

T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİSLİK ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DEĞİŞEN GÜVENLİK
ALGILAMALARI EKSENİNDE AVRUPA GÜVENLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Hüsrev TABAK

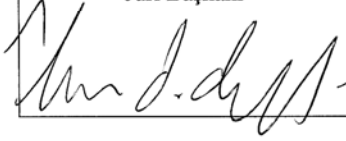
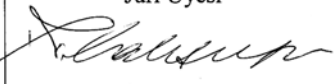
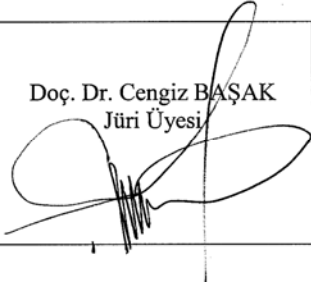
Danışman
Doç. Dr. Fatih KARAOSMANOĞLU

ANKARA - 2008

T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİSLİK ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DEĞİŞEN GÜVENLİK
ALGILAMALARI EKSENİNDE AVRUPA GÜVENLİĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
HÜSREV TABAK**

Prof. Dr. İhsan DAĞI Jüri Başkanı 	Doç. Dr. Fatih KARAOSMANOĞLU Jüri Üyesi 	Doç. Dr. Cengiz BAŞAK Jüri Üyesi
--	---	---

Tez Sınavı Tarihi:13.06.2008

ÖNSÖZ

Lisans öğrenimimin 3. yılından itibaren güvenlik konusuna ilgi duyuyor ve bu alanda çalışma gayretini gösteriyorum. Güvenlik Bilimleri Enstitüsü'nde güvenlikle ilişkili bir tez yazma isteğini de o yıllardan buyana taşıyorum. Güvenlik alanında yapılan çalışmaları daha bir anlamlı kılan Güvenlik Bilimleri Enstitüsü'ne, kurumsal anlamda bana bu imkânı sunduğu için minnet borçluyum. Bu sebeple en büyük teşekkürüm, öğrenci işlerinden akademik kadrosuna kadar, Güvenlik Bilimleri Enstitüsünedir.

Enstitüde derslere başladığım ilk yıl, kendisiyle tez çalışma konusundaki isteğimi geri çevirmeyen, hem ders dönemim hem de tez çalışmam süresince bilimsel yöntemi uygulamam konusundaki ısrarlarıyla, güvenlik konusunda beni tatmin edecek bir çalışma yapmamı sağlayan; alçak gönüllü ve bir o kadar da saygıdeğer hocam sayın Doç. Dr. Fatih Karaosmanoğlu'na, sonsuz şükranlarımı ve teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Yine, Enstitü öğretim üyelerinden; sayın Doç Dr. Mustafa Çufalı ve sayın Doç. Dr. Hasan Hüseyin Çevik hocalarıma da akademik özgüven anlamında çok şey borçlu olduğumu belirtmeliyim.

Hayatım boyunca aldığım kararların hep arkasında duran, çalışmalarım süresince beni hem maddi hem de manevi anlamda destekleyen, varlıklarıyla gurur duyduğum; babam Ersin TABAK, annem Necla TABAK, kardeşlerim Hülya ve Cemal TABAK'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, eğitim hayatım boyunca benimle gurur duyan, aramızdan çok erken ayrılan rahmetli dedem Cemal TABAK'ın ruhunu da bu vesileyle yad etmek isterim.

Çalışmamın motivasyonunu, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler alanında çalışma yapan araştırmacı ve akademisyenlerin gayreti, üretme sabrı ve tükenmek bilmeyen enerjileri oluşturmuştur.

ÖZET

Tabak, Hüsrev, (2008), Uluslararası İlişkilerde Değişen Güvenlik Algılamaları Ekseninde Avrupa Güvenliği, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Fatih Karaosmanoğlu, 147 sayfa.

Güvenlik, Uluslararası İlişkiler disiplininde yapılan çalışmaların birçoğunda vazgeçilmez bir kavram olarak yer bulmaktadır. Doğal olarak kavramın ele alınışında yaşanan genişlemelerin ve değişimlerin araştırılması, incelenmesi ve uluslararası politikada yaşanan olaylarla birlikte değerlendirilmesi gereklidir. “Uluslararası İlişkilerde Değişen Güvenlik Algılamaları Ekseninde Avrupa Güvenliği” isimli bu tez çalışması da böyle bir gerekliliği yerine getirme çabası olarak değerlendirilebilir. Güvenlik konusunda yapılan bu tez çalışması, güvenliğin yeni dönem açıklaması olan kapsayıcı güvenlik paradigmasının teoriden pratiğe kapsamlı bir analizini içermektedir.

Bu kapsamda çalışmada güvenliğin kavramsal analizi yapılmış, Uluslararası İlişkiler disiplinindeki çalışmalara konu oluşu açıklanmış, güvenlik ve değişim arasındaki ilişki uluslararası ilişkiler teorileri yardımıyla ortaya konulmaya çalışılmış, güvenlik ve değişimin bir sonucu olarak kapsayıcı güvenlik kavramı detaylıca incelenmiş, Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenliğinde yaşanan değişim, Avrupa Birliği (AB), Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü (NATO) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) merkezli olarak kapsayıcı güvenlik gündemi yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca tüm bu açıklamalar ve yapılan mülakatlar sonucunda Avrupa güvenliğinin yakın geleceğine projeksiyon tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Güvenlik Algılaması, Kapsayıcı Güvenlik, Uluslararası Güvenlik, Avrupa Güvenliği.

ABSTRACT

Tabak, Hüsrev, (2008), European Security in line with the Changing Security Perception in International Relations, Master Thesis, Supervisor: Assoc. Prof. Fatih Karaosmanoğlu, 147 pages.

Security is a crucial issue in most of the studies carried out in the International Relations disciplines. While dealing with the concept, the development and the change of the concept are to be searched and it is to be evaluated in the light of the events in international politics. The thesis titled “European Security in line with the Changing Security Perception in International Relations” can be seen as an effort to fulfill such a similar necessity. The thesis, which is carried out in the field of security, constitutes, from theory to practice, the analysis of the comprehensive security paradigm, which is the latest definition of security.

Within this scope, security has been conceptually analyzed, the fact that security has been an issue in studies in International Relations has been explained, the relation between security and change has been tried to put forth with the help of international relation theories and comprehensive security concept has been thoroughly examined as result of security and change and the change in the security of Europe after Cold War has been dealt with the help of the agenda on comprehensive security. While doing these, European Union, North Atlantic Treaty Organization (NATO) and Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) have been particularly focused on. Furthermore, this thesis is the product of a meticulous effort which tries to display the very near future of Europe in line with these explanations and interviews.

Key Words: Security, Security Perceptions, Comprehensive Security, International Security, European Security.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİĞİN KAVRAMSAL İNCELEMESİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDEKİ YERİ

1.1. Güvenlik; Kavramsal İnceleme.....	8
1.1.1. Güvenliğin Tanımsızlık Tanısı.....	8
1.2. Güvenliğin Etimolojik ve Semantik İncelemesi.....	12
1.3. Güvenlik ve Algı Boyutu.....	14
1.3.1. Tehdit Algısı Merkezli Güvenlik Algısı.....	16
1.3.2. Durum Algısı Merkezli Güvenlik Algısı.....	21
1.3.2.1. Bir Durum Olarak Güvenlik Algısı.....	23
1.3.2.2. Bir Amaç Olarak Güvenlik Algısı.....	25
1.3.2.3. Bir Araç Olarak Güvenlik Algısı.....	27
1.3.2.4. Bir Sonuç Olarak Güvenlik Algısı.....	28
1.4. Güvenliğin Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Akademik Çalışmalara Konu Oluşu.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK VE DEĞİŞİM KAPSAYICI GÜVENLİĞE VARİŞ

2.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik ve Değişimin Teorik Temelleri.....	38
2.1.1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik ve Değişim.....	39

2.1.1.1. Devlet Merkezli (State-Centric) Teoriler.....	40
2.1.1.2. Devlet Merkezli Olmayan (Non-state Centric) Teoriler.....	44
2.2. Güvenlik ve Değişim Perspektifinde Güvenliğin Genişlemesi, Derinleşmesi ve Yayılması.....	51
2.2.1. Güvenliğin Genişlemesi.....	52
2.2.2. Güvenliğin Derinleşmesi ve Yayılması.....	55
2.2.2.1. Güvenliğin Derinleşmesi.....	55
2.2.2.2. Güvenliğin Yayılması.....	56
2.3. Güvenlik ve Değişimin Bir Sonucu Olarak Kapsayıcı Güvenlik Anlayışı.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK DEĞİŞİMİ; KAPSAYICI GÜVENLİK POLİTİKALARI

3.1. Avrupa Güvenlik Alanında Güvenliğin Değişen Gündemi.....	73
3.1.1. Avrupa'nın Sınırları ve Güvenliğin Sınırtanımlılığı.....	74
3.1.2. Avrupa Güvenliğinde Algı Dönüşümü.....	78
3.1.3. Avrupa'da Güvenlik Gündemi Dönüşümü: Avrupa'nın Kapsamlı Güvenliği.....	79
3.2. Avrupa Güvenlik Sağlayıcılarının Kapsayıcı Güvenlik Sonuçlu Kurumsal ve Politik Dönüşümleri.....	82
3.2.1. AB'nin Avrupa Güvenliğine Yönelik Kapsayıcı Politikalarının Gelişimi.....	83
3.2.2. NATO'nun Avrupa Güvenliğine Yönelik Kapsayıcı Politikalarının Gelişimi.....	92
3.2.3. AGİT'in Avrupa Güvenliğine Yönelik Kapsayıcı Politikalarının Gelişimi.....	102
3.3. Avrupa Güvenlik Dönüşümünün Yakın Geleceğinin Değerlendirilmesi.....	111
3.3.1. Genel Güvenlik Politikaları Değerlendirmeleri.....	112
3.3.2. Spesifik Güvenlik Politikaları Değerlendirmeleri.....	114

SONUÇ	122
KAYNAKÇA	127
EKLER	
Ek 1: Mülakat Soruları	146

KISALTMALAR

AAOC	: Vatikan ve Arap-Amerikan Petrol Şirketi
AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (OSCE)
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
A.g.e.	: Adı geçen eser.
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (ESDP - European Security and Defence Policy)
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
AOİ	: Akdeniz Ortaklar İşbirliği (MPC - Mediterranean Partners for Cooperation)
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BİO	: Barış İçin Ortaklık (PfP - Partnership for Peace)
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler (UN)
BMGG	: Birleşik Müşterek Görev Gücü (CJTF- Combined Joint Task Force)
CPC	: Çatışmaları Önleme Merkezi
CSBMs	: Güven ve Güvenlik İnşası Ölçütleri
Çev	: Çeviren
der.	: Derleyen
ed.	: Editör

eds	: Editörler
EMP	: Avrupa Akdeniz Ortaklığı (The Euro-Mediterranean Partnership)
IGO	: Inter Governmental Organisation
NATO	: Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü (North Atlantic Treaty Organisation)
NATOPA	: NATO Parlamenterler Asamblesinin
NGO	: Non-Governmental Organisation
No.	: Sayı
OC	: Operasyon Merkezi
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
PPVC	: Prevention of Violent Conflicts
REACT	: Acil Müdahale Gücü
s.	: Sayfa
Vb.	: Ve benzeri
Vol.	: Cilt
Vs.	: Ve sair

GİRİŞ

Tarih boyunca üzerinde en çok politika yürütülen kavramlardan olan güvenliğin, Uluslararası İlişkiler disiplini kapsamında incelenmesi, onun birey seviyesinden sistem seviyesine tüm değişkenlerle ele alınması imkânını doğurmaktadır. Değişim ve güvenlik arasındaki doğru orantılı ilişki de bu sürece tanıklık etmekte; birey seviyesinden sistem seviyesine algılamalardaki farklılaşmayı açıklamaktadır. Bu farklılaşmalar bütünü, pratikte (uluslararası politikada), kavramın genişlemesi, derinleşmesi ve yayılmasını içerir biçimde; algılamalarda var olagelen kapsayıcı gündemi oluşturmaktadır. Araştırma başlığınca da; Uluslararası İlişkilerde değişen güvenlik algılamaları ekseninde Avrupa güvenliğinin incelenmesi, teoriden pratiğe, değişim ve güvenlik ilişkisine karşılık gelmektedir.

Güvenlik kavramının Uluslararası İlişkiler disiplininde ele alınışı, disiplinin gelişimiyle eşzamanlıdır. Güvenlik alanında kavramsal inceleme ve araştırmaların yapılmasına uygun zemin de bu kürsü altında oluşmuştur. İlk zamanlarda güvenlik çalışmalarının ana odağı *savaşken*, uluslararası ilişkiler disiplininin kapsamı genişledikçe *barış* odaklı bir çalışma sahasına dönüşmüştür. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası süreçte güvenlik, çok-disiplinli ve çok-boyutlu bir alan olarak algılanmıştır. Uluslararası hukuk, uluslararası kuruluşlar ve demokrasiyi desteklemek için siyaset teorisi ve silahsızlanma gibi kavramlar disiplinin erken dönem çalışmalarında kendini göstermiştir.

Realist uluslararası ilişkiler okulu tarafından *güç*, İdealist okul tarafından ise *barış* kavramı temelli güvenlik analizleri, John Herz'in güvenlik ikilemi olarak kavramsallaştırdığı güç kazanma çalışmaları, Arnold Wolfers'ın güvenliğe değer yargılı yaklaşımları, Soğuk Savaş dönemine girerken güvenliğin kapsamını, akademik işleme anlamında, genişletmiştir. Wolfers'ın ulusal güvenlik konusunda mutlak güvenliğin yokluğu ve güvenliğin muğlâklığı savunusu yeni bir dönemin de habercisi olmuş, özgüven ve bağımsızlık konuları, savaş sonrası dönemde, ulusal güvenliğin temel unsurunu oluşturmuştur. Güvenlikte karşılıklı bağımlılığın doğduğu yeni bir dönemde, detente ruhu ile ilişkili olarak, güvenlik gündeminin genişlemesi yönünde yaşananlar; öncelikle bireyin devlete karşı güçlenmesine paralel olarak, insan güvenliği

mekanizmalarının oluşturulması şeklinde yapılanmıştır. Salt askeri araştırma alanları yerini, sivil ögelere bırakmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişi ile eleştirel ve neorealist okul savunucularının güvenlik kavramını yeniden tanımlama çalışmalarının yaygınlaşmasının yanında güvenlik, yeni kavramların karşılığı haline gelmiştir. Bu çerçevede; ulusal güvenliğin ekonomik güvenlik, çevre güvenliği ve insan güvenliği olarak bilinen ekonomik, çevre ve insan boyutlarının da olduğu yönündeki görüşler yaygınlık kazanmıştır. Bu üç boyut, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik çalışmaları alanında yeni bir güvenlik tartışması olan kapsayıcı güvenlik (comprehensive security) başlığı altında toplanmıştır.

Kapsayıcı güvenlik anlayışı; hiçbir ülkenin kendi güvenliğini, aynı zamanda başka bir ülkenin güvenliğini artırmadan sağlayamayacağı ilkesine dayanmaktadır. Hiçbir ülke, diğer ülkeleri kendi güvenliğine tehdit olarak algıladığı sürece *güvenlikte* olamaz. Silahsızlanma, silahların kontrolü ve güven ve güvenlik artırıcı önlemler, askeri alanda; önceden tahmin edilebilirlik, şeffaflık ve istikrarı artırarak güvenliği geliştirme çabaları, devletler arasında makul dostane ilişkilerin geliştirilmesi ve devletlerin kendi aralarında silahlı çatışmadan kaçınmada yeterli iradeye sahip olmaları, kapsayıcı güvenlik kavramının temel unsurlarından bir kaçını oluşturur. İnsan haklarına, demokrasiye ve hukuk devletine saygı olarak şekillenen kapsayıcı güvenlik gündemi; yerel perspektifte, toplumla daha entegre olmuş, içeriğiyle uyumlu ve meşru modern devlete ve postmodern sisteme karşılık gelir olmuştur.

Avrupa ülkelerinin yaklaşık yüz yıl süren Fransız-Alman savaşlarıyla harap olmuş bir kıtada barış adası yaratma başarısı, onları, çatışmalara karşı daha barışçıl çözümler üretme yönünde etkilemiştir. İlk olarak AB'nin anlaşmazlıkların çözümünde; şeffaflık, karşılıklı açıklık, karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı savunmasızlık esasına dayanan güvenlik anlayışını geliştirme çalışmaları ile esnek (yumuşak) güç, diplomasi, ekonomik ve insani yardım gibi değerleri savunarak barış operasyonlarını desteklemesi güvenliğin kapsayıcı gündeminin, güvenlik politikalarına yansımalarının ilk işaretleri olarak öne çıkmıştır. Avrupa Birliği'nin komşuluk, genişleme ve istikrarlaştırma politikaları da "hiçbir ülkenin kendi güvenliğini aynı zamanda başka bir ülkenin

güvenliğini artırmadan sağlayamayacağı” ilkesi doğrultusunda gelişmiştir. Yine; kapsayıcı güvenlik açısından güvenliğin bölünmezliği anlayışına uygun, sivil araçların kullanıldığı, kalkınma ve refahın öncül amaç olduğu, “komşular arasında doğrudan güvenlik konularını işaret etmeden, var olan korkuların iyileştirilmesi; tüm ülkelerin kendi aralarındaki işbirliğinin desteklenmesi; güvenlik ve barışın devletler arasındaki işbirliği ile geliştirilmesi” ilkelerine uygun bir gelişim süreci geçirmiştir.

NATO’nun Avrupa güvenliğine yönelik olarak kapsayıcı gündem oluşturması, kurumsal dönüşümüyle eş zamanlı oluşmuştur. Demokratik dönüştürmeye dayanan genişleme politikası, ordudan ziyade oluşturulan, kriz yönetimi ve barışı korumayı içeren ve anında müdahale gücü; Akdeniz ve Balkanlarda hem bölge ülkeleriyle diyalog hem de diğer örgütlerle, o bölgelere yönelik, işbirlikleri İttifak’ın günümüz güvenlik dönüştürme politikasının üç kapsayıcı bileşeni olarak ifade olunmaktadır. NATO’nun *etkin ve hızlı müdahale edebilecek askeri birlikler* oluşturması yanı sıra ele aldığı proaktif yöntemlerin kullanımının iç ve dış güvenlik ayrımını ortadan kaldırması; bir ordu kurmaktan ziyade *ad hoc* müdahalelerde bulunabilecek genişlemiş ve esnek savunmayı taahhüt eden, çatışmayı önleme, kriz yönetimi ve kriz mukabele operasyonlarında bizzat rol alması, güvenliğin bölünmezliği kapsamında, kapsayıcı güvenlik uygulamaları arasında ele alınabilir.

AGİT’in Avrupa güvenliğine yönelik olarak ortaya koyduğu kapsayıcı güvenlik yöntemi; ilişkilerin, saygı, çok taraflı diyalog ve işbirliğine dayalı ilişkiler temelinde ve diğer uluslararası-üstü örgütlerle işbirliği çerçevesinde, şeffaflık, dayanışma ve eşit ortaklığa dayalı gündemiyle var olmuştur. AGİT, her bir üye ülkenin güvenliğinin diğerlerinin güvenliği ile ayrılmaz biçimde bağlantılı olduğu ve üye devletlerin kendi güvenliklerini, diğerlerinin güvenliği pahasına güçlendiremeyecekleri ilkeleriyle; insani, ekonomik, çevresel, siyasi ve askeri boyutların bir bütün olarak savunulacağı; erken uyarı, önleyici diplomasi, çatışmaların önlenmesi, sivil inisiyatif, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon mekanizmalarının esneklik içeriğinin geliştirildiği bir platform işlevi görmüştür. Bu doğrultuda AGİT’in kapsayıcı güvenlik anlayışı; silahların sınırlandırılması ve güven ve güvenlik inşası ölçütleriyle; devletlere, güvenlik gerekliliklerini belirlemeleri noktasında mutlak özgürlüğün verildiği; güvenliğin

bölünmezliği ve güvenliğin karşılıklı bağımlılığının var olduğu, istikrar hedefli bir sisteme karşılılık gelmektedir.

Bu noktada çalışmanın amacı; “Uluslararası İlişkilerde değişen güvenliğ algılamaları ekseninde şekillenen kapsayıcı (comprehensive) güvenliğ anlayışı bağlamında; Avrupa güvenliğ sağlayıcılarının, Avrupa güvenliğ politikalarının yakın gelecekte hangi yöne gideceğinin araştırılması” olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın amacı dâhilinde çalışmada Uluslararası İlişkilerde değişen güvenliğ algılamaları ekseninde Avrupa güvenliği, kapsayıcı güvenliğ perspektifinden incelenmiş; güvenliğin teorik analizine iki bölüm ayrılarak kavramsal temeller oturtulmuş, bu temellerin üzerine “case” konusu olan Avrupa’nın güvenliği, üç örgüt nezdinde (AB, NATO, AĞİT) değişim ve kapsayıcı güvenliğ gündemiyle inşa edilmiştir.

Çalışmada öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Güvenliğ konusunda teorik alışmalar Soğuk Savaş sonrasında hız kazanmakla birlikte, Türkiye’de teoriden ziyade uluslararası politikaya ilişkin bir meyil mevcuttur. Özellikle de kapsayıcı güvenliğ kavramıyla ilgili olarak akademik çalışmalar azdır. Dolayısıyla bu konuda yapılacak bir çalışmada daha çok yabancı yayınlar referans olarak kullanılacaktır. Bu çalışmada da öyle olmuş, taramalar, özellikle İngilizce ağırlıklı sürmüştür. Günümüzden 1940’lara kadar konu ile ilgili yayınlara ulaşılmış; kitap ve bilimsel makale ağırlıklı bir kaynakça ortaya çıkmıştır. Bu süreçte internet kaynaklı makalelerden de faydalanılmış; toplantı tutanakları, sonuç raporları ve çeşitli belgeler kullanılmıştır. Gerek güvenliğle ilgili teorik çalışmalar gerekse de güvenliğ sağlayıcıların politika yansımaları bu referanslar ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buraya kadarki inceleme düzeyi Tez amacının “Uluslararası İlişkilerde değişen güvenliğ algılamaları ekseninde şekillenen kapsayıcı güvenliğ anlayışı bağlamında Avrupa güvenliğ sağlayıcılarının politikaları...” kısmını karşılamaktadır.

Tez amacının “...Avrupa güvenliğ sağlayıcılarının politikalarının yakın gelecekte hangi yöne gideceğinin araştırılması” kısmında alanında uzman, sınırlı sayıda kişiden ayrıntılı

teknik bilgi¹ ve görüşler alınarak yakın geleceğe ışık tutulmaya çalışılmıştır. Böylece birincil kaynaklara da ulaşılarak tez amacına uygun olarak bütüncül bir yaklaşımla çalışma tamamlanmaya çalışılmıştır. Tez bütünüde belirlenen gri noktaları açmak, farklı bakış açıları ile öngörülerini yansıtmak için hazırlanan mülakat soruları, konunun uzmanlarına yüz yüze görüşme ya da internet üzerinden aktarılarak, kapsamlı bir analiz düzeyi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Literatür taraması yanı sıra röportaj/mülakat tekniği, konunun uzmanlarıyla birebir görüşme imkânı sunduğu, detaylı ve farklı bakış açılarıyla bilgi toplamayı sağladığı için seçilmiştir. Yöntemi belirleme sürecinde *ulaşılabilirlik* temel hareket çizgisi oldu. Ayrıca tezde, güvenlik alanında var olan birçok yaklaşım arasından kapsayıcı güvenlik üzerine odaklanılmıştır. Avrupa'nın kapsayıcı güvenliği konusunda Avrupa devletleri ya da ABD'nin politikaları birincil etken olarak ele alınmamış; AB, NATO ve AGİT'in güvenlik yaklaşımları merkez alınarak, teori ve pratikte çalışma sınırları belirlenmiştir.

Türkiye'de Uluslararası İlişkiler çalışmalarında güvenlik kavramı çokça işlenmektedir. Ancak, güvenliğin yeniden tanımlanma çalışmaları, örneğin kapsayıcı güvenlik açıklamaları, Türkiye'de var olan güvenlik gündemini henüz şekillendirememiştir. Bu noktada, güvenliğin yeniden tanımlanması anlamında kapsayıcı güvenlik modelini inceleyen ilk çalışma olması hasebiyle, bu tez önem arz etmektedir. Yine, Türkiye'de yapılan çalışmalar göz önüne alındığında, güvenlik ve değişim arasındaki ilişkinin teorik olarak detaylıca incelendiği çalışma eksikliği göze çarpmaktadır. Bu tez ile güvenlik ve değişim arasındaki ilişki detaylı incelenmekle kalınmamış, güvenlik ve değişim Uluslararası İlişkiler teorileriyle birleştirilmiştir. Ayrıca güvenlikle ilgili teorik sınıflandırmalar açısından tezde, güvenliğin; durum, amaç, araç ve sonuca ilişkin olarak ele alınmış olması, algı düzeyinin ortaya konulması açısından önemlidir. Ki bu şekilde durum algısı ve tehdit algısı karşılaştırılmış; karşılaştırma Avrupa güvenlik algısına yansıtılmıştır. Avrupa güvenliğine, kapsayıcı güvenlik (comprehensive security) perspektifinde, Türkçe bir inceleme düzeyi de oluşturulmamıştı. Bu tez ile nazikane bir giriş yapılmıştır. Bu giriş ile Avrupa güvenlik sağlayıcılarının, kapsayıcı güvenlik

¹ Bu terim için bakınız: Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım-2007, s. 167.

politikaları eşgüdümlü bir analiz düzeyinde gözlemlenebilecektir. Kapsayıcı gündemin bir yansıması olarak, tezde ortaya konulan “Avrupa güvenliği için yakın gelecek öngörüler” araştırmacı ve karar vericilere bakış açısı sunabilecek olması sebebiyle de önem arz etmektedir. Bu tezi önemli kılan son unsursa çalışmada yer alan uzunca teorik literatür taraması kısmının, kendinden sonraki çalışmalara giriş niteliği taşıyacak olmasıdır.

Esas, amaç, yöntem, sınırlılıklar ve önem perspektifi yanı sıra çalışmanın *kapsamına* da değinilmelidir.

Toplamda üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde *güvenliğin kavramsal incelemesi ve uluslararası ilişkiler disiplinindeki yeri* genel başlığı ile güvenlik kavramının incelemesinde tanımsızlık tanısı ortaya konulmuş, güvenliğin etimolojik ve semantik incelemesi yapılmış, güvenlik ve algı boyutu ele alınmıştır. *Güvenliğin uluslararası ilişkiler disiplinindeki akademik çalışmalara konu oluşu* başlığı ile de Uluslararası İlişkiler ve güvenlik arasındaki ilişki ilk bölüm itibariyle kurulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde; *uluslararası ilişkilerde güvenlik ve değişim; kapsayıcı güvenliğe varış* başlığı altında Uluslararası İlişkilerde güvenlik ve değişimin teorik temelleri ele alınmıştır. Bu kapsamda; devlet merkezli (state-centric) teoriler ve devlet merkezli olmayan (non-state centric) teoriler sınıflandırmasıyla güvenlik, değişim ve Uluslararası İlişkiler teorileri birlikte ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca güvenliğin genişlemesi, derinleşmesi ve yayılması konuları da ele alınmış, kapsayıcı güvenliğe varan süreçte değişim evreleri incelenmiştir. *Güvenlik ve değişimin bir sonucu olarak kapsayıcı güvenlik anlayışı* kısmıyla da kapsayıcı güvenlik anlayışının temelleri ve gelişimi ile ilkeleri ve araçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölüme gelindiğindeyse; *Avrupa güvenlik değişimi; kapsayıcı güvenlik politikaları* başlığı altında ilk iki bölümde oluşturulan teorik inceleme düzeyi çerçevesinde, Avrupa güvenliğinde kapsayıcı güvenlik politikaları, “case” olarak, analiz edilmiştir. Avrupa güvenlik alanında güvenliğin değişen gündemi; *Avrupa’nın sınırları*

ve güvenliğin sınırtanımlılığı, Avrupa güvenliğinde algı dönüşümü ve Avrupa’da güvenlik gündemi dönüşümü: Avrupa’nın kapsamlı güvenliği alt başlıklarıyla incelenmiştir. Avrupa güvenlik sağlayıcılarının kapsayıcı güvenlik sonuçlu kurumsal ve politik dönüşümleri ise bu bölümü bütünleyen bir yapı olarak ele alınmıştır. Bu alt başlıkla AB, NATO ve AGİT’in Avrupa güvenliğine yönelik kapsayıcı politikalarının gelişimi incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde, mülakat sonuçlarının değerlendirilmesine yer verilerek; Avrupa güvenlik politikalarının yakın geleceğine de ışık tutulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİĞİN KAVRAMSAL İNCELEMESİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDEKİ YERİ

1.1. Güvenlik; Kavramsal İnceleme

Güvenlik konusunda kavramsal analiz ihtiyacı bu kavramın özünde bir ihtiyaç² olmasından kaynaklanmaktadır. Özünde ihtiyaç olarak güvenlik; insan, toplum, devlet ve sistem³ seviyelerinde aktör ve değişkenlere sahiptir. Güvenliğin kavram alanı da bu çok değişkenli ve esnek geçişlere sahip boyutlardan oluşmaktadır. Bu boyutlarda güvenliğe dair kavramsal bir incelemenin tanım, anlam ve algı boyutları kavramın genişlik, derinlik ve yaygınlık hallerinin ortaya konulmasında katalizör işlevi görecektir, çalışmaya yön verecektir. Öyle ki, boyutlar içerisinde yer alacak aktörlerin konumu ve karşı-davranışları, ancak bu üç boyut dâhilinde tam olarak incelenebileceği gibi değişkenlerin, güvenliğin karakterinin oluşmasındaki etkileri de bu üç boyut ile gözlenebilir.

1.1.1. Güvenliğin Tanımsızlık Tanısı

Karmaşıklık, sistemin içerisinde var olan değişken oranına; sistem de değişkenler sonucu oluşan karmaşıklığa göre bir sahiplik durumu oluşturacaktır. Sisteme ne kadar çok değişken girerse sistem de o derece yüksek karmaşıklığa sahip olacaktır. Bu aidiyet durumunda değişken alanı genişleyecek, bu genişleme, farklı diyalektiğe sahip unsurlar ihtiva edecektir. Farklılık ve ilişki (bağlantı) de bu ihtiva doğrultusunda karmaşıklığın homojen olmayan iki boyutunu oluşturacaklardır. Değişkenlerin fazlalığı anlamında farklılık ve farklı davranışlar, düzensizlik üretir. Diğer yandan bu birimlerin

²Bakınız, Maslow's Hierarchy of Needs.

³Kopenhag Okulu bu konuda beşli bir sınıflandırmaya gitmektedir: Uluslararası sistem, uluslararası alt sistem, birlikler, alt birlikler ve bireyler. Barry Buzan ve diğerleri, *Security: A New Framework for Analysis*, London, Lynne Rienner Publishing- 1998, ss. 5-6. Emma Rotschild dikey ve yatay genişlemeden bahsetmektedir. Emma Rothschild, "What is Security?", *Daedalus*, Yaz 1995, Vol. 124, No. 3, ss. 55-56.

birbirleriyle ilişkili (bağlantılı) olmaları, düzensizliğin tersine sistemi bir düzene sokar ve bu yolla düzensizlik ve düzen iç içe bir hâl alır.⁴ Güvenlik kavramı da bu esnek hâlde, multi-disipliner bir yaklaşım alanında, farklılık ve ilişkinin simetriğidir; güvenlik, benzer şekilde, homojen bir yapı olmadığı gibi hem düzensizlik üretir hem düzen. Bu durum güvenliği doğası gereği muğlâk⁵ (ambiguous) bir kavram yapar.

Kavramın muğlâklığından Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde akademik olarak ilk bahseden, 1952 yılında yayımladığı makalesiyle, Arnold Wolfers'tır. Uluslararası sistemin anarşik yapısının onu düzende tuttuğunu savunan güvenlik bilimci Barry Buzan da bu muğlâklığın değerli⁶ olduğuna dikkat çekmektedir. Ken Booth; adalet, eşitlik, aşk, güç gibi insan durumları arasında saydığı güvenliğin muğlâklıklarla başının belada olduğunu ifade etmektedir.⁷ Bir diğer akademisyen Michael Dillon ise; tarihsel, her yerde olan, çelişkili, yapısal ve üretme kapasitesi olan bir kavram olarak sıraladığı güvenliğin karakterleri arasına muğlâklığı da almıştır.⁸ Kavramın muğlâklığını destekleyen bir diğer unsur da yine Buzan'ın, W. B. Gallie'nin aynı isimdeki kavramından esinlenerek güvenlik için kullandığı “özünde tartışmalı bir kavram” (essentially contested concept) ifadesidir.⁹ Kavramın muğlâklığı ve değişkenliğine sebep göstermek adına yapılan bir vurgu da karar alma mekanizmalarınadır. Bu çerçevede, devlet politikasını belirleyenler açısından, güvenliğin analizinin çok karmaşık (kompleks) bir yapıya sahip olmasının onun sembolik muğlâklığını

⁴ Necmi Gürsakar, *Sosyal Bilimler Karmaşıklık ve Kaos*, Ankara, Nobel Yayınevi- 2007, ss. 48-49. Karmaşıklık ve güvenlik ilişkisi için Bkz. Czeslaw Mesjasz, *Complexity Studies and Security in the Complex World: An Epistemological Framework of Analysis (draft version)*, Cracow University of Economics, Cracow, Poland, 2004, ss. 8-9. <http://necsi.org/events/iccs6/viewpaper.php?id=147> (Erişim Tarihi: 10.12.2007)

⁵ Arnold Wolfers, “National Security As An Ambiguous Symbol”, içinde, *Discord and Collaboration*, Baltimore, John Hopkins Pres- 1962, ss. 147-165.

Wolfers'ın muğlak saydığı şey ulusal güveniktir. Ancak bu belirsizlik güvenliğin var olduğu diğer alanlarda da gerekli değişiklikler yapılarak (mutatis mutandis) uygulanabilir. Bu tespit çalışmamıza güvenlik alanında genel bir belirsizlik-muğlaklık çıktısı sağlamıştır. Güvenliğin var olduğu diğer alanlardaki değişiklikler için bkz. David A. Baldwin, “Güvenlik Kavramı”, Çev. Çiğdem Şahin, içinde Kasım, Kamer, Zerrin A. Bakan (Der.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Ankara , ASAM- 2004, s. 3.

⁶ A.g.e., ss. 1-36.

⁷ Ken Booth (Ed.), *New Thinking About Strategy and International Security*, London- Harper Collins Academic, 1991, s. 39.

⁸ Michael Dillon, *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, London- Routledge, 1996, s. 18.

⁹ Barry Buzan, *People, States and Fear*, Colorado- Lynne Rienner Publishing, 2. Baskı, 1991, s. 7.

sürdürmesine neden olduğu¹⁰ savunulmaktadır. Bu konuda bir yaklaşım da; “devletlerin güvenliklerinin birbirinin ulusal güvenlik problemleriyle çok fazla ilişkili olması, güvenliğin analiz edilmesinin ve çözümlenmesinin önüne geçmektedir” şeklindeki klasik güvenlik karmaşıklık teorisi¹¹ dir.

Düzen ve düzensizlik arasında, farklılık ve ilişkileri iç içe sembolize eden, belirsiz, özünde tartışmalı ve karmaşık bir yapıya sahip olan güvenliğin kesin tanımı olmayabilir mi? Bir kavram tanımı yapılmaksızın “yaşanabilir” mi? Wolfers ünlü makalesinde bunun olabileceğini iddi ediyor.¹²

Özünde tartışmalı bir kavram olarak güvenlik tanımlanmadan işlenebilir mi? sorusu; bir kavramın sınırlarını çizirken kavrama kuş bakışı bakmayı, kapladığı alanı ortaya koymayı ve genişleyebileceği, derinleşebileceği ya da yayılabileceği alanları sınır koymaksızın ortaya koymayı gerektiren “açıklama” kullanımı karşısında anlamsız kalmaktadır. O halde güvenliğe yönelik kavramsal çalışmaların semantik anlamda yanılgılarından birini saf dışı ederek, bu tezde kavramın tanımlanmayarak; açıklanacağını söylemek yerinde olacaktır.

Bir kavramın açıklanması sırasında akademisyenler bir dizi soruya cevap aramaktadırlar. Bu arayış, temel itibariyle olanın ortaya konulup, olması gerekenin normatif yaklaşımlara sunulmasıyla sonuçlanır. Çalışmaların arayış-beslenme döngüsünün en ilkel yaşam şeması böylece ortaya konulur. Modern güvenlik yöntem arayışları güvenlikle ilgili normatif yaklaşımlardan beslenmektedir.¹³ Czeslaw Mesjasz

¹⁰ A.g.e., s. 11.

¹¹ Klasik karmaşıklık teorisi Buzan tarafından *People, State and Fear* adlı kitabının ilk baskısında Güney Asya ve Orta Doğu’yu tanımlamak için kullanılmış, ardından kavram önce Güney Doğu Asya ardından da bölgesel sorunların bütünü için kullanılmıştır. Devamında kavram Soğuk Savaş sonrası Avrupa dönüşümünde de kullanılmıştır. Bu konuda Bkz. Barry Buzan ve diğerleri, *Security: A New Framework for Analysis*, London, Lynne Rienner Publishing- 1998, ss. 10-12.

¹² Wolfers, Ulusal çıkar (national interest) ve ulusal güvenlik kavramlarının farklı insanlara aynı şeyleri söylemeyebileceği düşüncesinden hareketle böyle bir kaniya varıyor. Arnold Wolfers, “National Security As An Ambiguous Symbol”, içinde, *Discord and Collaboration*, Baltimore, John Hopkins Pres- 1962, s. 147.

¹³ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Pres- 1999, ss. 13-67. Bu konuda kapsamlı bir çalışma için Bkz. Czeslaw Mesjasz, *Complexity Studies and Security in the Complex World: An Epistemological Framework of Analysis* (draft version), Cracow, Cracow University of Economics, 2004, ss. 8-9.

güvenlik üzerine çalışan akademisyenlerin kavramın “açıklanması” sırasında cevap aradığı sorulara vurgu yaparak, güvenliğin normatif tavrına işaret etmektedir. Kimin için güvenlik?, Hangi kurallara göre güvenlik?, Güvenliğin anlamı ne? soruları bunlardan bir kaçıdır.¹⁴ Normatif yaklaşım konusundaki bu iddiayı destekler nitelikte bir çalışma da David A. Baldwin’ın çalışmasıdır. Baldwin çalışmasında, güvenlik sorunsalını işlemek için ampirik ve normatif kaygılardan kurtarma çabası olarak ifade etse de, şu sorulara cevap aramıştır: Kimin için güvenlik?, Hangi değerler için güvenlik?, Ne kadar güvenlik?, Hangi tehditlere karşı güvenlik?, Hangi araçlar yoluyla güvenlik?..¹⁵ Benzer birkaç normatif soru da Buzan ve Ullman tarafından sorulmuştur: Ne kadar güvenlik yeterlidir? ve Güvenlik neye karşı?¹⁶

Güvenliğin karmaşık olmasında normatif yaklaşımlarla ele alınıyor olmasının yanında, kavram içerisindeki değişkenliklerin hareketlerinin de büyük etkileri vardır. Czeslaw Mesjasz başka bir çalışmasında güvenlik kavramının karmaşık olmasının sebebini yukarıdaki sebeple birlikte kavramın genişlemesi ve derinleşmesine bağlamaktadır. Öyle ki ona göre kavram geleneksel güvenlik anlayışı ile ele alınıyorken, kavrama karışıklık değil aksine basitlik hakimdi.¹⁷ Gerçekten de güvenlik çalışmaları geleneksel askeri özellikli anlayış boyutundayken; bir konunun güvenlik problemi olması için askeri sorun olması yetiyordu.¹⁸ Askeri her türlü sorun güvenlik problemine dâhil edilebiliyor; güvenlik arayışları da bu doğrultu da çok karışık olmayan bir çözüm yoluyla, askeri yol, halledilebiliyordu. Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarının kavramın karmaşıklaşmasında işi bir adım ileri götürdüğü söylenebilir. Geleneksel

<http://necsi.org/events/iccs6/viewpaper.php?id=147> (Erişim Tarihi: 10.12.2007)

¹⁴ Czeslaw Mesjasz, “Security as an Analytical Concept (draft version)”, 5th Pan-European conference on International Relations, Hague, 9-11 Eylül 2004’te sunulmuştur. s. 1.

http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf (Erişim Tarihi: 03.07.2007)

¹⁵ Baldwin, a.g.e., s. 1-36.

¹⁶ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, s. 330; Richard H. Ullman, “Redefining Security”, içinde, M. Sean Lynn-Jones, Steven Miller (Eds), *Global Dangers Changing Dimensions of International Security*, Cambridge, MIT Press- 1995, s. 16.

¹⁷ Czeslaw Mesjasz, *Complexity Studies and Security in the Complex World: An Epistemological Framework of Analysis* (draft version), Cracow University of Economics, Cracow, Poland, 2004, ss. 8-9. <http://necsi.org/events/iccs6/viewpaper.php?id=147> (Erişim Tarihi: 10.12.2007).

¹⁸ “Asker sorun çözdüğü kadar sorun yaratır.” Barry Buzan, Eric Herring, *The Arms Dynamic in World Politics*, London, Lynne Rienner Pub- 1998, s. 201.

güvenlik anlayışının genişleme, derinleşme ve yayılma yönündeki hareketleri¹⁹ kavramın kapsamına daha fazla değişkenin girmesine neden olmuştur. Sonuç itibarıyla kavramın; muğlâklığı, karmaşıklığı ve kavramla ilgili normatif yaklaşımlar, kavramın genel geçer bir tanımının yapılmasının önüne geçmektedir.²⁰

1.2. Güvenliğin Etimolojik ve Semantik İncelemesi

Güvenlik ve onun birçok dildeki karşılığı olan kavramlar, doğrudan etimoloji klişesinin dışında, nesne (object) ve onun çevresiyle olan ilişkisini yansıtmaktadır. İngilizcede dilbilimsel odak olarak security'ye karşılık gelen güvenlik terimi, Latince “securus” kelimesinden türemiştir ve güvenli (secure), emin (safe) anlamlarının yanında kaygısızlık, endişesizlik anlamı da taşır. Şöyle ki Latince “se” dışında (without) demektir. “cura” ise kaygı (care) anlamına gelir. Böylece dil bilimsel analiz bizi ilk sonuca ulaştırır: Güvenlik; kaygısızlık anlamındadır.²¹ Bu, güvenliğin nesne ve onun çevresiyle ilişkisini ortaya koyma noktasında açıklayıcı olacak nitelikte bir sonuçtur. Ayrıca, Latince securitas kelimesi sakinlik, kaygıdan bağımsız olmak ve endişeden yoksunluk manalarında kullanılmıştır. Güvenlik, Latince'den türemiş haliyle, tehlike ve tehditlerden uzak olma, endişe etmeme ya da barış durumudur.²²

Türkçe gramerinde ise güvenlik kavramı; emniyet, emin, itimat ve hatta iman kelimeleriyle anlamdaş görülür. Güvenlik kelimesini türeten “güven” kelimesi de Arapça “emn”²³ kelimesinin eş anlamlısıdır. Emn, Türkçeye sonradan emniyet kelimesini türetecek olan “emin” olarak geçmiştir. Emin, her şeyin ötesinde güvenilir

¹⁹ Richard Wyn Jones, *Security, Strategy and Critical Theory*, Boulder, Lynne Rienner- 1999, ss. 102-117.

²⁰ Batıda güvenliğin tanımlanmasıyla ilgili muğlâklığa vurgu yapan yaklaşımlar ağırlıkta Rus yazar Proskurin bu yaklaşımların tersine; etimolojik olarak “ulusal güvenlik”in belirginlik içerdiğini öne sürmektedir. Ona göre ulusal güvenlik, sosyal bir bütün olarak devlete ve onun çerçevesinde sosyal-etnik topluluğa yönelik tehlikeyi saptayarak, sosyo-ekonomik birlik ve kültürel geleneklerle bu tehlikeyi savunmayı ve bertaraf etmeyi kapsamaktadır. (Proskurin S.A., *Naçionalnyy Bezopastnost Stranı: Suşnost, Struktura, Puti Ukrepleniya*, (Ülkenin Ulusal Güvenliği: tanımı, yapısı, sağlamlaştırma yolları) Moskova, 1991, s. 4 (Çev. Zaur Şiriyev)

²¹ Bu konuda başka bir çalışma için Bkz. P. H. Liotta, *Boomerang Effect: The Convergence of National and Human Security*, Security Dialogue, Vol. 33, No. 4, s. 473-488.

²² Czesław Mesjasz, *Security as an Analytical Concept*, 2004, s. 4.

²³ Ömer Atasoy, *Küresel Toplumda Güvenlik ve Uluslararası Polislik Çalışmaları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi- 2005, s. 5.

demektir. Bu haliyle de güvenlik kavramı emin bir durumda olmayı içerir. Emniyet de asayiş boyutuyla toplumun huzurunun koruyuculuğunu yapar.

Bir şeyi uluslararası ilişkilerde güvenlik konusu yapan şey ne? Güvenliğin bu alandaki kullanımının karakteri günlük kullanımla benzer değil. Penguin Uluslararası İlişkiler Sözlüğü'ne göre güvenlik; müstesna değerlere tehdit olmayışı anlamına gelmektedir.²⁴ Toplumsal güvenlik anlamındaki kullanımının geleneksel askeri-politik dönemde de kullanıldığı görülmektedir. Ancak uluslararası güvenlik farklı bir alan ve bu alanda güvenlik, hayatta kalma, yaşamı sürdürme (survival) hakkındadır. O halde bir şeyi uluslararası ilişkilerde güvenlik konusu yapan onun günlük hayattan farklı olarak “birincil öncelikli bir alan” oluşudur.²⁵ Bunun yanında güvenlik kavramının algısı da genel geçer değildir, ya da neyin güvenlik konusu olacağı. Ancak şu açıktır ki semantik olarak güvenlik “pozitiften negatife”²⁶ bir gelişim aşaması sergilemiştir. Günümüzde güvenlik konularının güvenlikleştirilerek (securitization)²⁷ oluşturulduğu da düşünülürse bu açıkça görülecektir.

Kavramın negatif gelişimine yönelik yaklaşımlara ya da anlamlandırmalara baktığımızda; 17 Temmuz 1858 tarihli Saturday Review “Tüm hükümetler, ne zaman dehşete düşüreceğini ve güvenlik için özür dileyeceğini kesinlikle iyi biliyorlar.” derken güvenliği negatif anlamıyla kullanmaktadır. Şekspir Makbet'te “Güvenlik, fanilerin baş düşmanıdır.” derken keza, ya da Bacon “Hiçbir devlete ya da hükümdara hoşnutsuzlukla ilgili olarak emin (secure) (kendini güvende hissetme) olmasına müsaade etmeyin.” derken o negatif tavır sergiler görünmektedir. Batı semantik incelemesinde emin dikkatsiz/aldırış etmeyen (careless) anlamını içerir. Bu da kelimenin negatif tavrının açık göstergesidir.²⁸

²⁴ Graham Evans, Newnham Jeffrey, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, 1998, s. 490.

²⁵ Czeslaw Mesjasz, *Security as an Analytical Concept*, 2004, ss. 21-24.

²⁶ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests*, 1999, ss. 16-17.

²⁷ Ole Weaver, “Securitization and Desecuritization”, içinde, Ronnie Lipschutz (Ed.), *On Security*, New York, Columbia University Press- 1998, s. 46-85

²⁸ James Der Derian, “The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche and Baudrillard”, içinde, Lipschutz, Ronnie (Ed.), *On Security*, New York, Columbia University Press- 1998, s. 28. Ayrıca Bkz. Emma Rothschild, *What is Security?*, Daedalus, Yaz 1995, Vol. 124, No. 3, ss. 55-98.

Güvenlik kelimesi kullanıldığında kavramı nesnelerle ve ürünlerle ilişkilendiriyoruz. Bir taraftan “güvenlik” kendini korumak için kullanılan araçları akla getirir ve güvende olma hissi uyandırırken, diğer taraftan da savunmasızlıklarımızı (vulnerabilities) ve güvensizlik hissimizi ortaya koyar. İlişkilendirme bağlamında güvenliği; Montesquieu siyasi özgürlükle (freedom); Adam Smith, benzer şekilde, özgürlük (liberty) ve kişilerin güvenliği ile ilişkilendirerek (kişi ya da kişi refahının şiddete maruz kalma ihtimalinden kaynaklanan özgürlük); Emma Rothschild kişilerle ve guruplarla ilişkili bir kavram, bir durum gerçekliği ya da birey, devlet ve toplumlar arasında ilişki kuran bir nesne olarak; Leibnitz ise devletin objesi olarak anlamlandırır.²⁹

Bu anlamlandırma sosyal bilimler alanında temel tartışma konularına da kaynaklık etmektedir. Yukarıda da açıkça görülebileceği üzere devlet merkezli (state centric ya da statist) güvenlik anlamlandırmaları ile bireyi ön planda tutan ve onu devlete karşı koruyan güvenlik anlamlandırmaları bu ilişkilendirmenin temelini oluşturur.

1.3. Güvenlik ve Algı Boyutu

Güvenlik kavramına yönelik olarak yapılan kavramsal analiz çalışmasının tanım ve anlam boyutları incelemesi temel düzeyde bittiğinde, sıra aktörlerin konumlarının ve karşı davranışlarının belirlenmesine gelmektedir. Bunların belirlenmesinde de algı boyutu önem arz etmektedir. Bu algı boyutunda aktörün hem kendisinin hem de diğer aktörlerin karşı davranışlarını ve konumunu belirlemesi, değişkenlerin ve güvenliğin karakterinin belirlenmesinin gereğini oluşturur. Karşı davranışların belirlenmesi, aslında algı düzeyinde geleneksel tehdit merkezli anlayışların hâkimiyetinin sembolüdür. Tehdit merkezli bir algı düzeyinin oluşturulması³⁰; algı düzeyinin durum analizinden ziyade karşı tarafın yetenek ve niyetine odaklanarak bir savuşturma sürecinin başlatılması ya da güvenlik ikilemi³¹ ile sonuçlanır.

²⁹ Der Derian, *The Value of Security*, 1998, ss. 13-18.

³⁰ Buzan literatürde güvenliğin nesnel ya da öznel olarak tehditten bağımsızlık olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Bkz. Ole Weaver, “Securitization and Desecuritization”, içinde, Ronnie Lipschutz (Ed.), *On Security*, New York, Columbia University Press- 1998, s. 52.

³¹ John H. Herz, *International Politics in the Atomic Age*, New York, Columbia University Press- 1962, s. 231. Güvensizlik hissi karşılıklı korku, şüphe ya da daha çok güvenlik için daha çok güç elde etme girişimlerinden türer. Bu, Herz’in “güvenlik ikilemi” (security dilemma) dediği şeydir.

Konum belirleme aşaması güvenliğe yönelik olarak yalnızca basit düzeyde bir ben ve öteki ile yürütülememektedir; ya da dost düşman vb. Burada algı boyutunu belirleyen şey, güvenliğin karşı tarafa endeksli bir savunma anlayışı değil, aksine bir ifade şekli olduğu ön kabulüdür. O nedenle güvenlik algısı belirlenirken duruma, amaca, araca ya da sonuca yönelik bir inceleme düzeyi oluşturulmuştur. Güvenlik aktörleri çerçevesinde birey seviyesinden sistem seviyesine tüm aktörler değişkenlerini bu inceleme düzeyinde ele almakta ve kendilerini bu düzeylerde konumlandırmaktadırlar. Zaten güvenlik kavramına aktör merkezli bakıldığında, onun aktör açısından hem bir durum hem bir amaç hem bir araç hem de bir sonuç olduğu açıkça görülecektir. Bu, güvenliğin incelenmesinde normatif yaklaşımların da doğrulayacağı bir sınıflandırmadır.

Güvenlik düzeyinde algı boyutu açısından önemli olan karşı tarafın sizin güvenliğinize nasıl zarar verebileceği değil sizin kendi güvenliğinize nasıl baktığınızdır. Yani güvenlik temelde sizin için araç mıdır, amaç mıdır? Bu soruya verilebilecek cevap tehdit edilen ya da tehdit bekleyen değil, anlayışınız gereği bazen konum belirleyenin siz olmasıdır. Bunun yanında güvenlikte konumlandırma merkezli durum yaklaşımı, var olan tehdide karşı güvenliğinize yönelik algılamanız boyutunda tepkiler vermenizi; bir anlamda tutarlı olmanızı sağlar. Çünkü güvenlik durum olarak algılandığında bir konunun tehdit olarak görülüp görülmemesi, devlet merkezli olarak, açıklık ya da kapalılık durumuyla³² doğrudan ilişkilidir. Açıklık ya da kapalılığa (yönetimde açıklık, hesapverebilirlik vb. anlamlarda) bağlı olarak da güvenlik durumunun karakteri ortaya çıkacaktır.

Bu çerçevede güvenlik ve algı boyutu; karşı davranış (Tehdit Algısı Merkezli Güvenlik Algısı) ve konum belirleme (Durum Algısı Merkezli Güvenlik Algısı) şeklinde iki alt başlık içerisinde incelenecektir.

³² Barry Buzan, "Security and State, the New World Order and Beyond", içinde, Ronnie Lipschutz (Ed.), *On Security*, New York, Columbia University Press- 1998, s. 204.

1.3.1. Tehdit Algısı Merkezli Güvenlik Algısı

Tehdit algısı merkezli güvenlik algısı yönündeki sınıflandırmam güvenliğin bir karşı davranış, tehdide karşı eylem şeklindeki okumasından kaynaklanmaktadır. Bu okumada devlet güvende olmayı başarmayı amaçlarken güvenlikte; endişe ve tehdit algısına ve güvenliksizliği azaltmak için girişilen eylemlere dikkat çekmektedir. Manuta'nın güvenlik yaklaşımı bu çerçeveyi temel düzeyde destekler niteliktedir. "Bir durumda (S, situation) malın (A, asset) güvenliği; onu korumak isteyen (P, protector) harekete geçmesi anlamında tehdidin (T, threat) işlevidir."³³ şeklindeki algılama tavrı güvenliği aslında "tehdidin işlevi" olarak yorumlamaya yani tehdit merkezli bir güvenlik algısı oluşturmaya sebep olmaktadır. Manuta tehdidin algı boyutunda oluşabilmesi için yetenek (C, capability) ve niyet (I, intent)'in olması gerektiğini savunmaktadır. Varılan sonuca bunu da eklediğimizde güvenliği; "bir edinimin güvenliği onu koruyacak olanın harekete geçmesi anlamında, edinime karşı tehdit oluşturabilecek yetenek ve niyette bir işleve sahiplik durumu" şeklinde okumak gerekecektir.

Tehdidin yetenek ve niyeti güvenlik algı düzeyinde harekete geçirmeye yönelik olarak farklı davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu tehdidin niteliğiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu çerçevede tehdidi aynı biçimde algılayan aktörler; iş birliği ve karşılıklı bağımlılık şeklinde harekete geçerler. Burada iş birliği simetrik bir karşılıklı bağımlılık oluştururken diğeri (karşılıklı bağımlılık) güçlü olana sığınma anlamında asimetrik karşılıklı bağımlılık davranışı olarak ortaya çıkar.³⁴ Simetrik ya da asimetrik bağımlılık davranışları, tehdidin niteliğine göre değişecektir. Burada tehdidin ölçüsü önemli yer tutsa da ne tür bir tehdit olduğu daha önemlidir. Tehdidin salt askeri araniş ve algılanışı yavaş yavaş değişmeye başlamakta; örneğin ulusal tehditler, bir devletin vatandaşlarının hayat kalitelerindeki düşüşe ve merkezi hükümetin, toplumsal (sivil) hareketlerin işleyişlerini daraltan olaylara endeksli olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Bu salt askeri bakış açısının doğal olarak dışında bir durumdur. Nye da benzer şekilde devletin güvenliğine yönelik tek tehdidin askeri olmadığını, ona karşı, ekonomik, doğal

³³ Jessica Stewart, *The Interdependence of Security Studies and Perception*, Journal of Security Sector Management, Vol. 4, No: 3, September 2006, s. 2.

Ayrıca bkz. www.jofssm.org/issues/jofssm_0403_stewart.doc (Erişim Tarihi: 15.07.2007)

³⁴ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul, Derin Yayınları- 2003, s. 14.

kaynaklar ve ekolojik boyut, terörizm, uyuşturucu trafiği vb. olarak sıralanabilecek farklı tehditlerin de mevcut olduğunu vurgulamaktadır.³⁵

Tehdidin niteliğine yönelik olarak Ullman da, ki kendisinin tehdit konusundaki makalesi akademik camiada çokça referans kabul edilmiştir, güvenliğin askeri olmayan tehditleri kapsamında; göç, 3. dünya, fakirlik, nüfus artışı ve salgın hastalıkların da güvenliğe karşı bir tehdit olarak görülebileceğini ifade etmiştir. Ullman bu konuda bir noktaya daha dikkat çekerek kaynakların kıt olmasının kaynak sorununu ortaya çıkardığına, yenilenebilir kaynakların kullanılmamasının da tedariklerle ilgili problemlere sebep olduğuna, böyle bir durumda da gıdanın dahi tehdit boyutunda bir silah olarak kullanılabileceğine işaret etmektedir.³⁶ Buzan da tehditleri niteliklerine göre; askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve ekolojik olmak üzere beş kategoriye ayırmış³⁷ güvenlik çalışmalarında tehdit algısı yönünden yapılan diğer çalışmalara yeni sınıflandırmalar katmıştır. Genel anlamda Ullman ve Buzan'ın yaptığı açılımlar genişleyen tehdit boyutu anlamında çevre, kaynak, yükselen milliyetçilik ve göçü işlevsel tehdit algısı içerisine katmışlardır.³⁸ Bu konuda Buzan, Weaver ve Wilde güvenlik konusundaki önemli çalışmalarında şunu ifade etmekte³⁹:

“Biz güvenlik çalışmalarının savaş ve güç merkezli bakış açısına karşı olarak güvenliğin savaş ve gücün dışında diğer konularla da ilişkili olduğunu... güvenlik gündeminin farklı tehditlere açılmasını... askeri olmayan (nonmilitary) tehditlerin de güvenlikleştirilmesini savunuyoruz.”

Tehdit algılanışında benzer algıya sahip olan ya da olmayan bir yana her aktörün; algı eksenli olarak politikaları her tehdiye göre; iç güvenlik-tehdit, ulusal güvenlik-tehdit ve küresel güvenlik-tehdit halkaları⁴⁰ olarak şekillenmekte, her aktör bu alanı harekete

³⁵ Joseph Nye, Sean M. Lynn-Jones, *International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field*, International Security, Vol. 12, No. 4, Spring 1988, s. 6.

³⁶ Ullman, a.g.e., ss. 28-31.

³⁷ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, ss. 116-133.

³⁸ Jones, a.g.e., s. 105.

³⁹ Buzan, *Security: A New Framework for Analysis*, 1998, s. 4. Bu kapsamda aynı çalışmanın ileriki sayfalarında (ss. 20-23) tehditlerin; askeri-referansı devlettir; siyasi-tehditler egemenliğe yöneliktir; ekonomik-firma bazlı iflastır; toplumsal tehdit-kimliğe yöneliktir, ortak kimlikler çok önem arz eder; ve çevre şeklindeki sınıflandırması verilmiştir.

⁴⁰ Dedeoğlu, a.g.e., s. 53-54.

geçilen ya da tehdidin kazandığı alan olarak kullanılmaktadır. Buralar tehdide karşı mücadelede simetrik, asimetrik ya da farklı bir hareket kabiliyeti alanı olmaktadır.

Devlet ve bireylerin çıkarları arasında önemli bir uyum gözlenir. Devletler, yerel seviyede vatandaşlarına güvenlik olarak var olurlar. Devlet ve birey arasındaki çıkar uyumu güvenlik alanında da kendini göstermekte devletin güvenliği ile sakinlerinin güvenliği benzer bir hal almaktadır. Ancak devletin çok dar bir güvenlik algısı olması durumunda ulusal güvenlik anlamında vatandaşlarının güvenliğini onlara rağmen koruma tavrı sergileyeceği ihtimali; bireylerde özgürlükleri ve fiziksel emniyetleri konusunda dış tehditlere nazaran daha büyük endişeye sebep olacaktır.⁴¹ Bu benzerlik ve endişeyi simetrik ya da asimetrik bir sınıflandırmanın içerisinde göstermek imkânsızdır. Bu konuda temel sınıflandırma David Singer’ın tehdit algısı konusundaki çok önemli makalesinde tehditlerin siyasi ve askeri yönleri şeklindeki sınıflandırmasıdır. Ona göre tehditlerin silahlanma (dolayısıyla askeri yöntemler) sebebiyle artması; iç politika anlamında baskıcı ya da güç kullanımına dayalı politikalara sebep olabilir. Dış politika anlamında böyle bir ayrımın dayanağını, bir “şey”in ulusal güvenliğe yönelik tehdit olarak görülmesi; o “şey”in yetenek ve niyeti konusundaki (devletin) takdirini oluşturur.⁴²

Tehdidin algı boyutunda oluşabilmesi için Manuta’nın gerekli gördüğü yetenek (C, capability) ve niyete benzer bir şekilde Klaus Knorr tehdidi; gerçek ve potansiyel tehditler olarak sınıflandırmakta⁴³ yetenek ve niyete doğrudan olmasa bile dolaylı olarak yer vermektedir.

Güvenlik algılamaları konusunda simetrik asimetrik, askeri olan askeri olmayan, siyasi ve askeri yön ile gerçek ve potansiyel tehditler şeklindeki sınıflandırmaların ardından güvenlik temaları (security sector) şeklindeki sınıflandırmaya da değinelim. Buzan’ın

⁴¹ Ullman, a.g.e., ss. 98-99

⁴² David Singer, *Threat Perception and the Armament Tension Dilemma*, Journal of Conflict Resolution 2, No. 1, 1958, ss. 93-94.

⁴³ Knorr Klaus, “Threat Perception”, içinde, *Historical Dimentions of National Security Problems*, Kansas, University Press of Kansas- 1976, s. 78.

beş güvenlik temasının (askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve ekolojik) yanı sıra insan güvenliği, teknolojik güvenlik ve terörizmi⁴⁴ de bu temalar arasında sayılmaktadır.

Bu temaların önemi devletin, merkezi olarak, güvensizliğinin (insecurity) ya da savunmasızlığının (vulnerability) çok farklı alanlardan gösterilmesidir. Buzan tüm devletlerin tehditler evreninde var olduğunu söylemekte; bunu da tehdidin muğlâklığının⁴⁵ göstergesi olarak saymaktadır. Ona göre devletler için güvenlik muğlâktır ve diğerlerinin varlığı her birinin güvensiz kılınmasına⁴⁶ neden olmaktadır.

Bu güvensiz kılış şekli temelde bir algı düzeyi oluşturmuştur. Tehdidin algılanış biçimi ona yönelik davranışların da şekillenmesinde, yukarıda da değinilen, bağımlılık durumunu oluşturur. Bu bağımlılık ilişkisinde dikkat edilecek ya da gözden kaçırılmayacak bir şey kimliklerin önemli yer tuttuğudur.⁴⁷ Bu çerçevede ortak kimlikler anlamında ben ve öteki kavramı ile tehdit ilişkisi⁴⁸ anlayışı bağımlılık doğurabildiği gibi tehdit boyutunda uyuşmazlık ortaya çıkmasında da belirleyici rol oynayabilir. Özellikle kıt kaynakları benden olmayanla paylaşma(ma) tavrı yeni tehditleri ortaya çıkarta bilmekte⁴⁹, sorunun çözümünde ve bir anlamda güvenliğin yeniden tesisinde uyuşmazlık analizini gerekli kılabilmektedir. Özellikle devletler kimlikleri güçlü tutmak konusunda zayıflarsa kimlikler parçalara ayrılacak⁵⁰ yeni uyuşmazlıklar ortaya çıkacaktır.

Tehdit ve savunmasızlık kavramları, uyuşmazlıklar anlamında bunların yönelebileceği noktalara karşı uluslararası ilişkilerde bir ötekileşme⁵¹ boyutu oluşturabilir. Bu durum geleneksel (realist) güvenlik anlayışında temel unsurken karşılıklı bağımlılık eksenli politikalarda pek başvurulmayan/başvurulamayan bir unsur olarak dikkat çekiyor.

⁴⁴ Mieczyslaw Malee, *Security Perception: Within and Beyond the Traditional Approach*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, US Navy Postgraduate School, 2005.

⁴⁵ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, ss. 140-141.

⁴⁶ A.g.e. s. 1.

⁴⁷ A.g.e. s. 114.

⁴⁸ Iver B. Neumann, *Self and Other in International Relations*, *European Journal of International Relations*, Vol. 2, No.2, 1996, ss. 154-156.

⁴⁹ Rekabetçi ortamda kaynakların paylaşımının ortaya çıkardığı çatışmalar konusunda Bkz. Ronnie Lipschutz, *When Nations Clash*, Cambridge, Ballinger Publishing Company- 1989, ss. 37-66.

⁵⁰ Ronnie Lipschutz (Ed.), *On Security*, New York, Columbia University Press- 1998, s. 8.

⁵¹ Neumann, a.g.e., ss. 139-174.

Ancak başvurulduğu noktada özellikle uyuşmazlıkların; çıkar, ilişki (düşmanlık hissi, negatif imajlar, mağduriyet egoizmi, eksik iletişim), ideoloji/değer, yapısal (maddi kaynakların adaletsiz dağıtımı, politik sınırlamalar ve kültürel şiddet) ve gerçek dışı uyuşmazlık⁵² türleri tehdidin kendisi olabildiği gibi tehdide yol açan etmenler olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Her iki durumda da ona karşı bir eylem geliştirilecektir. Ancak burada önemli olan gösterilecek hareketten ziyade devletin olan ya da muhtemel tehdide olan ihtiyacıdır. Buzan bu konuda; karşı eyleme ihtiyaç duyulduğu an tehdidin devletin egemenliğinin devamı olarak görüldüğünü; tehdidin gerekli görüldüğü ve olmadığı durumlarda devletin temel Hobbesiyan fonksiyonunun yok olacağını savunmuştur.⁵³

Ancak görülen o ki tehdit kavramı devletin varlığını koruma ve sürdürme şeklindeki temel motivasyonuna doğrudan etki etmektedir. Güvenlik kavramının varlığını koruma ve sürdürme şeklindeki okuması⁵⁴ bu kavramın incelenmesinde, tehdit yaklaşımlarını da aşarak, çizilebilecek en geniş sınırı oluşturmaktadır. Çünkü varlığını koruma ve sürdürme alanı güvenliğe karşı içsel, dışsal tehditlerin yanında olası tehditlere karşı, yukarıda da savunulduğu üzere, algılama ve tahmin boyutunda bir duruşun sergileniyor olması sonucunu doğurur.⁵⁵ Aynı doğrultuda Wolfers edinilmiş ve uluslararası değişen değerlere karşı bir tehdit durumu olmayışı olarak ele aldığı güvenlik anlayışında; objektif his olarak (objective sense) edinilmiş değerlere karşı bir tehdit olmayışı ve sübjektif his (subjective sense) olarak da değerlere karşı bir saldırı konusunda korkunun olmayışı şeklinde bir güvenlik-tehdit algısı boyutu oluşturmuştur.⁵⁶

⁵² Ercan M. Yılmaz, *Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım- 2006, ss. 7-25.

⁵³ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, ss. 140-141.

⁵⁴ Waltz güvenliği devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleriyle eşanlamlı tutmuştur. Oktay F. Tanrıseven, “Güvenlik”, içinde, Atilla Eralp (Der.), *Devlet ve Ötesi*, İstanbul, İletişim Yayınları- 2005, s. 116. Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Reading, MA: Addison Wesley- 1979, s. 96.’dan alıntı. Beril Dedeoğlu, Türkiye’de “uluslararası güvenlik” konusunda hazırlanan ilk kitap olan Uluslararası Güvenlik ve Strateji adı eserinde güvenlik kavramının varlığını koruma ve sürdürme amacı taşıyan her davranış biçiminde karşılaşılan bir olgu olduğunu öne sürmektedir. Dedeoğlu, a.g.e., s. 9-10.

⁵⁵ Dedeoğlu, a.g.e., s. 10.

⁵⁶ Arnold Wolfers, “National Security as an Ambiguous Symbol”, içinde, *Discord and Collaboration*, Baltimore, John Hopkins Pres- 1962, s. 150. Bu makalenin aslı 1952 yılında yayımlanmıştır ve güvenlik alanıda öncü bir çalışmadır. Bu kitap, çalışmada ufak değişiklikler yapılarak Wolfers’ın diğer makaleleriyle birlikte derlenmiştir.

Bu boyut bir anlamda tehdidin psikolojik kapsamına da doğrudan etki eder. Açıktır ki tehdit olduğu halde yok gibi hissetmek yani kendisini güvende değilken güvende hissetmek başlı başına bir tehlike unsurudur.⁵⁷ Yine de burada üzerinde önemle durulması gereken şey hislerin değil Buzan'ın da vurguladığı gibi tehditlerin muğlaklığı yani harekete geçirme anlamındaki işlevselliğini net bir tavırla gösterememesidir. Çünkü hisler ihtimaller ya da matematiksel hesaplar üzerinden yürütülemez; doğrudan kişinin/devletin psikolojik reaksiyonudur.⁵⁸

Tehditlerin muğlaklığı tehdit merkezli güvenlik algısının bir yanılması olarak güvenlik konusu yapılan şeyin her zaman güvenlik mevzusu değeri taşımayacağı gerçeğini ortaya koyar. Çünkü baş kısımda da değindiğim üzere bir konu güvenlileştirilebilmekte (securitization, desecuritization), sanal tehditler oluşturulabilmektedir. Bu da tehdidin muğlaklığını artırmaktadır. Tehdidin muğlaklığı da güvenlik algısı ve harekete geçme anlamında başka belirsizlikleri ve yanılgıları doğurur. Böyle bir durumda da “güvenliğin yanlış algısı” ortaya çıkabilecek bu durumda yeni tehditleri doğurmasını yanında savunmasızlıkları da kat kat artıracaktır.

1.3.2 Durum Algısı Merkezli Güvenlik Algısı

Durum Algısı Merkezli Güvenlik Algısı “karşıdan geleceğe yönelik” harekete geçme ve güvenliği işlevsel kılma eylemi değildir. Bu algı boyutunda güvenlik duruma, sonuca, araca ya da amaca yönelik bir inceleme düzeyinde aktör merkezli bir bakış açısı ile birey seviyesinden sistem seviyesine bir yayılım ve konumlandırma sergiler. Gerek birey gerek devlet gerekse de uluslararası-üstü (ya da bölgesel) seviyede bu algı düzeyleri gözlenir. Bu algı düzeyinin önemi güvenliği tehdit merkezli olarak okumaması aksine güvenlik algı tercihi açısından (durum, araç, amaç, sonuç) çıkarına uygun konum belirlemeyi içermesidir. Tabii ki bu bir tırmanma boyutu oluşturmak değildir ancak güvenlik algısına göre politika yapıcılarının ve karar vericilerin yöntemi tehdit-işbirliği vb. tavırları oluşturur. Bunun da ötesinde durum olarak güvenlik algısı

⁵⁷ Tanrısever, a.g.e., ss. 107-124.

⁵⁸ Bruce Schneier, *The Psychology of Security*, draft, February 28, 2007, s. 1
www.schneier.com/essay-155.html (Erişim Tarihi: 13.07.2007)

güvenliğin her zaman varlığının (dereceli bir güvenlik, duruma göre bu derecenin azalma ya da artmasının) “güvenlik törpülerinin”⁵⁹ ve “güvenlik helik ve pereselerinin”⁶⁰ işler olduğu bir süreci içerir. Bu şöyle bir ön kabulü gerekli kılar: Yaşam fonksiyonlarının ortaya çıkabilmesi için güvenlik durumunun yaşamdan önce var olması gerekir.

Durum Algısı Merkezli Güvenlik Algısı olarak sınıflandırdığım; durum, amaç, sonuç, ve araç olarak güvenlik yaklaşımları metin aralarında çok kez kullanılan ancak bu konuda sınıflandırmaya gidilmeyen bir alandır. Öyle ki “Güvenlik, silahlanmanın *sonucudur.*”, “İnsan hakları vurgumuz güvenlik *amaçlıdır.*”, “Güvenlik, değerlerin korunmasının *aracıdır.*”, “Güvenlik, var olma *durumudur.*” şeklinde kurula gelen ve daha birçok bilimsel çalışmanın metin aralarını süslüyor olan bu ifadeler; güvenliğe yönelik farklı algılama yaklaşımlarının sloganlarını andırır bir boyuttadır.

Güvenlik algısı konusunda ülkemizde var olan çalışma eksikliğini bizatihi uluslararası ilişkiler alanında da görmekteyiz. Bunun sebebi, alana hakim olan, güvenlik algısının tehdide endeksli bir gelişim süreci geçirdiği anlayışıdır. Bu sınıflandırma girişimi ile nasıl ki tehdit olduğu *durumlarda* güvenlik oluşuyorsa tehdidin olmadığı *durumlarda* da güvenlik oluşabilir; tersi de geçerlidir. Burada var olan durum, tehdit ve güvenlik değişkenlerinden yalnızca tehdidin değişiyor olması ve durum ve güvenliğin yerleşik kalması tehdit olsun ya da olmasın güvenliğin durum ile birlikte bir olgu olarak ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Var olmakla ilişkilendirildiğindeyse; insanlığın var oluşundan önce bir güvenlik durumunun olması gerekliliği ve insanın bu günlere gelişini bu güvenlik durumuna borçlu olduğu görülür. Öyle ki insanoğlunun bugünlere gelişinde kendisinden önce de var olan güvenlik durumunu kullandığı; bu durumu yeri geldiğinde araç, yeri geldiğinde amaç olarak kullandığı yeri geldiğindeyse kazanımlarının sonucunda bu güvenlik durumuna eriştiği söylenebilir.

⁵⁹ Güvenlik törpüsü; var olan güvenliğin zayıflatılması, eksiltilmesi anlamında kullanılmıştır.

⁶⁰ Perese inşaatlarda duvar örmede boşlukları doldurmak için kullanılan yumruk büyüklüğünde taş. Helik ise yine inşaatlarda duvar örmede kullanılan ve ufak boşlukları doldurmaya yarayan çakıl taşlarına verilen isimdir. Burada güvenlik durumunda oluşan boşlukları doldurmak anlamında kullanılmışlardır. Helik ufak boşlukları dolduracakken Perese daha büyük güvenlik boşluklarını dolduracaktır.

1.3.2.1. Bir Durum Olarak Güvenlik Algısı

Güvenlik, Latince'den türemiş haliyle tehlike ve tehlikelerden uzak endişe etmeme ya da barış durumudur.⁶¹ Daha önce de değinildiği üzere, Ken Booth; adalet, eşitlik, aşk, güç gibi insan *durumları* arasında saydığı güvenliğin muğlaklıklarla başının belada olduğuna dikkat çekmektedir.⁶² Muğlaklıkların dışında güvenliğin durum olarak ele alınması önem arz etmektedir. Ancak buradaki ele alış insan merkezlidir. Devlet merkezli bir durum algısı olarak değerlendirmedeyse; Bill McSweeney'in 1960'ların başında var olan güvenlik ortamını, devletin askeri gücünün araçsallığı yoluyla devlet tarafından hedeflenen, devletin bir durumu⁶³ şeklindeki yorumudur. Bu yorum kapsamında, devlet merkezli olarak, güvenlik; bir amaç dâhilinde, askeri gücün araçsallığında varılmak istenen sonuç odaklı olarak bir "durum" olarak ortaya çıkmaktadır. Burada var olan amaç, araç ve sonuç kriterleri politik her duruş itibarıyla olan ifadelerdir. Güvenlik durumu bütün bu kriterlerin oluşturmaya çalıştığı bir olgu anlamı taşımaktadır. Güvenliğin durumsallığını destekler bir başka ifade de; yapısalcı güvenlik anlayışının ulusal güvenlik kavramını genel olarak bir devletin kendisini dış tehditlerden koruması durumu⁶⁴ şeklindeki yaklaşımıdır. Der Derian da güvenliğin geleneksel okumasında tehlikeden arınmış güvenli ve korunma *durumuna* işaret ettiğini yazmaktadır.⁶⁵ Ronnie Lipschutz ise güvenlik *durumunu* neyin oluşturduğunu sorguluyor.⁶⁶

Bir durum olarak güvenliğin algı boyutunun oluşabilmesi için var olmak ve sürmek fiillerinin eşzamanlı olarak eylemde olması; var olan ve süren ortamın bir his dâhilinde insanlar tarafından dereceli bir şekilde algılanması gerekmektedir. "Güvenlikteyiz." demek bu durumsallığı açıkça ortaya koymakla birlikte durum olarak güvenliğin iki unsurunu da ortaya koyar; *his* ve *derece*.

⁶¹ Mesjasz Czesław, *Security as an Analytical Concept* (draft version), 5th Pan-European conference on International Relations, Hague, 9-11 Eylül 2004'te sunulmuştur. s. 5.

http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf (Erişim Tarihi: 03.07.2007)

⁶² Ken Booth (Ed.), *New Thinking About Strategy and International Security*, Harper Collins Academic-1991, s. 39.

⁶³ McSweeney, *Security, Identity and Interests*, 1999, s. 36.

⁶⁴ Tanrisever, a.g.e., s. 116.

⁶⁵ Der Derian, a.g.e., s. 28.

⁶⁶ Lipschutz, *On Security*, 1998, ss. 1-5.

Arnold Wolfers objektif his olarak (objective sense) edinilmiş değerlere karşı bir tehdit olmayışı ve sübjektif his (subjective sense) olarak da değerlere karşı bir saldırı konusunda korkunun olmayışı şeklinde bir güvenlik algısı boyutu oluşturmuştur.⁶⁷ Bu güvenliğin; hem gerçek (reality) hem de his (feeling) olduğunun göstergesidir.⁶⁸ Gerçeklik anlamında güvenlik değerlere bir tehdidin olmayışı⁶⁹ ve güvenliğin matematiksel ihtimaller dâhilinde farklı riskler ve karşıönlemlere dayandığını şeklindeki savı desteklemektedir. Ancak güvenlik aynı zamanda histir de ve ihtimallere dayanmaz. Güvenlikteyken güvenliksiz ya da güvenliksizken güvenlikte hissedebiliriz.⁷⁰ Bu karşıönlemler noktasında güvenlik politikalarında büyük zaafılara neden olabilir.

Bu algıda güvenikleştirme önem arz etmektedir. Çünkü güvenlik kavramının söz eylem olarak okunması onun yapay güvenlik durumları oluşturmaya neden olur. Karar alıcılar tarafından herhangi bir konu söz eylem (speech act) kullanılarak güvenlik mevzuu yapılabilir. Bu güvenliğin his boyutunu doğrudan etkiler. Öyle ki toplumlar güvenlikte olmadıkları halde o konu güvenlik bahsi yapılmadığı için güvenliksiz bir durumda olabilirler. Ya da toplumlar bu şekilde korku durumunda tutuluyor olabilirler.⁷¹ Bu, bir konunun güvenikleştirilerek güvenlik durumunun oluşturulabileceğinin de göstergesidir.

Dereceye bakıldığında esas sorunun ölçülebilirlik olduğu görülecektir. Ölçülemeyen bir şeyin derecesi olmaz. Güvenliğin mutlak olmaması⁷² da onun ölçülebilirliğinin en büyük dayanağını oluşturur. Wolfers da güvenliğin ölçülerinden bahsetmektedir.⁷³ “En basitinden; yeni bir alarm sisteminin evimizi ne kadar güvenli yapacağımızı bilebiliriz”⁷⁴

⁶⁷ Wolfers, a.g.e., s. 150.

⁶⁸ Schneier, a.g.e., s. 1-2.

⁶⁹ Wolfers güvenlik; müktesep değerlere yönelik bir tehdidin olmayışı olarak belirtmektedir. Wolfers, a.g.e., s. 485.

⁷⁰ A.g.e. s. 1-2.

⁷¹ Weaver, Securitization and Desecuritization, 1998, ss. 46-85

⁷² Booth, anarşi ortamında tam güvenliğin olmayacağından bahsetmektedir. Booth, New Thinking About Strategy and International Security, 1991, s. 34. Booth, Weaver ve Buzan’ın anarşi ortamında güvenliğin mümkün olduğunu söylemelerine bir eleştiri olarak bu görüşünü ileri sürmektedir. “Güvenlik mutlak değildir.” Baldwin, a.g.e., s. 18. “Mutlak güvenlik olamaz.” Schneier, a.g.e., s. 2.

⁷³ Wolfers, a.g.e., s. 148.

⁷⁴ Schneier, a.g.e. ss. 1-2.

tarzı bir yaklaşım da güvenliğin bir ölçüsünün yani derecesinin olduğunu gösterir.⁷⁵ Bruce Schneier'in aynı isimli çalışmasında güvenliğin ölçülebilirliğini ortaya koymasının yanında güvenliğin hesaplanabileceğine de atıf yapmaktadır.

Sonuç itibariyle gerek devlet gerekse birey seviyesinde güvenliğin bir durum olarak algılanıyor olması onun bir süreç⁷⁶ olarak da durumu destekler ve tamamlar bir boyutu içerebileceğini gösterir. Bu da güvenliğin durum algısının güvenlik durumu ya da güvenliksizlik durumu şeklinde bir sürekliliğinin var oluşunu ortaya koyar.

1.3.2.2. Bir Amaç Olarak Güvenlik Algısı

Daha fazla güvenlik sağlamak için, nelerden gönüllü olarak vazgeçilebilir?⁷⁷ sorusu bir amaç dahilinde güvenlik algısının belki de temel sorusunu oluşturmaktadır. Bu anlayış hem devlet hem de devleti oluşturan insanların *vis à vis* sorgulamalarının yaşandığı temel alandır. Çünkü devletin var olmasının altında kişilerin güvenlikte olma amacı yatar. Ancak bu yalnızca birey açısından değil sistem merkezli olarak devletler açısından da geçerlidir ki devletler de daha fazla güvenlik için egemenlik haklarından vazgeçerler.

Hobbes'a göre doğa durumunda birbirinin kurdu olan insanlar, bir sözleşmeyle hak ve özgürlüklerini üçüncü bir varlığa devrederek kargaşa ve savaşa son verip güvenlik içinde yaşamak istemişlerdir. Bu, devletsiz halde savaş ve kaosu varlığı genel kabulünden gelmektedir ve devletin, Hobbes'un değişiyile yarı-tanrısal yaratık Leviathan'ın, bu kaos ve savaş durumunda insanların özgürlüklerinden fedakarlıkta bulunarak güvenlik aldıkları bir durumun nüvesi olduğunu gösterir. Bu durum güvenliğe bir şeyi elde etmek için başka bir şeyden vazgeçmek anlamında kullanılan trade-off yaklaşımını da destekler niteliktedir.⁷⁸

⁷⁵ Ronnie Lipschutz güvenliğin derecesini kullanılan silahların belirleyeceğini ifade etmektedir. Nükleer silah vurgusu bu savı kuvvetlendirmektedir. Lipschutz, *On Security*, 1998, s. 10.

⁷⁶ Güvenlik bir durum olduğu kadar süreçtir de. Rothschild, a.g.e., s. 56.

⁷⁷ Ullman, a.g.e., ss. 130-133.

⁷⁸ Schneier, a.g.e., s. 3.

Eski çağlarda bile insanlar güvenliklerinden feragat etmişlerdir. Öyle ki mağarada yaşıyorken hep orada kalmamışlar yiyecek, su ve macera için dışarı çıkmışlar o şeylere mağaranın güvenliğinden feragat etmişler, ona daha çok önem vermişlerdir.⁷⁹

Locke'ta ise doğa durumunda savaş ve kaos değil barış ve özgürlük hakimdir. Locke devletin varlık nedenini bireyin doğa durumunda sahip olduğu doğal hak ve özgürlükleri korumak olarak açıklamıştır. Konuya Hobbescu bir bakış açısıyla yaklaşıldığında “güvenlik aracı” olan devletin araçsal konumdan çıkıp amaçlaştığını görüyoruz.⁸⁰ Bunun güvenliğe yansımaysa güvenliğin araçsal rolünden çıkıp yalnızca amaç olarak algılanması şeklinde olmaktadır. Bir anlamda Locke'da güvenlik araçken Hobbes'da güvenlik amaç olmaktadır.

Trade-off yaklaşımı güvenliğin diğer değerler nazarındaki konumunu açıkça ortaya koymakta, güvenlik amacı için diğerlerinden ne kadar vazgeçileceğini belirlemektedir. Bu çerçevede Baldwin güvenlik değerini Asli değer yaklaşımı, öz değer yaklaşımı, marjinal değer yaklaşımı sınıflandırması altında incelemektedir. Asli değer yaklaşımında güvenliğin öncelikli olduğu yargısı hakimdir. Tüm şartlar altında tüm aktörler için güvenliğin diğer değerlerden daha üstün olduğu belirtilmektedir. Öz değer yaklaşımı güvenliği çok sayıda değerden biri olarak ele alırken, marjinal değer yaklaşımı ise azalan marjinal değerler kanunun diğer değerlere olduğu gibi güvenliğe de uygulanabilir olduğu varsayımından ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma göre güvenliğin öncelikli olduğunu kabul etmek, suyun, havanın öncelikli olduğunu kabul etmek gibidir ve güvenlik kaynakların kıt olduğu bir dünyada rekabet için azalan verimler kanununa tabi olan tek hedeftir.⁸¹

Bunu destekler nitelikte bir yaklaşımla Kenneth Waltz güvenliğin anarşi durumunda en yüksek amaç olduğunu ifade etmiştir. Ona göre devletler var oluşlarını garantiye

⁷⁹ Baldwin, a.g.e., s. 23.

⁸⁰ Zühtü Arslan, *11 Eylül'ün 'Öteki' Yüzü: Leviathan'ın Dönüşü*, Doğu Batı, 4/20, 2002, ss. 79-86,

⁸¹ Baldwin, a.g.e., s. 21-25. Her birinin en küçük miktarı bile yaşamı devam ettirmek için gereklidir ancak bir bardak suyun çölde kalmış birisiyle gölde boğulmak üzere ola birisi için aynı olduğu anlamına gelmiyor. Baldwin, a.g.e., s. 25.

aldıklarında başka amaçlara (güç vb.) da yönelirler.⁸² Bu güvenliğin öncelikle amaca ilişkin bir anlam taşıdığının da göstergesidir.⁸³

1.3.2.3. Bir Araç Olarak Güvenlik Algısı

“Güvenliğimiz var.”⁸⁴ demek onun araçsallığının en büyük göstergesidir. Bir araç olarak güvenlik algısının oluşumu; gerek güvenlik durumu şeklinde var olan “değer”in gerekse de insan ve devletin sahip olduğu diğer değerlerin güvende olmaları anlamında bir güvenliğin araç rolü üstlenmesi gereğindendir. Değer vurgusu yalnızca güvenliğin değil aynı zamanda barışın da temelinde yatan normatif bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁵ L. B. Krause ve Joseph Nye güvenlik kavramının diğer değerlerin artırılmasında enstrümantal (araçsal) bir rol içerdiğini söylemektedirler.⁸⁶

Bu görüşler güvenliğin bir değer olduğu yönündeki görüşlerden kaynaklanmaktadır. Bernard Brodie, 1949 yılındaki “Bir Bilim Olarak Strateji” (Strategy as a Science) adlı çalışmasında güvenliği devletin bir değer’i (value) olarak nitelendirmiştir.⁸⁷ Ullman da Hobbesian görüş için güvenlik en büyük değer olduğunu söylemiştir.⁸⁸ Benzer olarak genel anlamda Neorealistlere göre “güvenlik” değerlidir.⁸⁹ Daha önce de değinildiği gibi Wolfers da güvenliği, bir ulusun az ya da çok veya büyük ya da küçük ölçüde arzu edebileceği, bir değer⁹⁰ olarak nitelendirmiştir. Ancak, bir şeyin değeri o maddenin kendi doğasında var olan bir özellik değildir, bu değer dış sosyal şartların bir sonucudur.⁹¹

⁸² Tanrisever, a.g.e., s. 116. (Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Reading, MA: Addison Wesley, 1979, s. 126.’dan alıntı.)

⁸³ Dedeoğlu, a.g.e., s. 11.

⁸⁴ “We have security.” Barrie Paskins, “Security in a New Age?”, içinde, Michael Clarke (Ed.), *New Perspectives on Security*, UK, Brassey’s-1993, s. 17.

⁸⁵ Bu konuda bkz. Pitirim Aleksandroviç Sorokin, *On the Practice of Sociology*, The University of Chicago Press- 1998, s. 267.

⁸⁶ Buzan, People, States and Fear, 1991, s. 6.

⁸⁷ Brodie, Bernard, *Strategy as a Science*, World Politics, Vol. 1, Temmuz 1949, s. 477.

⁸⁸ Ullman, a.g.e., s. 16.

⁸⁹ Baldwin, a.g.e., s. 11.

⁹⁰ Wolfers, a.g.e., s. 150.

⁹¹ Baldwin, a.g.e., s. 23.

Güvenliğin başlı başına bir değer olması ya da güvenliğin diğer değerlerin sürdürülmesi anlamında değerli olduğu burada araçsallık rolü üzerinden bir önem arz etmektedir. Çünkü birçoğumuz güvenliğı başka değerlerle dengeliyoruz; özgürlük, vb.⁹² Sonuç itibariyle güvenlik; özgürlük, düzen, dayanışma değerleri ile örtüşen bir insan değeridir⁹³ ve diğer değerlerin varlığının korunması ve yukarıda da belirtildiğı üzere sürdürülmesi için bir araç rolü üstlenmektedir. Aynı zamanda Hobbes ve Locke'un karşılaştırılmalı incelemesinde Hobbes'un güvenliğe amaç olarak yaklaşırken Locke'un güvenliğe hak ve özgürlüklerin korunması yani bir anlamda can, akıl, nesil, inanç ve mal (CANİM)⁹⁴ değerlerinin korunmasında bir araç olduğu görülecektir.

1.3.2.4. Bir Sonuç Olarak Güvenlik Algısı

Güvenlik kavramının sonuç olarak algılanması, onun eylem merkezli bir okumasının gereğidir. Bu algı düzeyinde güvenlik bir eylemin ya da olgunun doğurduğu bir şey olarak karşımıza çıkar. Bu güvenlik kavramının şahsına münhasır bir gelişim göstermesinin gereğidir. Çünkü genel geçer bir güvenlik tanımının olmadığı gibi genel geçer bir güvenlik oluşturuıcı etmen de yoktur. Ayrıca bir zaman güvenlik doğuran bir şey başka bir zamanda güvenliksizlik de doğurabilir. Ullman bu konuda güvenliğin amaç değil sonuç olduğunu; bir şeyin tehdit edilene kadar onun önemli olup olmadığının anlaşılamayacağı görüşündedir.⁹⁵

Tüm bunların ötesinde güvenliğin sonuç olarak algılanması uluslararası ilişkilerin temel tartışma alanlarından birine; Realizm-İdealizm tartışmasına da sahne olmaktadır. Güvenliğin bu algı düzeyinde güvenlik genel olarak sistemim durumuna göre şekillenmektedir. Sisteme barış ya da anarşinin hakimiyeti temel düzeyde güvenliğı doğurur yargısı vardır. Öyle ki İdealistlere göre güvenlik barışın sonucudur.⁹⁶ Barış olmadan insanlar ve devletler güvende olamazlar. Onun için daimi barışın sağlanması

⁹² Ullman, a.g.e., s. 16.

⁹³ McSweeney, a.g.e., s. 18.

⁹⁴ Canim Modeli de hakları değer olarak ele almakta onları alt ve üst değerler olarak sınıflandırmaktadır. Bu model için bkz. Fatih Karaosmanoğlu, "Türkiye'nin Demokratikleşmesi: Yaşam Hakkı ve Polis", içinde, Hasan H. Çevik, Turgut Göksu (der), *Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis*, Ankara, 2002.

⁹⁵ Ullman, a.g.e., s. 15.

⁹⁶ Buzan, People, States and Fear, 1991, s. 2. Kantiyan felsefe mutlak barışın olabileceğini savunan temel yaklaşımdır. İdealistler-Ütopacılar da Kant'ın bu felsefesinden hareketle bu sonuca varmışlardır.

gerekir ve sağlam bir barış ile de ilelebet güvenlik sağlanabilir.⁹⁷ Burada iki nokta önemlidir. İlki barışın güvenliği doğurması ikinci belki de daha da önemlisi mutlak güvenliğin mutlak barış süresince sağlanabileceği ön görüsüdür. (neo) Realist görüş ise sistemi barış durumu olarak değil tersine anarşi durumu olarak yorumlar. Bu yorumda sistemin karakteri anarşidir ve güvenlik bu anarşi ortamında aranmalıdır. Güvenlik bu sistemde anarşinin sonucudur.⁹⁸ İdealist görüşün mutlak güvenlik tezine karşılık ise güvenliğin anarşinin bir sonucu olduğu durumda anarşinin siyasi bölünmesinin her zaman bir aktörün diğerinin çıkarına karşı müdahalede bulunacağı ihtimalini taşıması dolayısıyla mutlak güvenliğin yalnızca bir arzu olarak kalabileceğini savunmaktadırlar. Anarşik ortamda devletin insanları Hobbesian savunmasızlıklarından koruması önemlidir⁹⁹ Bu da bir anlamda anarşik ortamda güvenliğin bir sonuç olarak ortaya çıkmasının gereğidir. Yani güvenliğin nihai kavramı, kısaca, güvenlik kavramıdır.¹⁰⁰

1.4. Güvenliğin Uluslararası İlişkiler Disiplinindeki Akademik Çalışmalara Konu Oluşu

Güvenlik kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplininin akademik kürsülerde varlığı ile eş zamanlı olarak disiplin içerisinde yer almıştır. Bu süre I. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda başlamıştır. Bu durum, yani güvenliğin Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yer alması ilerleyen süreçte kavramı disipline has bir içeriğe sokmuştur. Bu disiplin ile ifade edilmezden önce kavram yok mudur? Aksine tarih boyunca üzerinde en çok politika yürütülen kavramlardan biridir, güvenlik. Ancak güvenlik alanında kavramsal inceleme ve araştırmaların yapılmasına uygun zemin bu kürsü altında oluşmuştur. Güvenlik çalışmalarının ana odağının ne olduğunu ortaya koymak da gelişimin bu kürsü altında yaşanmasını açıklar niteliktedir. Güvenlik çalışmalarının ana odağının “savaş” olduğu¹⁰¹ şeklindeki yaklaşım ve askeri gücün güvenlik çalışmalarının merkezi odağı görülmesi, uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumu döneminde var olan realist görüş

⁹⁷ A.g.e., s. 2.

⁹⁸ A.g.e., s. 153.

⁹⁹ A.g.e., s. 149.

¹⁰⁰ R. B. J Walker., “The Subject of Security”, içinde, Keith Krause, Michael C. Williams (Eds.), *Critical Security Studies*, University of Minnesota Press- 1997, s. 61-62-68.

¹⁰¹ Walt M. Stephan, *The Renaissance of Security Studies*, International Studies Quarterly, Vol. 35, No: 2, Temmuz 1991, s. 212.

hâkimiyeti de göz önüne alındığında neden uluslararası ilişkiler disiplini? sorusuna cevap verilebilmektedir. Bunun yanında güvenlik çalışmalarının genel konuları arasında sayılan; savaşın nedenleri, müttefiklik, askeri ve diğer tehditler ve tehdidin doğası, çatışmanın teorik temelleri vb. konular¹⁰² güvenlik çalışmalarının uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olarak gelişim göstermesini açıklar niteliktedir.¹⁰³ Güvenlik ilk defa, Quincy Wright'ın 1942 yılında basılan *Study of War* kitabı ile alt disiplin olarak ele alınmıştır.¹⁰⁴ Sonuç itibariyle uluslararası ilişkiler disiplininin kapsamı genişledikçe güvenlik çalışmalarının da kapsamı genişlemiş salt askeri araştırma alanları yerine sivil ögeler, örneğin askeri olmayan tehditler, de kullanılmaya başlanmıştır.¹⁰⁵

Bu doğrultuda değinilmesi gereken bir diğer nokta da sivilin güvenlik konularıyla ilgilenmesinin nedenidir. Güvenlik çalışmalarıyla ilgili teorik temellerin çok geç atılmasının bir diğer sebebi de budur aslında, askerler yalnızca uygulayıcı olarak kalmışlar, teorileri uygulama üzerine geliştirmişlerdir. Ancak 1. Dünya Savaşı bu konuda milat oluşturmuştur. Çünkü güvenlik, o dönem için savaş, sivil araştırmacı ve akademisyenler tarafından da ele alınır olmuştur. Bunda dönem itibariyle varılan “Savaş generallere bırakılamayacak kadar önemlidir.”¹⁰⁶ şeklindeki yargının payı büyüktür. Sonuç itibariyle güvenlik çalışmaları sivilin elinde yeniden yoğrulmuştur.

Bu kürsü altında güvenlik kavramının incelenmesi dönemlerini, analiz yapma kolaylığı göz önünde bulundurulduğunda, Bill McSweeney'in yaptığı dört dönemlik sınıflandırma çalışmanın¹⁰⁷ kapsamına uygundur ve bu sınıflandırma merkezli bir inceleme alanı kısaca oluşturulacaktır.

Siyaset Teorisi (Political Theory) dönemi olarak isimlendirilen birinci dönem, uluslararası ilişkiler organizasyonunun başlangıcı olan 1. Dünya Savaşı sonrasında, 2.

¹⁰² Joseph Nye, Sean M. Lynn-Jones, *International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field*, International Security, Vol. 12, No. 4, Bahar 1988, ss. 5-6.

¹⁰³ Aynı çalışmanın 6. sayfasında Nye uluslararası güvenliğin bir disiplin olmadığından aksine bir sorun olduğundan bahsetmektedir. A.g.e., s. 6.

¹⁰⁴ McSweeney, a.g.e., ss. 31-42.

¹⁰⁵ Güvenlik kavramının genişlemesi konusu 2. bölümde detaylıca ele alınacaktır.

¹⁰⁶ Walt, *The Renaissance of Security Studies*, 1991, s. 214, R. Jervis, *Deterrence Theory Revisited*, World Politics, 1976, Vol. 31, ss. 289-324'den alıntı.

¹⁰⁷ McSweeney, a.g.e., ss. 29-30 (politik teori, altınçağ, politik ekonomi ve soğuk savaş sonu)

Dünya Savaşı'nın 10 yıl kadar sonrasını kapsayan süreçtir. Bu süreçte güvenlik çok-disiplinli ve çok-boyutlu bir alan olarak algılanmıştır. Uluslararası hukuk, uluslararası kuruluşlar ve demokrasiyi desteklemek için siyaset teorisi ve silahsızlanma gibi kavramlar disiplinin erken dönem çalışmalarında kendini göstermiştir. Bunun yanında Walt erken dönem güvenlik literatürünün askeri olmayan yöntemleri yok sayarak, askeri dengeye odaklandığını ifade etmekte, örnek olarak da Sovyetler Birliği'nin tırmanmadaki rolünü vermektedir.¹⁰⁸

Herz, Brodie ve Wolfers bu dönemde, savaş ve barışın siyasi, psikolojik ve ekonomik özellikleri konusunda araştırmalar yürüten kilit akademisyenler¹⁰⁹ olmuşlardır. Özellikle Wolfers'ın 1952 yılında yayımladığı makale kendinden sonra yapılacak olan makalelere ön ayak olmuş ve bu ilk dönemi bitirerek güvenlik çalışmalarında ikinci dönemi başlatmıştır.

Bu dönemin analizi özellikle 1980 sonrası güvenlik algılama ve yaklaşımlarının şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Çünkü şuan sadece tarihsel olarak ele aldığımız ancak 2. bölümde detaylı olarak değineceğimiz; güvenlik çalışmalarının 80'lerin sonuna kadar şekillenmesinde belirleyici olan Siyasal Realist ve Siyasal İdealist geleneksel¹¹⁰ görüşlerin güvenlik yaklaşımları bu döneme aittir. Hans Morgenthau ve E. H. Carr'ın temsil ettiği realist uluslararası ilişkiler okulu tarafından “güç”, İdealist okul tarafından ise “barış” kavramı temelli güvenlik analizleri yürütülüyordu.¹¹¹

Bu döneme ait yayınların azlığı ve ulaşılma güçlüğü dönemin çalışmaların tarihsel analizi boyutunda sorunlar doğurmaktadır. Bunun önüne geçmek için güvenlik çalışmalarında bir dönemi kapatmış olan çalışmanın, Wolfers'ın önemli eserinin¹¹² içerisinde yer verdiği kaynaklar sıralanarak bir analiz düzeyi oluşturulmaya çalışılmıştır. Akademik unsurların geriye dönük olarak incelenmesi disiplinin tarihinde güvenliğin gelişim çizgisinin de ortaya konulmasına yardımcı olacaktır.

¹⁰⁸ Walt, a.g.e., s. 215.

¹⁰⁹ McSweeney, s. 32.

¹¹⁰ Buzan, Security: A New Framework for Analysis, 1998, ss. 10-11. Aynı eser soğuk savaş sonrası değişimi de ortaya koymaktadır.

¹¹¹ Buzan, People, States and Fear, 1991, s. 2

¹¹² Wolfers, a.g.e., ss. 147-165.

Bu doğrultuda incelendiğinde; Wolfers realist sistem kuramcısı Hans Morgenthau'nun "Ulusal Çıkarın Savunmasında" (1951) isimli çalışmasından güvenliğin ölçüsü ve öncelikli durumların analizi konusunda faydalanmıştır. Bu öncelikli durumlar çalışmada "ulusal çıkar" merkezli olarak vurgulanmıştır. Güvenliğe "değer" olarak yaklaşımını da Harold D. Lasswell ve Abraham Kaplan'ın "Güç ve Toplum" (1950) adlı çalışmasına alıntıyla desteklemiştir. Adı geçen yazarlar güvenliği yüksek değer beklentisi (high value expectancy) olarak belirtmektedirler. Wolfers, Nicholas J. Spykman'ı 2. Dünya Savaşı'ndan önce geniş güvenlik bakış açısıyla Batı Yarımkürenin Savunması yaklaşımını ve savunmacı askeri gücü konusunda bir ses yükselttiğini düşünmektedir. Askeri yöntemlerin dışında bir statükonun değişimi ve güvenlik takibi konusunda (yasal prosedürler, ahlaksal başvurular) Myres S. McDougal'ın "Hukuk ve Barış" (Temmuz 1952) eserine vurgu yapmaktadır. Kolektif güvenlik konusunda yazar 1937 yılında Nazi Almanyasında yazılan Heinrich Rogge'nin Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Teorileri (Theorie der nationalen und Internationalen Sicherheit, Berlin, 1937) isimli kitabından faydalanmıştır. Bu o dönemde bir güvenlik yaklaşımının getirildiğinin göstergesidir. Wolfers, A. D. Lindsay'ın Leviathan kitabının önsözünde tam güvenlik (the perfect security) söz ettiğini belirtmektedir.

İkinci dönem; 1950'lerin ortalarıyla başlayan ve güvenlik çalışmalarının altın çağı olarak adlandırılan dönemdir. Bu dönemde güvenlik, uluslararası ilişkilerin dışında bir alt-dal olarak düzenlenmiştir. Ulusal güvenliğin kavramsal temelleri atılmıştır.¹¹³ Wolfers'ın ulusal güvenlik konusunda mutlak güvenliğin yokluğu ve güvenliğin muğlâklığını savunusu¹¹⁴, yeni bir dönemin de habercisi oluyordu. Bu dönem iktisabında özgüven ve bağımsızlık konuları savaş sonrası dönemde ulusal güvenliğin temel unsurunu oluşturmuştur.¹¹⁵ Güvenlikte karşılıklı bağımlılığın doğduğu yeni bir dönemde, sivil akademisyenler tarafından, nükleer silahların kullanımının bilimsel metot ve modelleri konusunda araştırma kuruluşları, üniversite programları ve think-tang kuruluşları vasıtasıyla güvenlik çalışmalarının alt disiplinleri çerçevesinde araştırmalar yürütülmüştür.

¹¹³ McSweeney, a.g.e., s. 30.

¹¹⁴ A.g.e., s. 152.

¹¹⁵ A.g.e., s. 36.

Geleneksel anlamda John Herz'in "Atom Çağında Güvenlik İkilemi" adlı kaynakça müdavimi çalışması, dönemin güvenlik algılamasını oluşturan nükleer tehdide vurgu yapmakta ve bir devletin güvenliğinin diğerinin güvensizliğini doğuran güvenlik ikilemini (security dilemma) kavramlaştırmaktadır.¹¹⁶ Walt ise güvenlik çalışmalarını; askeri gücü tehdit, kullanma ve kontrol gücü olarak açıklamakta; askeri boyuta odaklanarak güvenlik çalışmaları literatürünü realist paradigma ile benzer bir konfora yerleştirmektedir. Bu konfor bütününde güvenlik çalışmalarının tarihsel analizi konusunda farklı bir sınıflandırmaya giden Walt, 1960'ların ortalarına kadar sürdüğünü ifade ettiği birinci dalga güvenlik çalışmalarının yeni bir döneme geçişinin etmenlerini şöyle sıralamaktadır: İlki; tırmanma ve ilk vuruş kapasitesinin savaş riskini artırdığı bir teorik çerçevenin varlığı, ikincisi ilk dalga akademisyenlerinin güvenlik konusunda çalışacak doktora öğrencileri yetiştirmedeki başarısızlıkları, son olarak da Vietnam Savaşı'nın düşüşü. Sonuç itibarıyla güvenlik çalışmaları "moda" olmaktan çıkmış, fazla ilgi çekmeyen bir alan olmuştur.¹¹⁷ Bunda yumuşama döneminin de etkisinin olduğu muhakkaktır. Çünkü realist paradigmanın hakim olduğu bir güvenlik okuması döneminde yumuşama ve benzeri gelişmeler alana olan ilgiyi doğrudan azaltacaktır.

Karşılıklı Bağımlılık (interdependence) fikrinin geliştiği siyasal ekonomi dönemi olarak etiketlenen üçüncü dönem ortak güvenlik fikri iç içe geçmiş ilişkiler kurgusu içerisinde siyasi ve ekonomik entegrasyon politikalarının habercisi olmuştur.¹¹⁸ Güvenlik çalışmalarının en çatışmacı yönünde, genel anlamda uluslararası ilişkilerin ve Avrupa'nın çoğulcu (pluralistic) yöntemleri temel alınmıştır.¹¹⁹ Bu dönemde yine siyaset bilimi geleneğinde devletin öncelikli konumu güvenlik kavramının anlamı özelinde birey ve devlet açısından anlamına kavuşturulmuştur (1975 Helsinki Act; Human Dimension). Bu dönemle ilgili olarak hem realist yazarların hem de plüralist yazarların çalışmaları mevcuttur. Geleneksel anlayışın dışında plüralist anlayışın en önemli temsilcilerinden Karl Deutsch'un da bu dönemdeki güvenlik algılarıyla ilgili kavramlaştırma çalışmaları mevcuttur. Güvenlik Toplulukları (security communities) kavramını işleyen Deutsch, kavramı amalgam ve plüralistik güvenlik toplulukları olarak

¹¹⁶ John H. Herz, *International Politics in the Atomic Age*, Columbia University Press- 1962, ss. 231-243.

¹¹⁷ Walt, *Renaissance of Security Studies*, ss. 215-216

¹¹⁸ McSweeney, s. 30.

¹¹⁹ A.g.e., s. 37.

ikiye ayırmıştır. Dönemin siyasal konjonktürüne göre bu kavramları; ortak hükümet ve ortak organlar yoluyla güvenlik topluluğu oluşturma fikirlerini desteklemek için kullanmıştır.¹²⁰ Bu görüşler BM ve AGİK özellikle de Helsinki Nihai Senedi doğrultusunda dönemin geleneksel teorilerinin yanında farklı bir değerlendirme boyutu oluşturmuştur.

Klaus Knorr güvenlikte (ulusal) var olan semantik ve tanımsal sorunları ortadan kaldırmak amacıyla 1973 yılında bir alan araştırması başlatmıştır.¹²¹

Stephan Walt 1970'lerde güvenlik çalışmaları alanında kayda değer gelişmelerin olduğundan ve bir alt dal olarak güvenliğin yapılandırılmasında, akademik dünyanın ilgisinin bu yönde bir gelişim göstermesinde bu dönemin önemli olduğunu söylemektedir. Güvenlik çalışmalarının rönesansı adını verdiği bu dönemde akademik dünya ulusal güvenlik konusunda kurumsal çalışmalara girmiş, çalışmaları büyük vakıflar tarafından finans desteği görmüş, sivil uzmanlık yükselmiş ve güvenlik çalışmaları sosyal bilimlerle tabiri caizse evlenmiştir.¹²²

Güvenlik çalışmaları tarihinin geleneksel analiz boyutu çizgisinden ancak dördüncü dönem ile ayrıldığı görülür. Soğuk Savaş'ın bitişi çeşitli anti-positivist teorilerin gelişin müjdecisi olmuştur. Positivizme karşı normatif (normative) ve felsefi saldırılar olmuştur. Bu dönemde özellikle güvenlik kavramının yeniden tanımlanma çalışmalarının yaygınlaşmasının yanında güvenlik yeni kavramların karşılığı haline gelmiş, güvenliğin kapsamı genişletilmiştir.

Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılmaya çalışılmasının örneklerini; Richard Wyn Jones, Ronnie Lipschutz, Ken Booth'un kitaplarında yer verdikleri (sırasıyla) "Theory: Reconceptualizing Security", "Defining, Redefining or (Re)constructing" ve

¹²⁰ Bu konuda kapsamlı bir yorum için bakınız: Adler, Emanuel, Michael, Barnett (ed.), *Security Communities*, Cambridge University Press, 1998. Pluralistik-entegrasyon teorileri konusunda Türkçe Kaynak için bkz. Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Bursa, 4. Baskı, Alfa Yayınları- 2006, ss. 456-461.

¹²¹ Baldwin, a.g.e., ss. 6-7.

¹²² Walt, *Renaissance of Security Studies*, ss. 211-222.

“Rethinking Security and Anarchy” bölümlerinde görmek mümkündür.¹²³ Ayrıca Richard Ullman’ın tehdit konusundaki ünlü makalesi de (Redefining Security) güvenlik konusunda yeniden kavramsallaştırma çabasıdır. Bölümün başında da vurguladığımız normatif sorular; Güvenlik nedir? Kimin için güvenlik? Hangi kurallara göre? Güvenliğin anlamı ne? Hangi değerler için güvenlik? Ne kadar güvenlik? Hangi tehditlere karşı güvenlik? Hangi araçlar yoluyla güvenlik? Güvenliği güvenlikleştirmeli miyiz?¹²⁴ şeklindeki sorular ve bunlara aranan cevaplar dönemin normatif tavrına karşılık gelmiştir.

1980 sonrası geleneksel güvenlik anlayışlarının dışında askeri olmayan yöntemlerle de güvenliğin sağlanabileceği ya da güvenliğin yalnızca askeri bir konu olmadığı bunun yanında güvenliğin farklı alanlarda da gerekli ve geçerli olduğu görüşü Kopenhag Okulu¹²⁵ tarafından güvenlik çalışmaları alanına kazandırılmış oldu.

Barry Buzan, “People, State and Fear” adlı eserinde (1983) hem seviye yönünden hem de sektör yönünden güvenliğin kapsamını, akademik işleme anlamında, genişletti ve kapsamlaştırdı. Güvenliği birey ulusal ve uluslararası olarak üç seviyeye ayırırken, alandaki askeri anlayış hegemonyasını da askeri güvenliğin yanına; politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik sektörlerini ortaya koydu.¹²⁶

Kopenhag Okulu’nun güvenlik kavramına katkısı bununla sınırlı değildir. Bu ekolün bir diğer sözcüsü Ole Weaver, bir şeyi güvenlik problem yapanın ne olduğuna verdiği cevapla, alana büyük katkılarda bulunmuştur. Weaver gücü kullanmaya yetkin olan insanların bir konuyu “güvenlikleştirebileceğini” (securitization) yani güvenlik bahsi yapabileceğini söylemektedir. Bu durumu, “söz eylem” (speech act) olarak

¹²³ Jones, a.g.e., s. 93, Lipschutz, On Security, 1998, s. 5, Booth, Strategy and Ethnocentrism, s. 34.

¹²⁴ Mesjasz, Security as an Analytical Concept, 2004, s. 4, Baldwin, a.g.e., ss. 1-36, Buzan, Security: A New Framework for Analysis, 1998, ss. 5-23, Dillon, Politics of Security, ss. 12-35.

¹²⁵ Bu okulla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Munster, Rens Van, *Logics of Security Studies: The Copenhagen School, Risk Management and the War on Terror*, Political Science Publications, 10/2005, ss. 1-19 www.sam.sdu.dk/politics/publicationer/Renskrift10.pdf (Erişim Tarihi: 02.09.2007)

¹²⁶ Buzan, People, States and Fear, 1991, ss. 365-370, Sektörlerin detaylı incelemesi için bkz. Buzan, Security: A New Framework for Analysis, 1998.

açıklamaktadır. Bir konunun güvenlikleştirilmesinin yanında güvenliksizleştirilebileceği de bu çerçevede kabul edilmektedir.¹²⁷

Kopenhag okulunun yanı sıra 1980'lerde silahsızlanma vb. konularda çalışmalar yürüten bazı komisyonlar var olmuş, belirli raporlar yayımlanmıştır. Brandt Komisyonu ve Palme Komisyonu bunlardan güvenliğe özgü olanlarındandır. Brandt Komisyonu güvenliği geniş karşılıklı bağımlılık mantığı içinde askeri savunmanın dar fikrini aşan bir kavram olarak yeniden kavramsallaştırmaya çalışmıştır.¹²⁸ Yine Uluslararası Güvenlik (International Security) adında yeni bir dergi yayın hayatına sokulmuştur. Bu dergi güvenliğin alanını; ekonomik, siyasal, toplumsal ve çevre olarak genişletmede diğer çabaları tamamlar bir dorumluluk üstlenmiştir.¹²⁹

Türkiye'de güvenlik alanındaki akademik çalışmalar disiplinde yaşanan gelişmelere paralel bir gelişim süreci yaşamıştır. Soğuk Savaş sonrasında 11 Eylül sonrasına demokratikleşme odaklı ve insan güvenliği merkezli bir zemin üzerine kurulmuştur. Türkiye'de güvenlik bilimleri çalışmaları Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Uluslararası İlişkiler Konseyi gibi araştırma birimleri; Güvenlik Bilimleri Enstitüsü (Polis Akademisi), Savunma Bilimleri Enstitüsü (Harp Okulu), Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (Harp Akademileri) gibi enstitüler ve bunların yayınları¹³⁰ ve akademisyenlerin özel ilgi alanları bütünüyle şekillenmektedir. Ayrıca özellikle Soğuk Savaş sonrasında insan güvenliği, demokratikleşme, şeffaflık ve hesapverebilirlik çerçevesinde araştırmalar yürüten Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarının yayınladığı raporlar¹³¹ güvenlik çalışmalarını iç güvenlik dış güvenlik merkezli olarak ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin içerisinde bulunduğu güvenlik problemleri üzerinde, örneğin terör, çokça çalışma gerçekleştirilmektedir.¹³² Özellikle terörizm konusunda asker kökenli akademisyenlerin

¹²⁷ Weaver, *Securitization and Desecuritization*, 1998, ss. 54-60.

¹²⁸ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, s. 6.

¹²⁹ A.g.e., s. 12.

¹³⁰ *Perceptions*, Avrasya Dosyası, Uluslararası Hukuk ve Politika, Polis Bilimleri Dergisi, Savunma Bilimleri Dergisi, Uluslararası İlişkiler Dergisi vb.

¹³¹ *Almanak Türkiye: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, 2005 www.tesev.org

¹³² Örneğin: İhsan Bal, *Terörizm*, Ankara, USAK Yayınları- 2006.

çalışmaları yaygındır.¹³³ Bunun yanı sıra insan hakları ve güvenlik ilişkisi bütününde legal politik çalışmalar da yapıla gelmektedir.¹³⁴

Beril Dedeoğlu'nun Uluslararası Güvenlik ve Strateji adlı öncü çalışması sonrasında güvenliğin kavramsal incelemesi anlamında da çalışmalar yapılmıştır.¹³⁵ Yine kavramsal inceleme anlamında Pınar Bilgin'in eleştirel güvenlik konulu çalışmaları mevcuttur.¹³⁶ Son olarak kavramsal çalışmalar anlamında Muzaffer Ercan Yılmaz'ın çalışmaları da manidardır.¹³⁷

Bu analiz 2. bölümde incelenecek olan değişim, genişleme (derinleşme, yayılma) ve kapsayıcı güvenlik (comprehensive security) konularında bize yol gösterici olacaktır. Çünkü Soğuk Savaş'ın bitimiyle genişleyen güvenlik anlayışı günümüze kadar yaşanan bazı olaylarda güvenlikle ilgili yeni açılımlara gebe görünmektedir. Güvenlik çalışmalarının geçmişi bilinmeden de geleceğine dair sağlıklı söylemler geliştirilemez.

¹³³ Örneğin: Hakkı M. Caşın, *Uluslararası Terörizm*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım- 2008.

¹³⁴ İnsan hakları ve güvenlik arasındaki ilişki için bakınız: İhsan Dağı, *Human Rights and International Security: The Challenge for NATO in the Mediterranean*, Mediterranean Quarterly: Journal of Global Issues, Vol. 13, No.2, 2002. Fatih Karaosmanoğlu, *Uluslararası İlişkiler, Haklar ve Güvenlik*, Seçkin Ankara, Yayınları- 2008. Zühtü Arslan, *11 Eylül'ün 'Öteki' Yüzü: Leviathan'ın Dönüşü*, Doğu Batı, 4/20, 2002.

¹³⁵ Oktay F. Tanrısever, "Güvenlik", içinde, Eralp Atilla (Der.), *Devlet ve Ötesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

Tuncay Kardaş, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", Zeynep Dağı (Ed.), *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-devletten Küreselleşmeye*, İstanbul, Alfa Yayınları- 2007.

¹³⁶ Pınar Bilgin, "11 Eylül Öncesinde ve Sonrasında Küreselleşen Güvenliği Anlamak", içinde, Cem Karadeli (Ed.), *Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme*, Ankara, Siyasal Yayınları- 2005.

Pınar Bilgin, "Critical Theory", içinde, Paul Williams (Ed.), *Security Studies: An Introduction*, London, Routledge- 2008.

¹³⁷ Ercan M. Yılmaz, *Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım- 2006.

Ercan M. Yılmaz, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım- 2007.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK VE DEĞİŞİM: KAPSAYICI GÜVENLİĞE VARİŞ

2.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik ve Değişimin Teorik Temelleri

Uluslararası sistem, güvenlik anlamında çeşitli evrelerden¹³⁸ geçmiştir. Bu evreler değişimin temel belirleyicisi olmuş ve esas itibarıyla o dönemde var olan güvenlik algılamaları ve değişim arasındaki ilişkiyi belirlemiştir. Sistem içerisinde değişiklikler süreklilik arz etmektedir. Bu değişiklikler devletlerin güvenliklerini nasıl sağlayacaklarını belirlemiş, güvenlik sağlama mekanizmalarının da değişmesine yol açmıştır.¹³⁹

Uluslararası ilişkiler alanında ortaya atılan teoriler genel geçer hükümler sunamadıklarından¹⁴⁰ ilk ortaya atıldıklarında sahip oldukları açıklayıcılık kapasiteleri zamanla azalmaktadır.¹⁴¹ Bu durum da yeni teorik yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Uluslararası ilişkiler teorileri altında ele alınan güvenlik konusunda da mevcut teorilerin yaklaşımları hem teori içerisinde (realizm-neorealizm gibi) hem de farklı teorilerin getirdiği yeni yaklaşımlarla (karşılıklı bağımlılık vb.) değişimi içermektedir. Uluslararası İlişkilerde değişen güvenlik algılamaları ekseninde yapılacak bir inceleme de bu değişimden payını almaktadır. Çünkü özünde ihtiyaç olarak güvenlik çok değişkenli bir yapıdadır; insan, toplum, devlet ve sistem seviyelerinde aktör ve değişkenlere sahiptir.

¹³⁸ Bu değişiklikler iletişim, ulaşım ya da savaşma potansiyelinin artması anlamında devletlerin ve diğer kurumların ilişkilerini yansıtan “ilerlemeler”inin yanı sıra nükleer silahlanmanın başlangıcı vb. olaylar olarak da sıralanabilir. Ancak işlevsel bir sınıflandırmayla, üçüncü bölümde de kullanılan Soğuk Savaş öncesi, Sopuk Savaş sonrası ve 11 Eylül sonrası şeklinde ifade edilebilir.

¹³⁹ Kenneth Waltz, *Structural Realism After The Cold War*, International Security, Vol. 25, No. 1., Yaz 2000, s. 5.

¹⁴⁰ Bu yargı aslında pozitivizm karşıtı bir ifade olarak göze çarpmaktadır; pozitivizm doğa kanunları gibi değişmez kanunlara vurgu yapar.

¹⁴¹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Bursa, 4. Baskı, Alfa Yayınları- 2006, s. 28.

Raymon Aron'un değişim kanunu (law of change)'nda belirttiği üzere; bir yerin askeri, demografik ya da ekonomik değeri; savaşma ve üretim teknikleri ile insan ilişkileri ve kurumlarla birlikte değişir. Aynı şekilde tehdit anlamında yeni gelişmeler devletlerin evrilmesi sürecinde savunmasızlıklarının (vulnerabilities) doğasını değiştirmek için devletleri bir değişim mücadelesinin içerisine sokar. Örneğin barut ve top icat edilmezden önce kaleler ve surlar askeri güvenlik için fazlasıyla yeterli yerlerdi ki İngilizler, yüzlerce yıl ağaçtan surlarının ardında güvenlikte kalmışlardır.¹⁴² Süreç içerisinde bu ve benzeri değişimlerden tüm sistem etkilenmiş ve dünya siyasetinde sistem değişiklikleri yaşanmıştır. Bu değişiklikler yeni entegrasyon ve sistem biçimleri oluşturmuştur.¹⁴³ Doğası itibariyle entegrasyonun değişimle ilgili bir kavram olduęu¹⁴⁴ da düşünülürse güvenlik kavramının uygulama ve algılama boyutuyla ilgili gerçekteşen "ilerlemeler" ya da geline nokta açıkça görülebilecektir.

2.1.1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik ve Değişim

Güvenlik kavramının uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde incelenmesi özellikle değişim ve güvenlik arasındaki ilişkinin, kavramın genişlemesi ve yeni anlayışların ortaya çıkması (kapsayıcı güvenlik gibi) sürecinde, literatürdeki temellerinin ortaya konulması açısından önem arz eder. Sonuç itibariyle güvenlik alanı da sabit bir alan değildir; özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan günümüze evrilmiş, dönüşümlere (transformations) uğramıştır.¹⁴⁵ Güvenliğin evrilmesinin teorik değişimlerinde asli unsur, algılamaları öz olarak ifade etmek gerekirse, devletten bireye bir süreçtir. Bu süreç içerisinde değinilebilecek çokça teori mevcuttur. Örneğin; realizm, idealizm, liberalizm, pluralizm ya da fonksiyonalist teoriler gibi. Ancak teorileri incelerken hem güvenlik kavramının nasıl ele alındığının ortaya konulması hem de değişim süreçlerinin vurgulanması için temel bir içerik ayırımına gidilmesi gerekmektedir. Bu noktada yakın dönem uluslararası politikaya damgasını vurmuş iki temel yaklaşımın varlığı yol gösterici olacaktır. Bu teorik yaklaşımlardan ilki temellerini Hobbes'tan alan

¹⁴² Buzan, People, States and Fear, 1991, s. 138.

¹⁴³ Entegrasyon biçimleri konusunda Karl Deutsch'un, Sistem değişiklikleri içinse Morton Kaplan'ın çalışmaları önemlidir.

¹⁴⁴ Arı, a.g.e., s. 446.

¹⁴⁵ Weaver, Securitization and Desecuritization, 1998, s 50.

geleneksel, devlet merkezli, realist yaklaşım; diğeri ise Grotious'un fikirleriyle filizlenen globalist-transnasyonalist¹⁴⁶ devlet merkezli olmayan (non state-centric) yaklaşımdır. Çalışmada bu ayırım devlet merkezli teoriler (state-centric) ve devlet merkezli olmayan teoriler olarak ele alınmıştır.¹⁴⁷ Devlet merkezli teorilerde güvenlik kavramı öz olarak klasik realizm, neorealizm içerisinde ele alınacaktır. Devlet merkezli olmayan teoriler içerisinde ise transnasyonal teoriler ve entegrasyon teorilerine (fonksiyonalizm) değinilecektir.

2.1.1.1. Devlet Merkezli (State-Centric) Teoriler

Devlet merkezli teoriler geleneksel devletçi (statist) yaklaşım olarak da ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlar realist dünya politikaları okumasına sahip yaklaşımlardır. Buna göre güvenlik söz konusu olduğunda devletler dünya politikaları analizlerinin merkezindedir ve uluslararası ilişkiler terimi devletlerin etkileşimi (interaction) olarak açıklanmaktadır.¹⁴⁸

Realizm; Devlet Merkezli yaklaşımlar içerisinde geleneksel yaklaşım olarak ifade olunan realizmde, bir diğerkullanımla da Buzan'ın realist orthodoxy olarak ele aldığı¹⁴⁹ klasik realizmde, uluslararası politika saf güç mücadelesine dayanmakta, güvenlik gücün bir türevi olarak ele alınmaktadır.¹⁵⁰ Askeri güç olarak yansıyan güvenlik

¹⁴⁶ Michael P. Sullivan, *Power In Contemporary International Politics*, University of South Carolina Press- 1989, s. 8-9.

¹⁴⁷ Bu ayırım American University'de "Uluslararası İlişkiler Teorilerine Giriş" dersini veren David Kinsella'nın ders işleme planı (<http://gurukul.amerikan.edu/kinsell>) göz önüne alınarak yapılmıştır. (Erişim Tarihi: 02.10.2007)

Kinsella'nın yaptığı plana göre devlet merkezli teoriler klasik realizm, neorealizm, neoliberalizm ve yapısalcılık (conrtuctivism); devlet merkezli olmayan yaklaşımlarsa entegrasyon teorileri, Marks ve eleştirel teori ile normatif teori olarak sınıflandırılabilir.

Tayyar Arı diğerayrımlardan da bahsetmektedir: Holsti'nin "Dividing Discipline" (1984) adlı çalışmasında yaptığı klasik geleneksel teoriler, global toplum teorileri ve neo-Marksist teoriler ayırımı; Viotti ve Kauppi'nin "International Relations Theory" (1993) isimli çalışmasında yaptığı realizm, pluralizm ve globalizm ayırımı; Barry Buzan'ın *The Timeless Wisdom of Realism* adlı çalışmasında yaptığı realizm, liberalizm ve Marksizm ayırımı; Nelson ve Olin'in "Why War" (1979) adlı çalışmalarında ve Torbjon L. Knutsen'in Türkçeye de çevrilen "A History of International Relations, An Introduction" (1992) adlı çalışmasında değindiği realizm, liberalizm ve globalizm ayırımı; Hedley Bull'ın "Does Order Exist in World Politics" (1993) adlı çalışmasında benimsediği realist, kozmopolitan ve uluslararası toplum yaklaşımı.

¹⁴⁸ Jones, a.g.e., s. 95.

¹⁴⁹ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, s. 8.

¹⁵⁰ A.g.e., s. 2.

konularına öncelik veren realist teoriler için güvenlik ikilemi devletleri savaşa zorlayan nedenlerin başında gelmektedir. Siyasal birimler arasındaki güvenlik rekabeti de liderleri güç kavramını politikalarının merkezine almaya zorlamaktadır.¹⁵¹ Bir araya getirdiğimizde Spinoza'nın "Ruhun erdemi özgürlükken devletin erdemi güvenlidir." söyleminde de ifade olduğu üzere siyasal yapılar siyasal realizmin "güç ve güvenlik ikilemi" anlayışına göre şekillenmektedir.¹⁵²

Klasik realizmin¹⁵³ önemli temsilcilerinden Morgenthau güç ve güvenlik ikileminin yanına çıkarı; devletin fiziksel, siyasi ve kültürel kimliğini diğer devletlerin müdahalelerinden koruma gücü olarak¹⁵⁴ klasik realizmin güvenlik anlayışına eklemiştir. Realizmde çıkar kavramı uluslararası politikayı anlamının temel yoluyken, çıkarın temel kavramı da güç'tür. Güç merkezli bir hareket noktasında da devletlerin uygulamalarına karşı evrensel ahlak prensiplerine başvurulamayacağı¹⁵⁵ açıktır. Bu Carr'ın "uluslararası topluma üyeliğin zorunlu oluşu" yaklaşımı ile tamamlanabilmektedir. Bu anlayış temel aktör olan devlete sürekli güvenlik kaygısı getirir. Bu kaygı "yaşayan dünyada hiçbir devletin, gelecekteki saldırılardan tamamen güvende olamayacağı"¹⁵⁶ anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlayış idealistlerin "Güvenlik barışın sonucudur; sağlam bir barış ilelebet güvenliği sağlayabilir."

¹⁵¹ John Herz, *Political Realism and Political Idealism, A Study in Theories and Realities*, Chicago & London, The University of Chicago Press- 1950, s. 25.

Klaus Knorr, "The Power of Nations" (Basic Books pub., New York, 1975) adlı çalışmasında güç ve zorlayıcı olmayan "etki"nin "askeri güç", "ekonomik güç" ve "nüfuz gücü (penetrative power)" ayırımıyla ortaya konulduğunu belirtmiş; reward power, coercive power, putative power, actualized power, putative military power, nonmilitary power, putative economic power gibi terimleri kullanmıştır.

¹⁵² Herz, a.g.e., 1950, s. 24.

Güvenlikte karşılıklı uzlaş, güvenlik ikilemine karşı bir yöntem olarak önerilmektedir. John Herz, *The Security Dilemma in the Atomic Age, International Politics in the Atomic Age*, Columbia University Press-1962, s. 243.

¹⁵³ Realizm'in temelleri realist yazarlar tarafından Thucydides, Machiavelli, Hobbes'a dayandırılmakta, Carr ve Morgenthau ile sürdürülmektedir. Thucydides'in Peloponnesian Savaşı'nda bahsettiği dominant (overarching) otorite eksikliği (Jonathan Monten, *Thucydides and Modern Realism*, International Studies Quarterly, 2006, Vol. 50, ss. 3-35.) Machivelli'nin bahsettiği çıkar ve Hobbes'un güvenliğin temel ihtiyaç olduğu anarşik doğa durumu (Bunun eleştirisi için bakınız: Faruk Yalvaç, *Jean Jacques Rousseau ve Uluslararası İlişkiler*, Phoenix Yayınları- 2007.) güç ve güvenlik esash politikaların yürütülmesine meşru zemin biçen "realist"ler olarak anılmaktadırlar.

¹⁵⁴ Hans J. Morgenthau, *Another "Greate Debate": The National Interest of the United States*, American Political Science Review, 46/4, 1952, s. 972.

¹⁵⁵ Hans J. Morgenthau, Kenneth W. Thompson, *Politics Among Nations*, 6. Baskı, Alfred A Knopf-1985, ss. 5-12.

¹⁵⁶ Wolfers, a.g.e, s. 152.

görüşünü¹⁵⁷ yok saymaktadır. Öyle ki güç hükümetlerin vazgeçilmez araçlarıdır. Bununla birlikte “güvenlik” takibi, güç mücadelelerinin açık motivasyonunu oluşturur ki askeri güç, devletin yaşamında yalnızca araç değil amaçtır da.¹⁵⁸

Bu amaç dâhilinde (realizmde) tehdit açıkça algılanabiliyorsa karşının saldırısını beklemeye gerek yoktur ve böyle bir savaş gereklidir ve meşru sayılır.¹⁵⁹ Tehdit merkezli bir algı düzeyi bu noktada özellikle realist paradigmada offensive realism ve defensive realism ayrımı güvenlikle ilgili somut yaklaşımları ortaya koymakta faydalı olmaktadır. Mearsheimer gibi offensive realistlere göre büyük güçler güvenliklerini maksimize etmek için göreceli (relative) güçlerini maksimize ederler. Jack Snyder ve Charles Glaser gibi defensive realistlere göre ise büyük güçler güç maksimizasyonu ve statükoyu koruma çabasına girmekten kaçındıklarında (refrain) genellikle daha güvenlikte (secure) olurlar.¹⁶⁰

Neorealizm; Kenneth Waltz, neorealizm¹⁶¹ olarak adlandırılan realizmin “güncel” yorumunun öncüsüdür. Bu güncel yorumda Waltz, uluslararası politikaların değişimlerini sorgulamakta ve transformasyondan (dönüşümden) bahsetmektedir. Bu noktada bu dönüşümle realizmin; demokrasi tarafından yayılışının etkilenmesi, karşılıklı bağımlılık tarafından çevrelenmesi ve kuruluşların barışın yolunu açmalarıyla, saf hale getirilmesi¹⁶² söz konusudur.

Kenneth Waltz güvenliği anarşik sistemde devlet davranışının merkezine koymaktadır. Anarşide güvenlik en yüksek amaçtır (highest end) ve sistem devletleri güvenlik aramaya itmektedir.¹⁶³ Ancak anarşik uluslararası sistemde devletler için mutlak

¹⁵⁷ Buzan, People, States and Fear, 1991, s. 2.

¹⁵⁸ E. H. Carr, *The Twenty Years Crisis 1919-1938*, Macmillan- 2001 baskısı, ss. 105-111.

¹⁵⁹ Forde Steve, *International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machivelli and Neorealism*, International Studies Quarterly, Vol. 39, No. 2, Temmuz 1995, ss. 141-159

¹⁶⁰ Bakınız Stephen M. Walt, *The Progressive Power of Realism*, American Political Science Review, Vol. 91, No. 4, December 1997, s. 933.

¹⁶¹ Bir eleştirmen olan Robert W. Cox Waltz'ın 1979'daki çalışmasında bahsettiği kuramı neorealizm olarak ifade etmiştir. Joseph Nye, *Neorealism and Neoliberalism* (Review Article), World Politics, Vol. 40, No. 2, 1988, s. 241.

¹⁶² Kenneth Waltz, *Structural Realism After The Cold War*, International Security, Vol. 25, No. 1, Yaz 2000, s. 6.

¹⁶³ Buzan, People, States and Fear, 1991, s. 13.

güvenlik mümkün değildir. Bununla beraber devletler güvenliklerini artırmak ve korumak için mücadele edeceklerdir. Güvenlik çıkarı tüm devletler için temel çıkardır ve devlet davranışın sürekli olarak belirler. Bundan dolayıdır ki tüm devletler rekabetçi ve potansiyel düşmanlıkların olduğu bir çevrede güvenlik çıkarını kollamak durumundadır.¹⁶⁴

Neorealizmin, realizmden ilk farkı gücü bir amaç olmaktan ziyade bir araç olarak devletin varlığını sürdürmesinin ve güvenliğini sağlanmasının aracı olarak görmesinden gelir. Güç devletin daha fazla güvenliğe sahip olmasının aracıdır.¹⁶⁵ Bunun yanı sıra bir diğer önemli fark da Neorealizmde güvenliğin sıklıkla bağımsızlık ve otonomi ile eş değer görülmesinden kaynaklanır. Otonomiden, fiili olarak, diğer aktörlerden bağımsız olmak olarak anlaşılır. Neorealist okumada otonomi için mücadele uluslararası sistemin anarşik yapısının sonucudur. Bu noktada realizm ile neorealizm arasında derin bir okuma farkı meydana çıkar. Realizm *insan doğasını* anarşik görürken (Hobbesian bir anlayış), neorealizm *sistemi* anarşik görmektedir ve bireyden sisteme bir değişimin vurgusunu yapar.¹⁶⁶ Bu çerçevede Uluslararası İlişkiler de devletlerin anarşi ortamındaki davranışları¹⁶⁷ olarak ifade olunur. Devletlerin tahmin edilebileceği üzere anarşi ortamındaki davranışları da “savaş” olarak gerçekleşecek; savaş olağan bir hal olacaktır.¹⁶⁸ Ki Buzan’ın deyişiyle anarşi durumunda problem şiddet tehlikesi ve devletler arası müdahaledir. Politik dinamikler daha çok oligarşiktir, sistem ilişki içerisindeki küçük dominant güçler tarafından yönetilir.¹⁶⁹ Dominant güçler kavramı uluslararası anarşik siyasal sisteme systemsizlik ya da tek sistem veya dünya imparatorluğu-dünya federasyonu şeklinde birkaç alternatif sunar. Yine de bu durum yani anarşi ve hiyerarşi (dünya hükümeti) arasındaki seçim güvenliksizlikle güvenlik

¹⁶⁴ Rainer Baumann, Rittberger Volker, Wolfgang Wagner, *Power and Power Politics: Neorealist Foreign Policy Theory and Expectations about German Foreign Policy since Unification*, Eberhard-Karls-Universität, 30a, Tübingen, 1998.

¹⁶⁵ Arı, a.g.e., s. 170.

¹⁶⁶ Rainer Baumann, Rittberger Volker, Wolfgang Wagner, *Power and Power Politics: Neorealist Foreign Policy Theory and Expectations about German Foreign Policy since Unification*, Eberhard-Karls-Universität, 30a, Tübingen, 1998.

¹⁶⁷ Knutsen Torbjon, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Çev. Mehmet Özay, İstanbul, Açılım yayınları-2006, s. 14.

¹⁶⁸ Arı, a.g.e., s. 43.

¹⁶⁹ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, s. 148.

arasındaki seçim değildir; farklı güvenlik problemlerinin mevcudiyetinin göstergesidir.¹⁷⁰

Waltz eleştirisi yapmakla birlikte neorealist bir yaklaşım örneği olarak sunulabilecek Stephan Walt'ın tehdit dengesi yaklaşımı da neorealizmin güvenlik yaklaşımını ortaya koymak açısından önem arz eder. Buna göre; güç dengesine karşı bir savunuyu olarak ortaya konulan tehdit dengesi teorisi¹⁷¹ devletlerin, birbirlerinden koruyacak bir kurum ya da örgütün olmadığı anarşik bir çevrede yaşadıklarını kabulle başlar. Bu ortamda güvenlik devletlerin en büyük hedefidir ve bu hedef liderlerin uluslararası ortamı algılayışına göre şekillenir.¹⁷² Realizmin salt güç mücadelesi yaklaşımına karşı olarak Walt'a göre güç, denklemin (equation) önemli bir parçası olsa da tek parçası değildir.¹⁷³ Bu denklemin eşitliğinin bir tarafında güvenliğin olduğunun göstergesidir.

2.1.1.2. Devlet Merkezli Olmayan (Non-State Centric) Teoriler

Artan karşılıklı bağımlılık ve var olan ulusüstü-uluslararası entegrasyonlar uluslararası sistemin analizinde geleneksel devlet merkezli yaklaşımların yetersiz kalmasına yol açmış, uluslararası sistemin analizinde devlet merkezli olmayan teoriler ortaya çıkmıştır. Devlet merkezli olmayan teorilerin en belirgin özelliği devletin esas itibarıyla uluslararası politikada merkezi ve tek aktör olmadığı tezini savunmasıdır. Bunun güvenliğe uyarlaması da devlet güvenliğinin birey güvenliğinin üstünde olduğu yaklaşımının tersine bir yön ve güvenlik yöntemini belirleyen ve onun sağlanmasından sorumlu olan devlete karşı devlet dışı aktörlerin de güvenliğin sağlanması noktasında harekete geçebilecekleri şeklinde bir okuma olarak meydana çıkmıştır. Güvenliğin sağlanmasında salt askeri yöntemlerin uygulandığı bir güç mücadelesinden esnek (yumuşak) güç araçlarının kullanıldığı yeni bir döneme geçilmiştir. Soğuk Savaş

¹⁷⁰ A.g.e., ss. 147-148.

¹⁷¹ Güç dengesi ve tehdit dengesi teorilerinin karşılaştırması: Neorealist balance of power teorisi devletin yeteneklerini değiştirmeyi birincil sorumluluk alanı görürken balance of threat teorisi devletlerin; çok farklı bileşenlere sahip tehditlere karşı gerçekte daha hassas olduğunu savunur. "Balance of threat" teorisi için bakınız, Stephen M. Walt, *Revolution and War*, Ithaca, Cornell University Press- 1996, ss. 18-19.

¹⁷² A.g.e., s. 18.

¹⁷³ Stephen M. Walt, *The Progressive Power of Realism*, American Political Science Review, Vol. 91, No. 4, Aralık 1997, s. 21.

çağının bitişiyle geleneksel güvenliğin yanı sıra statizm de bitmiş güvenlik konularının askeri boyutun dışında da ele alınması artmıştır.¹⁷⁴

Devlet merkezli olmayan teorilerden ikisi, değişimi içermeleri ve hatta değişimden güç almaları sebebiyle, tezimin geri kalanını da açıklayıcı nitelikte olacağından devlet merkezli olmayan teoriler başlığı altında o iki teoriye ve onların güvenlik yaklaşımlarına değinilmiştir; bu teoriler Transnasyonalizm ve Fonksiyonalizm'dir. Transnasyonalizm özellikle ortak hareket etme noktasında devletlerin, süper güçlerin ve uluslararası örgütlerin "işbirliğine" ya da karşılıklı bağımlılığına vurgu yapmakta devlet dışı aktörlerin (NGO) varlığına dikkat çekmektedir. Bu durum yeni güvenlik yaklaşımlarını (kapsayıcı güvenlik gibi) açıklamada yardımcı olacaktır. Fonksiyonalizm ise özünde entegrasyon teorileriyle açıklanması sebebiyle; ortak hareket etme merkezli olarak Avrupa güvenliğinin sağlanması çalışmalarında oluşan ulus-üstü ya da uluslararası kurumların oluşumu ve güvenliği sağlama yöntemleri açısından açıklayıcı ve yardımcı olacaktır.

Transnasyonalizm; Devlet merkezli olmayan bir teori olarak karşımıza çıkan "Transnasyonalizm" uluslararası politik süreci etkileyen ve "devletlerle rekabet içerisinde olan" kurumları/yapıları aktör olarak dikkate alır.¹⁷⁵ Pluralist bir yaklaşım olması dolayısıyla transnasyonalizm geleneksel teorilerden ayrılır.¹⁷⁶ Devlet dışındaki aktörlerin uluslararası politik sürece dâhil olmaları demek; güvenlik konusunda salt devlet güvenliğinin dışında yaklaşımların ortaya çıkması demektir. Özellikle 1975 Helsinki süreci ile Brandt ve Olaf Palme Raporları böyle bir uluslararası ortamın sonuçlarıdır. Realizm ve Neorealizmin tersine Transnasyonalizm (genel olarak entegrasyon teorileri) uluslararası ilişkilerin gündemini yalnızca askeri ve güvenlik konularından ibaret görmemektedir.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Jones, a.g.e., s. 97.

¹⁷⁵ Arı, a.g.e., ss. 406-408.

¹⁷⁶ Keohane ve Nye'in 1972 yılında kaleme aldıkları Transnasyonalizm kitabında devlet dışında da aktörlerin olduğunu vurgulamışlardır.

¹⁷⁷ Arı, a.g.e., ss. 406-410.

Transnasyonalizmin öncülerinden, devletin temel aktör olarak algılandığı sisteme karşı çıkan bir yaklaşım sergileyen, Nye ve Keohane'nin değişim ile ilgili olarak verdiği ilk örnek Batı ülkelerinde devlet kontrolünün dışında toplumlar arası ilişkilerin (ticari, sosyal, dinsel vb.) varlığına dikkat çekerek; Vatikan ve Arap-Amerikan Petrol Şirketi (AAOC)'dir. Bu yapıların uluslararası olayları etkileyebildiklerine değinilmektedir.¹⁷⁸ İletişim, taşımacılık, finans, seyahat küresel bir ilişki biçimidir. Hükümet-dışı aktörlerin varlığı önemlidir. Devletlerin sınırlarını aşmış, ulus-ötesi ilişkiler biçimi olarak ele alınmaktadır.¹⁷⁹ Bu durumda (devletin temel aktör olmayışı; güvenlik sağlayıcı olarak, devlet güvenliği olarak ve güvenlik tehditleri olarak) güvenlik tehditlerinin ulus-ötesi olduğu devlet dışında da güvenliğe tehdit oluşturan aktörlerin varlığı kabul edilmektedir.¹⁸⁰

Transnasyonalizmin teorik olarak gelişimini uluslararası etkileşimler belirlemiştir.¹⁸¹ Bu etkileşimler ışığında Transnasyonalizmin dört ana özelliği savunulmaktadır. Bunlardan ilkinde göre; uluslararası sistemin yapısı değişmiş, devletin dünya ilişkilerinde rolü ve işlevi azalmıştır. İkinci olarak uluslararası politikadaki dominant konular değişmiş; eskiden askeri güvenlik tüm ulusların tek amacı olarak işlenirken şimdi, bu güvenlik politikaları paradigması modası geçmiştir. Üçüncü olarak uluslararası sistemin transnasyonel yapısı karşılıklı bağımlılığı doğurmuştur; ticaret, yatırım, finans, ulaşım vd. bu süreci hızlandırmıştır. Son olarak da savaş ve asker kullanımı noktasında;

¹⁷⁸ Joseph Nye, Robert O. Keohane, *Transnational Relations and World Politics: An Introduction*, International Organization, Vol. 25, No. 3, 1971, ss. 329-330.

¹⁷⁹ A.g.e., ss. 329-330.

¹⁸⁰ A.g.e., ss. 329-330.

¹⁸¹ Transnasyonel interaction- ulusötesi etkileşimin beş önemli etkisi vardır. İlki bu etkileşim devletin her türlü politikasında *davranış değişikliği*ni destekler. Ulusötesi ilişkilerin ikinci etkisi uluslararası çoğulculuğun (international pluralism) desteklenmesidir. Bu durum ulusal çıkar grupları ile ulusötesi yapıları birbirine bağlar ve yerel politikaların uluslararasılaşmasına yol açar (internationalisation of domestic politics). Ulusötesi ilişkilerin üçüncü etkisi bağımlılık ve karşılıklı bağımlılığın (dependence and interdependence) yaratılmasıdır. Bu durum daha çok uluslararası taşımacılık (int. Transportation) ve finans ile ilişkilidir. Devletlerin uluslararası toplumla entegrasyonu; örneğin parasal bir entegrasyonda, onları otonom karar verici olmaktan uzaklaştırmaktadır. Dördüncüsü ise devletlerin diğerlerini etkilemek için yeni araçlar geliştirmesidir. Örneğin ABD 1960 ortalarında Fransa'nın nükleer kapasite artırımı çalışmalarını ultimatom göndererek ya da savaş açarak (launching a war) çözmeyi değil IBM-France makasının Fransa hükümetine bazı bilgisayarları satmasını yasaklayarak yavaşlatmak istemiştir. Son etki ise dünya politikasında otonom ve yarı otonom (autonomous-quasi autonomous) aktörlerin -ulusötesi organizasyonlar- ortaya çıkması şeklindedir. A.g.e., ss. 337-341

Bu beş etki güvenliğe yönelik tehditlerin farklılaşmasının göstergesi olduğu kadar güvenliğin değişik sektörler altında ele alınması gibi zorunlulukları da doğurmuştur (ekonomik güvenlik gibi.)

savaşların artık dış politika aracı olmayacağı; karar vericiler için daha az düşünülen bir opsiyon olarak kalacaktır.¹⁸²

Sullivan, Transnasyonalizmin temel nitelikleri arasında; askeri ve güvenlik konuları dışında; nüfus artışı, göçler, çevre, doğal kaynaklar, Üçüncü Dünya gibi konuların da var olduğunu söylemektedir. Ona göre karşılıklı bağımlılık¹⁸³ artmıştır. Savaş artık dış politikada temel bir opsiyon değildir çünkü devletler güçlendikçe güce başvurma eğilimleri azalır. Ulus devletlerin uluslararası politikadaki rolleri de değişmeye başlamıştır. Şirketler, karteller, uluslararası örgütler ve terörist gruplar aktör konumuna geçiyorlardır. Savaşın geçerli bir dış politika opsiyonu olarak yer almaması özellikle güvenlik politikalarında askeri yöntemlerin dışında da arayışları artıracaktır.¹⁸⁴

Transnasyonalizmin en temel yaklaşımlarından karşılıklı bağımlılık dış politika gündeminde askeri yöntemlerin dışında bir güvenlik anlayışı ortaya koymakta, askeri güce başvurma oranını azaltmaktadır.¹⁸⁵ Aynı zamanda geleneksel yaklaşımda askeri güvenlik konuları daha çok yerel konularda ilerleme salık veriyordu. Bu güvenlik amaçlarının milliyetçi (nationalist) olmasından kaynaklanıyor ve üretim vb. etkinlikler yalnızca o ulus devlete getiri sağlıyordu. Uluslararası artan karşılıklı bağımlılık ortak menfaatler üretti.¹⁸⁶ Ortak menfaatler ve askeri yöntemlerin dışında bir güvenlik anlayışı da güç kavramının realist teoriye eleştirel bir biçimde yeniden ele alınmasını ve yeni güç yaklaşımlarının ortaya çıkması sonucunu doğurdu. Transnasyonalizmin öncülerinden Joseph Nye bu noktada sert güç¹⁸⁷ (hard power), esnek-yumuşak- güç

¹⁸² Sullivan, P. Michael, *Power In Contemporary International Politics*, Columbia, University of South Carolina Pres- 1989, s. 9-11.

¹⁸³ Karşılıklı bağımlılık için bkz. Robert Keohane, Joseph Nye, *Realism and Complex Interdependence, Perspectives on World Politics*, London: Sydney: Croom Helm in association with the Open University Pres- 1981, ss. 122 - 123.

¹⁸⁴ Sullivan, *Contemporary International Politics*, 1989, ss. 256-265.

¹⁸⁵ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, s. 152

¹⁸⁶ Sullivan, *Contemporary International Politics*, 1989, s. 11.

¹⁸⁷ Ona göre sert güç başkalarının aksi takdirde yapmayacakları bir şeyi yaptırma olarak ele almaktadır. Buna eleştiri olarak da “gücün başkalarının değişen davranışları açısından ele alındığında insanların tercihlerinin bilinmesinin önemine atıfta bulunmaktadır. Bunu bir kişinin zaten sevdiği bir işi yapmaya zorlanmasının “güç” ile açıklanamayacağını söyleyerek desteklemektedir. Bu noktada esnek-yumuşak-gücü başkalarının “tercihlerini” şekillendirme becerisine dayandırmaktadır. Joseph Nye, *Yumuşak Güç*, Ankara, Elips Yayınları- 2005, ss. 12-24. Doç. Dr. Fatih Karaosmanoğlu, soft power kavramını yumuşak değil “esnek güç” olarak çevirmektedir. Bkz. Fatih Karaosmanoğlu, *Tarihin Başlangıcı: Uluslararası İlişkiler, Haklar ve Güvenlik*, Ankara- Seçkin Yayınları- 2008.

(soft power) ayrımı yapmakta ve esnek gücü başkalarının “tercihlerini” şekillendirme becerisine dayandırmaktadır. Diğerlerinin senin istediğin sonuçları istemelerini sağlamak, esnek-yumuşak- gücün hareket noktasını oluşturur ve geleneksel askeri güç yaklaşımına esaslı bir eleştiri getirir. Esnek-Yumuşak- güçte daha fazla gönüllü yorumcu ve alıcılar vardır.¹⁸⁸

Tüm bunlarla birlikte transnasyonalizme göre dünya politikasındaki değişikliklere rağmen devlet en önemli aktördür. Ancak ulusötesi organizasyonlar 1914 ya da 1945 ile kıyaslandığında daha çok ve önemli konumdadır (1971’de yazılıyor).¹⁸⁹ Günümüzle kıyaslandığıdaysa bu etki daha açık ve büyüktür. Transnasyonalizm’in devlet merkezli (state-centric) yaklaşıma karşı en büyük savunusu devletin dışında da aktörlerin varlığıdır. Devlet dışı aktörlerin, transnasyonal ilişkileri, ekonomik güvenlik-çevre güvenliği vb. açılımlara etkisi vardır. Nükleer silahların önlenmesi, kullanımının azaltılması şeklindeki girişimler de buna dâhildir. Son olarak denilebilir ki transnasyonalizm hayatımızı şekillendiren güçleri kontrol etmeye yönelik bir savaşım şeklidir.¹⁹⁰

Entegrasyon Teorisi ve Fonksiyonalizm; işlevsel olarak konusunda uzmanlaşmış (spresifik) uluslararası organizasyonlar; ortaya koydukları yeni kurallar ve icraatlarla politikaların yürütülmesi ve yönetiminde baskı unsuru oluşturmuşlardır. Baskı unsuru oluşturan örgütler içerisinde bir kısmı hükümet-dışı uluslararası organizasyonlar (NGO) olmak üzere hükümetler arası organizasyonlar da mevcuttur (IGO). Fonksiyonalizm teorisi de uluslararası ilişkilerde spesifik organizasyonlar vasıtasıyla daha çok ortak görevler yürütme üzerine kuruludur.¹⁹¹ Neofonksiyonalizm olarak da belirtilen Entegrasyon teorisi ise; teknik, ekonomik alanlarda işbirliğinin spill over etkisiyle daha yüksek politik alanlarda da; dış ve savunma politikaları gibi, işbirliğiyle sonuçlanacağı fikrine dayanmakta; spill over mekanizmasının zorlamasıyla, sürdürülebilir işbirliğinin

¹⁸⁸ A.g.e., s. 12-24.

¹⁸⁹ Joseph Nye, Robert O. Keohane, *Transnational Relations and World Politics: An Introduction*, International Organization, Vol. 25, No. 3, 1971, s. 342 .

¹⁹⁰ A.g.e., s. 349

¹⁹¹ Karl Deutsch, *The Analysis of International Relations*, New Jersey, 3. Baskı, Prentice Hall College-1968, ss. 222-223.

devlet dışı aktörler ve devletler tarafından yönetileceği ve kontrol edileceğini savunulmaktadır.¹⁹²

Fonksiyonalist teoriye göre devletler arasında savaşın sebebi sosyal eşitsizliklerdir; özellikle de ekonomik faydaların paylaşılması-dağıtımı sorunlara kaynaklık etmektedir.¹⁹³ Bu noktada fonksiyonalist teori çatışan çıkarların uzlaştırılmasından öteye ortak sorunların çözülmesi için ön görülen yapıcı işbirliği üzerine odaklanmaktadır. Çünkü Mitrany'ye göre gerçek barış ulusların birlikte var olmasını sağlamakta değil onların birlikte hareket etmesini sağlamaktan geçer.¹⁹⁴

Uluslararası ilişkilerin liberal geleneğinde en önemli gelişmeler 1945 sonrası dönemde bölgesel entegrasyon çalışmalarında gerçekleşti. Ancak bu gelişmeler açıkça klasik liberalizm değil “neofunctionalist” olarak ifade ediliyordu. Bu teoriye göre *güvenilir barışçıl ilişkilerin geliştirilmesi* umudu ile hareket edildiğinde, realizmin “güvenlik ikilemi”nin üstesinden gelinecektir.¹⁹⁵ Özellikle neofunctionalism'in çok önemli konularda işbirliği yapılabilecek bir yapıyı ortaya koymaya çalışan küçük, ideolojik ve merkezi olmayan konu-alanlarında işbirliğini savunan yaklaşımı¹⁹⁶ güvenilir barışçıl ilişkilerin geliştirilmesi yolunda bir çıkar yol olarak da algılanmıştır. Geliştirilen ilişkilerin sonucu ortaya çıkan entegrasyon modellerinin tümü (fonksiyonalist-neofonksiyonalist ya da spill-over yaklaşımı) nün nihai hedefi karar mekanizmasını supranasyonel bir yapıya kavuşturmadır.¹⁹⁷ Öyle ki, entegrasyonun çıktısı olan uluslararası organizasyonlar sıklıkla insanlığı ulus-devlet çağının dışına götüren en iyi patika olarak görülmüştür.¹⁹⁸ Uluslararası ilişkilerde spesifik organizasyonlar vasıtasıyla daha çok ortak görevler yürütme üzerine kurulu bir sürecin supranasyonel bir biçime

¹⁹² McSweeney, a.g.e., s. 50.

¹⁹³ Michael P. Sullivan, *International Relations Theories and Evidence*, New Jersey, PrenticeHall- s. 212.

¹⁹⁴ Mitrany, David, *The Functional Approach in Historical Perspective*, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 47, No. 3, Temmuz, 1971, ss. 532-543.

¹⁹⁵ Joseph Nye, *Neorealism and Neoliberalism (Review Article)*, World Politics, Vol. 40, No. 2, Temmuz 1988, s. 239.

Karl Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton University Press- 1957.

¹⁹⁶ Sullivan, a.g.e., s. 208.

¹⁹⁷ A.g.e., s. 213

¹⁹⁸ Karl Deutsch, *The Analysis of International Relations*, New Jersey, 3. Baskı, Prentice Hall College-1968, s. 270.

varacağı öngörüsüyle birlikte bu yolla dünya ulusları içerisinde savaşın mümkün olmadığı tek bir topluluğa entegre olacağı¹⁹⁹ da savunulmuştur.

Fonksiyonalizm bu noktada devlet merkezli olmayan bir yaklaşım olarak; devletlerin yetkilerinin belirli bir kısmını oluşturan yeni otoriteye devretmelerini öngörmektedir.²⁰⁰ Otorite devri konusunda Karl Deutsch ulusların gelişimi isimli çalışmasında üzerinde durduğu sosyal entegrasyon kavramı açıklayıcı olmaktadır. Ona göre devletlerin entegrasyonunun temellerini toplumda aramaktadır (Ulus halkın dönüşümünün sonucudur: Nation is the result of the transformation of a people.). Bu entegrasyonu ve gereksinimlerini; güvenlik, özgürlük gibi, devletin tekelinden çıkarmakta yeri geldiğinde supranasyonal yapıları bu sürece dahil etmektedir.²⁰¹

Sonuç itibarıyla fonksiyonel anlamda entegrasyonun ana görevlerini dört ana grupta toplayabiliriz. Bunlar; barışı sağlamak, daha faydalı yeteneklere ulaşmak, bazı özel görevleri başarıyla sonuçlandırmak ve kendine özgü bir görünüm ve rol kimliği kazanmak.²⁰² Bu hedefler süresince entegrasyondan amaç yalnızca entegre olmuş siyasal birimler arasında barışın korunması değil, bunun yanı sıra büyük bir güç elde etmek ve ortak kimliğe ulaşmaksa amalgam bir güvenlik topluluğu (amalgamated security community); ancak temel amaç barışsa pluralistik güvenlik topluluğu (pluralistic security community) oluşturmaktır.²⁰³

Deutsch'un Amalgam ve pluralistik güvenlik topluluğu yaklaşımları güvenliğe yönelik devlet merkezli ve devlet-dışı iki güvenli modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada amalgamed yani birleşime-katılıma dayalı bir güvenlik topluluğu ortak bir hükümet oluşturulması anlamında kullanılmaktadır.²⁰⁴ Bu durum devlet inşası sürecini açıklamakta; anayasal birlikteliğe yönelik olarak devlete yetkilerin devrine karşılık gelmektedir. Pluralistik güvenlik topluluğunun etkin olabilmesi içinse siyasal birimler

¹⁹⁹ A.g.e., ss. 222-223.

²⁰⁰ Arı, a.g.e., s. 450.

²⁰¹ Karl Deutsch, *The Growth of Nations: Some Recurrent Patterns of Political and Social Entegration*, World Politics, Vol. 5, No. 2, Temmuz 1953, s. 169.

²⁰² Karl Deutsch, *The Analysis of International Relations*, New Jersey, 3. Baskı, Prentice Hall College-1968, s. 271.

²⁰³ A.g.e., s. 272.

²⁰⁴ A.g.e., s. 272.

arasında savaş ihtimalinin azalmış, entegrasyona uygun siyasal iklimin oluşmuş ve karşılıklı iletişimin oluşmuş gerekir.²⁰⁵ Pluralistik güvenlik topluluğu için fonksiyonalist uygulama ve yaklaşımların önemi çok büyüktür. Bu neo-fonksiyonalizm olarak ifade edilen ve önce teknik vb. konularda çalışmalar yürüterek daha yüksek politik çalışmalara zemin hazırlayan devlet merkezli olmayan iradenin ulaşacağı entegrasyon biçimidir.

2.2. Güvenlik ve Değişim Perspektifinde Güvenliğin Genişlemesi, Derinleşmesi ve Yayılması

Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmaları geleneksel güvenlik yaklaşımlarına bir eleştiri²⁰⁶ üzerine kuruludur. Sovyet Bloğunun yıkılmasından sonra güvenlik çevresi değişmiştir. Soğuk Savaş sonrasında devletler birbirlerine güvenlik karşılıklı bağımlılık ağlarıyla bağlanmışlardır.²⁰⁷ Soğuk Savaş sonuna kadar güvenlik çalışmalarına devlet merkezli (state-centric ya da statist) bir yaklaşım öncüldü. Ancak gücünü 1970'lerin detente ruhundan alan, 1975 yılında Helsinki Nihai senediyle kurumsallaşan ve 1980'lerde Brandt ve benzeri komisyonlarla biçimlenen ve güvenliğin karşılıklı bağımlılığıyla yeniden şekillenen bir güvenlik doğası ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede insan ihtiyaçlarındaki değişimle birlikte güvenlikte yaşanan değişime endeksli olarak²⁰⁸; güvenlik alanında genişleme, derinleşme ve yayılma içerikli kapsam genişlemesi yaşanmış ve yaşanmaktadır.

Güvenliği yeniden düşünmek ve yapılandırmak için pratikteki alanın bütününe göz atmak gerekmektedir.²⁰⁹ Bu, güvenlikte “yeniden”in gereğidir. Özellikle de güvenlik kavramının özünde var olan belirsizlik, muğlâklık ve çokanlamlılık “yeniden”i gerekli kılar. Genişleme, derinleşme ve yayılma unsurları da bu çerçevede; pratikteki güvenlik sektörleri (politik, askeri, çevresel, toplumsal ve ekonomik güvenlik) ayrımı, güvenlik

²⁰⁵ A.g.e., ss. 281-282.

²⁰⁶ Jones, a.g.e., s. 94

²⁰⁷ Buzan, *Security: A New Framework for Analysis*, 1998, s. 11.

²⁰⁸ R. B. J. Walker, “The Subject of Security”, içinde, Keith Krause ve Michael C. Williams (Eds.), *Critical Security Studies*, Minneapolis, University of Minnesota Press- 1991, s. 62.

²⁰⁹ Weaver, *Securitization and Desecuritization*, 1998, s. 50.

seviyeleri (birey, ulus, uluslararası) ya da güvenlikte var olan derecelendirmeler ekseninde gerçekleşmiştir.

Güvenlikte eleştirel yaklaşımlarla birlikte, geleneksel yaklaşımda genişleme (broadening), derinleşme (deepening) ve yayılma (extending) ya yönelik alternatif yaklaşımlar mevcuttur.²¹⁰

2.2.1. Güvenliğin Genişlemesi

Kompleks karşılıklı bağımlılığın (complex interdependence) artışı egemenliğin erozyonuna uğraması, iletişimde yaşanan gelişmeler, gücün azalan faydası, doğanın tahribi, yoğun nüfus artışları, ekonomin küreselleşmesi, modern silahların yayılması, devlet dışı aktörlerin faaliyet alanlarının genişlemesi gibi etkenler²¹¹ güvenlik gündemini şekillendirmektedir.

80'lerle beraber oluşan bu yeni gündemde güvenliğin genişleyen bir unsur olarak ele alınması gerektiği, buna dayanak olarak da pratikte zaten genişlemiş olduğu²¹² yönündeki söylemler güç kazanmıştır. Güvenlik gündeminde yaşanan genişlemede, yukarıda sayılan etkenlerle birlikte çevresel tehditler, uluslararası göçten kaynaklanan tehditler ve yeniden güçlenen milliyetçilik öncelikle çatışma kaynakları²¹³ olarak belirlenmekte, sadece askeri tehditler değil; endüstriyel rekabet, fakirlik, eğitim sorunları, uyuşturucu trafiği, ulus aşırı suçlar, uluslararası göç, çevre sorunları, kaynak kıtlıkları gibi meseleler de birer tehdit olarak sayılmaktadır.²¹⁴ Benzer şekilde sonuçları itibarıyla askeri güvenlik tehdidi olan sorunların temelinde toplumsal ya da çevresel tehditler yatabilmektedir. Örneğin, Yugoslavya'da yaşanan savaş askeri bir güvenlik tehdidiyken savaşın kaynakları "kimlik" güvenliği konusunda ortaya çıkan tehditlerin

²¹⁰ Jones, a.g.e., s. 102.

²¹¹ Booth, *Security and Emancipation*, 1991, s. 315.

²¹² Jones, a.g.e., s. 108.

²¹³ A.g.e., s. 105.

²¹⁴ Çiğdem Şahin, "Sözcüklerin Gücü Adına...Güç Bush'ta Artık!", Kamer Kasım, Zerrin A. Bakan (Der.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Ankara, ASAM- 2004, s. 84. Brandt Komisyonu'nda Kuzey ve Güney yarımküre arasındaki zenginlik farkını incelemektedir. Palme Raporu, doğuyla batı arasındaki nükleer silah yarışı ve rekabetin dağılımı ile ilişkilidir. Brundtland çevresel konulara ilişkin yapıları etkilemektedir. Walker, a.g.e., s. 51.

yoğunluğudur.²¹⁵ Yine güvenliğin askeri olmayan unsurlarıyla birlikte (non military aspects of security), Doğu Batı diyalogu, insan hakları ve Helsinki Şartı'nın (accords) 3. sepeti güvenliğin genişletilmiş sınırlarını belirliyordu.²¹⁶ Bu durum çevresel güvenlik, toplumsal güvenlik gibi kavramların tematik olarak ele alınmaya başlanmasına neden oluyor ve genişlemeye endeksli olarak güvenlik alanını sektörel analize hazırlıyordu.

Güvenlik alanının genişletilmesi konusundaki baskılar iki kaynaktan gelmiştir. İlki, geleneksel güvenlik anlayışının (askeri yöntem) ortaya çıkarttığı sorunların giderek gözle görülür hale gelmesi. Bu sorunlar kapsamında nükleer silahların ucu açık gelişim ve yayılışı ile karşılıklı güvenlik bağımlılığının (security interdependence) artan değeri sayılabilir. İkinci tür baskılarsa askeri alanların dışındaki konuların da güvenlik gündemine dâhil edilmesi taleplerinden gelmektedir.²¹⁷ Bu talepler yukarıda genişlemeye öncü etkenler olarak sıralanmışlardır.

İkinci tür baskıların egemen olduğu sektörel tehditlerle birlikte bireysel özgürlükler konusundaki tutkular güvenlik kavramının odağını genişletti. Kuzey-güney ilişkileri, çevre ve sürdürülebilir kalkınma gibi konular bu odağa girdi. Bu çerçevede 1980'deki Brandt Raporu, 1982'deki Palme Raporu ve 1987'deki Brundtland Raporu güvenliğin uluslararası sistemdeki devletlerin karşılıklı bağımlılık ilişkileri ışığında yeniden kavramsallaştırılmasını dillendiriyordu.²¹⁸ Brandt Raporu Kuzey ve Güney yarımküre arasındaki gelir eşitsizliğine ve ekonomik sistemin bu eşitsizlik üzerine kurulduğuna dikkat çekiyor. Palme Raporu Doğu ve Batı arasındaki nükleer silahlar yarışına ve bu rekabetin fakir Güney'de dallandırılmasına vurgu yapıyor ve Brundtland raporu ise çevre konularına ağırlık veriyor; böylece yoksulluk, silahsızlanma, çevre, enflasyon gibi çevresel konularla uluslararası ilişkiler ve güvenliğin alanını genişletiyordu. Bu kapsamda ihracat pazarı, biyolojik çevre, işsizlik, enflasyon, yoksulluk (poverty)

²¹⁵ Jones, a.g.e., s. 106.

²¹⁶ Weaver, *Securitization and Desecuritization*, 1998, s. 60.

²¹⁷ Booth, *Security and Emancipation*, 1991, ss. 319-320.

²¹⁸ Bu raporlar için bakınız: Report of The Independent Commission on International Development Issues (Brandt Report), North South: A Programme for Survival, Pan Boks, London, 1980. Report of The Independent Commission on Disarmament and Security Issues (Palme Report), Common Security: A Programme for Diasarmament, Pan Books, London, 1982. World Commission on Environment and Development (Brundtland Report), Our Common Future, Oxford University Press, Oxford, 1987.

konuları güvenlik algısı içerisine alınıyordu.²¹⁹ Diğer iki raporun vizyonu Brandt raporuna şöyle yansımıştır: Uluslararası politikayı yapılandırma önemli görevi, askeri özelliklerine başvurma ihtimali daha düşük olan yeni, daha kapsayıcı güvenlik anlayışlarını içermeyi gerektirmektedir.²²⁰ Brandt Komisyonu, görüldüğü üzere, yeni bir güvenlik anlayışı ortaya koyuyor; bu anlayış geleneksel askeri savunmanın dar dokusunun dışında geniş karşılıklı bağımlılığın mantığına uyuyordu.²²¹ Tüm bu raporlarla güvenliğin askeri olmayan ve insan boyutlarına dikkat çekiliyordu.²²²

90’larda güvenlik çalışmaları teorilerinde yaşanan zenginlik güvenlik çalışmalarında Gelenekselciler (traditionalist-narrowers) ve Genişletmeciler (wideners) olarak iki farklı bakış açısını öne çıkarmış günümüz güvenlik tartışmalarındaki tarafları şekillendirmiştir.²²³ Genişletmeciler liberal görüşlerin zayıflığına karşın, geniş alandaki potansiyel tehdit türlerini güvenlik kapsamına alan Neorealistler olarak güvenlik kavramsallaştırmasını genişletme girişiminde bulunmuşlardır.²²⁴ Bu noktada; Barry Buzan, Ole Weaver ve Kopenhag okulu genişletmeci güvenlik anlayışının temel taşlarını koymuşlardır. Bu genişletme çabası içerisinde Soğuk Savaş süresince baskın görüş olan realizmin yanında, realizmin egemen tavrına karşı teorik genişleme içerisinde, neorealizmin yanı sıra “güvenlik topluluğu”, “güvenlik rejimi”, “neofonksiyonalist entegrasyon” ve “ortak güvenlik” düşünceleri de genişleyen güvenlik kavramsallaştırılmasında kendine yer bulmuştur.²²⁵

11 Eylül sonrası sürece baktığımızdaysa (ki ABD’nin ulusal güvenlik raporlarında yer almaktadır) güvenlik alanının genişlemesi; kuzey güney ilişkileri, doğu batı keza, yine çevre ve silahsızlanma gibi güvenlik arttırıcı çalışmaların yanında terörizmle savaş ile devam etti. “Soğuk Savaş döneminde nükleer silahlar olmasaydı, Batı’da kimse güvenlikte olmazdı”²²⁶ şeklindeki yaklaşım, 11 Eylül sonrasında ise Terörizm olmasaydı Batı’da kimse güvenlikte olmazdı; çünkü güvenliğin sağlanmasına yönelik

²¹⁹ McSweeney, a.g.e., Cambridge s. 51.

²²⁰ A.g.e., s. 52.

²²¹ Buzan, People, States and Fear, 1991, s. 6.

²²² McSweeney, a.g.e., s. 52.

²²³ Şahin, a.g.e., s. 84.

²²⁴ A.g.e., s. 83.

²²⁵ McSweeney, a.g.e., s. 45.

²²⁶ A.g.e., s. 58.

olarak bu kadar çaba harcanmazdı, şeklinde sürdürülebilir. 2008 itibariyle uluslararası politikaya baktığımızdaysa genişlemiş ancak 90'larda beklenen etkiyi oluşturamamış bir güvenlik gündemi görüyoruz.

Günümüzde yaşanan ve başarısı tartışılır bir genişleme olarak da görülebilecek noktada güvenliğin genişlemesini güvenliğin kendisine bir tehdit olarak gören yaklaşımı haklı çıkartacak sonuçlar doğurmuştur. Stephen Walt güvenlik çalışmaları alanına; hava kirliliği, çocuk istismarı, ekonomik azalmalar vb. konuların girmesinin güvenlik kavramının mantığına yönelik bir tehdit olduğunu ifade etmektedir.²²⁷ Bundan dolayı olsa gerek güvenlik kapsamında değerlendirilen çevre vb. konulardan sonuç alınamamakta, bir nevi güvenlik alanının sınırlamasıyla karşılaşmaktadır. Bu konuda küresel ısınmaya yönelik ortaya konulmayan, imzasız bırakılan çalışmalar yeterli kanıt olabilir.

2.2.2. Güvenliğin Derinleşmesi ve Yayılması

2.2.2.1. Güvenliğin Derinleşmesi

Güvenliğin derinleşmesi ve yayılması güvenlikte dikey ve yatay iki hareket noktasına işaret etmektedir. Güvenlikte meydana gelen dikey hareketlenme onun derinleşmesi olarak anlamlandırılmış ve bu sürece güvenliğe yönelik tehditler olarak sınıflandırılan siyasal, toplumsal, çevresel, ekonomik ve askeri sektörler dâhil edilmiştir. Buzan'ın geleneksel askeri tehditlere yönelik eleştirileri boyunca oluşan ve güvenliğin derinleşmesine karşılık gelen bu kavramsallaştırması²²⁸ genişleme konusunda da hareket noktası olmuştur. Bu itibarla genişleme derinleşmesinin bir sonucudur. Derinleşme farklı yönetim biçimlerinin, meşrulukları konusundaki daha derin konularla ilişkilidir²²⁹ ve Soğuk Savaş'ın bitişiyle bu doğrultuda güvenliğin genişlemesi tartışmalarına meşruiyet ve kredi sağlamıştır.²³⁰

²²⁷ Walt, *The Renaissance of Security Studies*, 1991, ss. 212-213.

²²⁸ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, ss. 19-20.

²²⁹ Jones, a.g.e., s. 108.

²³⁰ A.g.e., s. 105.

Güvenliğin derinleştirilmesi yalnızca geleneksel güvenliğe bir eleştiri sağlamıyor ayrıca alternatif yaklaşımların yeniden yapılandırılmasında yaşamsal bir rol üstleniyor.²³¹ Güvenliğin yeniden yapılandırılması için alternatif kurumların bağlarından kurtulmasına yönelik olarak derinlemesine bir girişimin düşünülüyor olması gerekir. Güvenlik çalışmalarını geleneksel yaklaşıma rağmen derinleştirmeye çalışmaları geleneksel yaklaşımın gerçekleşmesi zor (soyut) (reified) ve düşüncesiz (unreflective) anlayışlarına vurgu yapmaktadır.²³²

Güç ilişkileri için askeri sektör, otorite ve yönetim ilişkileri için siyasal sektör, üretim, finans ve ticaret ilişkileri için ekonomik sektör, ortak kimlik ilişkileri için toplumsal sektör ve insan ve doğa etkileşimi konuları içinse çevresel sektör oluşturulmuştur.²³³ Buzan güvenlik sektörlerini; askeri güvenlik, siyasal güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik, olarak ele almaktadır. Güvenliğe yönelik bu multi-sektörel yapının çıkış noktası-referans noktasının devlet olması ise anlamlıdır.²³⁴ Çünkü güvenlik çalışmalarının gündemini derinleştirme (deeping) çabası insan güvenliği ya da uluslararası veya küresel güvenlik düzeyine çıkabilmektedir. Burada ele alınan sektörel bazdaki bölgesel ve toplumsal güvenlik konuları bu iki düzey arasındaki ara noktalar²³⁵ yani devletin rolünün fazla olduğu noktalardır.

2.2.2.2. Güvenliğin Yayılması

Güvenliğin yayılması (extend) güvenliğin genişlemesi çerçevesinde yatay (horizontal) bir analiz düzeyi oluşturur. Bu analiz düzeyi; güvenliğe yönelik eleştirilerin, devletin odağını diğer analiz seviyelerine (level of analysis) kaydırması ve onun gündemini yayması²³⁶ sonucu oluşabilmiştir. Bu durum gerçek güvenliği sağlayanın güç ve düzen değil özgürleştirme olduğu yönündeki Ken Booth'un yaklaşımında da açıkça görülmektedir. Bu düşünce insanları araç olarak değil amaç olarak ele alan Kantçı bir yaklaşımın tezahürüdür. Bu yaklaşım güvenlik kavramını benimseyen devletin

²³¹ A.g.e., s. 103.

²³² A.g.e., s. 103.

²³³ Buzan, Security: A New Framework for Analysis, 1998, s. 7.

²³⁴ A.g.e., s. 8.

²³⁵ Şahin, a.g.e., s. 83.

²³⁶ Jones, a.g.e., s. 114.

güvenlikte öncelikli hedefinin birey olduğunun ortaya konulmasıdır.²³⁷ Hedef birey olarak belirlenen stratejide güvenlik seviyeleri (security levels²³⁸) birey, devlet ve uluslararası seviye olarak kavramsallaştırılmıştır.²³⁹ Güvenlikte özellikle geleneksel yaklaşıma eleştiri olarak güvenlikte devletin değil bireyin çıkış noktası-referans olarak kabul edilmesi güvenlik gündeminin yayılmasıyla sonuçlanmıştır. Birey seviyesi uluslararası seviye ile etkileşim içerisine girdiğindeyse; yani birey uluslararası aktör konumuna kavuştuğunda yayılma gerçekleşmiş olur. Böyle bir durumda Bireyin güvenliği devletin güvenliği ile eş-değer görülmesinin de ötesin uluslararası sistemin güvenliği ile eşdeğer görülür.

Ancak bu durum güvenlikte devletin dışında bir odak oluşturma çabası olarak görülmemeli çünkü devletin en önemli işlevi bireylere güvenlik “sağlaması”dır. Bu noktada devlet güvenliğin kavramsal odağı olabilir.²⁴⁰ Buzan’a göre de birey güvenliği, anarşi ortamında karşılıklı güçlü devletler olduğunda sağlanabilir.²⁴¹

Güvenlik gündemine birey, bazı akademisyenlerin katkılarıyla girmiş, bireylerin güvenliğin referans noktası olması²⁴² ile kavram devlet seviyesinden birey seviyesine yayılmıştır. Bu yayılmada süreç, yukarıda da bahsedildiği üzere vatandaşlık ve egemenlik ilişkisi içerisinde güvenlik ve özgürlüğüne kavuşma (security and emancipation) kavramsal analiziyle anılır.²⁴³

Buna müteakip değinilmesi gereken bir diğer nokta da postmodern çağ ve güvenliğin yayılması ilişkisidir. Bu noktada modern devletin çöküşünün büyük bir hızla

²³⁷ Booth, Security and Emancipation, 1991, ss. 323-327.

²³⁸ Barry Buzan ve diğerleri, Security: A New Framework for Analysis... kitabında uluslararası ilişkiler beş analiz düzeyinde incelenmiştir. Bunlardan ilki; tüm gezegen kapsayan Uluslararası sistemlerdir. Onun altında uluslararası alt sistemler gelir. Onun ardından Birlikler (devlet vb.) gelir ki birçok alt unsuru vardır. Alt-birlikler dördüncü analiz seviyesidir. Bunlar bürokrasi ve lobi benzeri yapılardır. En son olarak da Bireyler gelir ve sosyal bilimlerin temelinde yer alır. Bu analiz düzeyleri neorealizm ile yakından ilişkilidir. Bu yapı devlet merkezli düşüncüyü güçlendirir. (level of analysis sheme) s. 5-6

²³⁹ Weaver, Securitization and Desecuritization, 1998, ss. 60-62.

²⁴⁰ Jones, a.g.e., s. 112.

²⁴¹ Buzan, People, States and Fear, 1991, s. 147.

²⁴² Booth, Security and Emancipation, 1991, s. 320.

²⁴³ Jones, a.g.e., s. 123.

ilerlemesi²⁴⁴ postmodern çağı yaşadığı söylenen Avrupa'nın bir kısmında premodern bir dünyanın varlığı ve Soğuk Savaş'ı kazananın ulus-devlet değil demokrasi olduğu yaklaşımı güvenliğin yayılmasının öncülüğünü ve referans noktasını ulus-devlet dışı postmodern bir yapının varlığına ispat olarak sunulabilir. Sonuç itibariyle modern devletin en belirgin karakteristik özelliği egemenlik ve iç-dış ilişkiler ayrımıdır²⁴⁵. Bu noktada demokrasi alanının genişlemesi; güvenlik ilişkilerinin seviyeler arası bir yapıya kavuştuğu ve bireyin uluslararası aktör konumunun garantilendiği bir forma işaret etmektedir.

2.3. Güvenlik ve Değişimin Bir Sonucu Olarak Kapsayıcı Güvenlik Anlayışı

Kapsayıcı güvenlik (comprehensive security) akademik camia ve stratejistler arasında çok moda bir kavram değildir.²⁴⁶ Ancak güvenliğin değişen ve hattı zatında genişleyen, keza derinleşen ve yayılan anlayış ve algılayışları perspektiflerinden bakıldığında, kapsayıcı güvenlik anlayışının güvenlik anlayışları arasında bütünleyici bir analiz noktası olduğu görülecektir. Bununla birlikte Kapsayıcı güvenliğin özellikleri-savunuları konusunda genelgeçer bir sınıflandırma da yoktur. Bu nedenle kapsayıcı güvenlik konusunda bileşen sınıflandırması yapan akademisyen, komisyon ve raporlara ve sınıflandırmalara tek tek değinilecek anlatım bitmeden bu görüşlerin analizi yapılarak kapsayıcı güvenlik konusunda bileşen sınıflandırması yapılacaktır.

Soğuk Savaş'ın bitişi geleneksel olarak nitelendirilen, askeri ağırlıklı ve salt realist *paradigma* temeline dayanan, güvenlik anlayışlarının (güvenlik ve değişim başlığı altında derinlemesine değinilen) değişmesine de yol açmıştır. Geleneksel güvenlik anlayışlarının nüvesini oluşturan ulusal güvenlik kavramı, güç merkezli güvenlik politikalarının yürütüldüğü yirminci yüzyıl boyunca rekabetçi hale gelmiş; bir devletin varlığının diğerinin güvenliksizliğinin temelini oluşturduğu tarihsel anlayış (güvenlik

²⁴⁴ Bu konuda bakınız: Robert Cooper, *The Postmodern State and The World Order*, Demos Publishing-2002, s. 17; Robert Cooper, *The New Liberal Imperialism*, Sunday April 7, 2002. www.observer.co.uk. (Erişim Tarihi: 14.10.2007)

²⁴⁵ A.g.e., s. 17.

²⁴⁶ James Hsiung, *Comprehensive Security: Challenge For Pacific Asia*, s. 2, 2004. www.nyu.edu/gsas/dept/politics/faculty/hsiung/comp_sec.pdf. (Erişim Tarihi: 19.10.2007)

ikilemi) sürmüştür.²⁴⁷ Devletler askeri harcamalar konusunda yarışır olmuş ve bir devletin güvenliği hasmının güvenliğinin düşmesine orantılı bir şekilde yükselmiştir.²⁴⁸

BM'nin 1987 yılı kalkınma konferansında güvenlikle ilgili şu ifadeler yer almıştır:

“Güvenlik tüm milletler için egemen (overriding) bir önceliktir. O ayrıca kalkınma ve silahsızlanma için de esasi önem arz eder. Güvenlik yalnızca askeri değil, onun yanı sıra siyasi, ekonomik, sosyal, insanlığa dair ve insan hakları ve çevresel yönleri içerir. Az gelişmişlik ve kalkınma hızının düşmesi; yönetememe ve kaynak israfı kadar güvenliğe engel bir durum ortaya koyar.”²⁴⁹

BM'nin konferans ifadelerinde de yer aldığı üzere egemenlik, toprak bütünlüğü ve sınırlarının mutlaklığıyla alakadar olan ve bunları korumak için askeri yöntemlerin esas alındığı güvenlik vurgusu yerini güvenliğin, bir önceki kısımda detaylıca ele alınan, askeri olmayan yönlerine bırakmaya başlamıştır. Bunun literatürdeki adı, “güvenlik kavramının günümüz şartlarında yeni tehdit algılamalarına cevap verebilecek şekilde genişletilmesinin kaçınılmazlığı”²⁵⁰ olmuştur. Bu çerçevede Soğuk Savaş sonrasında var olan ulusal sınırların değişmesi ya da genişlemesine karşı, temelleri Helsinki süreciyle atılan, uluslararası kuralları ortaya çıkmıştır. Helsinki Süreci 70'lerin ortalarında Avrupa'daki güvenlik sahnesini ulusal sınırların kutsal kalması gerekliliği düşüncesine dayanarak şekillendirmişti.²⁵¹

²⁴⁷ Buzan, *People, States and Fear*, 1991, s. 1.

²⁴⁸ Banerjee Dipankar, *Towards a Comprehensive and Cooperative Security in South Asia*, South Asian Survey, 1999; 6, s. 306. alıntı Alan Dupont, “Concept of Security”, içinde, Jim Rolfe (Ed.), *Unresolved Futures: Comprehensive Security in the Asia-Pacific*, Wellington, New Zealand: Center for Strategic Studies- 1995, ss. 1-13.

²⁴⁹ Arthur H. Westing, *Comprehensive Security for The Baltic: An Environmental Approach*, Prio, Oslo, 1989, s. 35. International Conference on the relationship between disarmament and development: final document. UN, New York, UN, 1987, sales no.E.87.IX.8, 3-4 den alıntı.

²⁵⁰ Bu çalışmada tehdit algılı bir güvenlik yaklaşımı benimsenmiştir. Rana İzci, “Uluslararası Güvenlik ve Çevre”, Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 406.

²⁵¹ Dipankar'ın buradaki vurgusu soğuk Savaş sonrasında değişen güvenlik yaklaşımları ve bunun Soğuk Savaş dönemine dayalı kaynaklarıdır. Dipankar ulusal sınır vurgusunun peşi sıra askeri gücün alan etkisi ve ekonomik anlamda ulusların ekonomik gücünün zenginlik yaratabilme potansiyeline bağlı olarak değiştiği vurgusuyla sınır-güç-ekonomi konularına güvenliğin değişimi anlamında üçlü bir vurgu

Bunlara ek olarak 1980'lerdeki gelişmeler dolayısıyla ekonomik, siyasi, toplumsal ve çevresel meseleleri stratejik gündeme ilave etmek yönündeki düşünceler yaygınlaşmıştır.²⁵² Bu çerçevede ulusal güvenliğin ekonomik güvenlik, çevre güvenliği ve insan güvenliği olarak bilinen ekonomik, çevre ve insan boyutlarının da olduğu yönündeki görüşler yaygınlık kazanmıştır. Bu üç boyut, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik çalışmaları alanında gelişen yeni bir güvenlik tartışması olan kapsayıcı güvenlik başlığı altına alınmıştır.²⁵³ Kapsayıcı güvenlik anlayışı hiçbir ülkenin kendi güvenliğini aynı zamanda başka bir ülkenin güvenliğini artırmadan sağlayamayacağı ilkesine dayanmaktadır.²⁵⁴

Hiçbir ülke, diğer ülkeleri kendi güvenliğine tehdit olarak algıladığı sürece güvenlikte olamaz. Kapsayıcı Güvenlik, uluslararası güvenliğe en büyük tehdidin ülkelerin kendilerinden değil de ülke içi ve ülkeler arasındaki hayat standartlarındaki uçurumlar, nükleer savaş, küresel çevre sorunları gibi sorunlardan kaynaklandığı varsayımı temel savunularının başında gelir.²⁵⁵ Bununla birlikte yerel perspektifte modern devlet toplumla daha entegre olmuş, içeriğiyle uyumlu ve meşrudur. Bu gelişme kapsayıcı güvenliğin bütünleyici gündemini²⁵⁶ oluşturur. Haliyle güvenliğe salt askeri anlayışların dışında yaklaşımlar sunan her güvenlik yaklaşımı kapsayıcı güvenliğin elini güçlendirmektedir.

yapılmıştır. Banerjee Dipankar, *Towards a Comprehensive and Cooperative Security in South Asia*, South Asian Survey, 1999; 6, s. 306.

²⁵² Gareth Porter, *Environmental Security Issues as a National Security*, Current History, Vol. 92, No 92, Mayıs 1995, s. 218.

²⁵³ James Hsiung, *Comprehensive Security: Challenge For Pacific Asia*, 2004, s. 1.

www.nyu.edu/gsas/dept/politics/faculty/hsiung/comp_sec.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2007)

Tow T. William, Ramesh Thakur ve In-Taek Hyun, *Asia Emerging Regional Order*, Tokyo ve Newyork, United Nations University- 2000, ss. 1-10.

James Hsiung, *Twenty First Century World Order and the Asia Pasific*, New York, Palgrave- 2001, ss. 19, 26-34

²⁵⁴ Gareth Porter, Janet Welsh Brown, *Global Environment Politics*, San Fransisco, Westview Press Inc- 1991, ss. 108-109. Aktaran Rana İzci, "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", Faruk Sönmezoğlu (Der.), *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, İstanbul, Der Yayınları- 1998, s. 405.

²⁵⁵ A.g.e., s. 405.

²⁵⁶ Barry Buzan, "Security, the State, the 'New World Order', and Beyond", içinde, Ronnie Lipschutz (Ed.), *On Security*, New York, Columbia University Pres- 1998, s. 191.

Kapsayıcı güvenlik anlayışı literatürü ağırlıklı olarak Uzak Doğu Asya ülkeleri ve bölgesindeki güvenlik yaklaşımları çerçevesinde şekillenmiştir. Anlayış Avrupa'ya AGİT aracılığıyla taşınmıştır.²⁵⁷ Ardından bu anlayış çerçevesinde Avrupa güvenliği için Avrupa güvenlik sağlayıcıları (AB, AGİT, NATO) tarafından politikalar gerçekleştirilmiştir ve gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

Kapsayıcı güvenlik anlayışı literatürüne yön verici çalışmalar yapan John E. Endicott'a göre kapsayıcı güvenlik fikri ilk olarak Japon Başbakanı Ohira tarafından, ABD-Japonya ilişkilerini tanımlamak için kullanmıştır.²⁵⁸ Yine bu alanda önemli araştırmacılardan James Hsiung'e göre kapsayıcı güvenlik fikrini geliştirme konusunda inançlı ilk kişi İsveç Eski Başbakanı ve 1981 yılında kurulan Silahsızlanma ve Güvenlik Konuları Komisyonu Başkanı Olaf Palme'dir.²⁵⁹

Bu çerçevede literatürde kapsayıcı güvenlik konusunda var olan genel kabul perspektifinde kapsayıcı güvenliğin temelleri 1970'lerin başlarında Japonya'da atılmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere güvenliğin askeri konularla sınırlandırılmayacağı, güvenlik konusunda kapsamlı bir karakterin varlığı esas kabul edilmektedir. Bu karakter içerisinde ekonomik, diplomatik ve siyasi çeşitli faktörlerin varlığı da ortaya konulur.²⁶⁰ Ancak yine de kapsayıcı güvenlik kavramının saf haliyle yalnızca Japonya'da var olduğunu söylemek mümkün değildir. Tokyo genel hatlarıyla savunmaya ilişkin (defence related) geniş güvenlik anlayışı izlemektedir.²⁶¹

Kapsayıcı güvenlik konusunda 1978 yılında Nomura Research Institute tarafından ortaya konulmaya çalışılan ve Başbakan Ohira tarafından 1980 yılında duyurulan yedi genel

²⁵⁷ Endicott E. John, *Comprehensive Security: Politico-military Aspects for a New Century*, A paper Presented to the Symposium: Towards Comprehensive Security in Asia Tsukuba Advanced Research Alliance 16 Mart 2001, s. 1'den alıntı; The Topicality of Comprehensive Security, Background Paper for a Conference on Humanitarian Assistance & Comprehensive Security, 11 Kasım 2003, University of Groningen, The Netherlands, s. 1

²⁵⁸ A.g.e., s. 1.

²⁵⁹ A.g.e., s. 1.

²⁶⁰ Sıkı dengelenmiş ulusal güç zinciri, ekonomi, diplomasi ve siyaset gibi çeşitli faktörleri içeriyor. "A chain of tautly balanced national power, including various factors such as economy, diplomacy and politics." John Chapman, R. Drifte ve I.T.M. Grow, *Japan's Quest for Comprehensive Security*, London, Frances Pinter- 1983, p. Xiv.

Dipankar, a.g.e., s. 306.

²⁶¹ A.g.e., s. 311.

prensip şöyledir: Çeşitli çıkarların ya da öz değerlerin savunması, çeşitli tehditler, çok anlamlı çalışma, kapsamlı yeteneklilikler, iç ve dış durumları çevrelemek, koruyucu savunma (Defensive Defence), askeri ve askeri olmayan güvenlik.²⁶²

Bu özellikler; milletlerin farklı değerlerinin eşit mertebede güvenliğe ihtiyacı olduğuna değinmekte, ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin bir kısmının askeri, bir kısmının ise ekonomik elveriş eksikliği, dış finansal faktörler, öz değerlerde iç durum değişiklikleri, doğal felaketler ve ekonomik yıkımlardan kaynaklanabileceğini savunmaktadır. Ayrıca çok anlamlılık ilişkisi içerisinde gelişmiş kapsamlı yeterlilikler yani güvenliği sağlamaya yönelik kapsamlı açılımların gerektiğini bu noktada da yalnızca dış tehditlerden değil iç tehditlerden de korkulacağını ifade etmektedir. Buna yönelik tavrı ise iç ve dış durumları çevrelemek olarak ele alınmıştır. Özellikler arasında ortaya konulan koruyucu savunma (defensive defence) da yasal ulusal savunma yeteneklerinin meşruiyetinden bahsedilmektedir ki bu güç kullanma alanının en büyük ihtiyaçlarındandır. Kapsayıcı güvenliğin özellikleri arasında sayılan askeri ve askeri olmayan güvenlik ise kriz önleme (crisis prevention) ve kriz yönetimi (crisis management) gibi güvenlik sağlayıcı ve arttırıcı önlemler bütünü oluşturur.²⁶³

Kapsayıcı güvenliğin (comprehensive security) askeri yetenekleri dışlamadığı özellikleri arasında sayılan askeri güvenlik ifadesinde de görülmektedir. Kavram, gerçekçi karşılıklı diyalog ve görüşme (discussion) için yeterli (sufficient) savunma yeteneği istemektedir. Kapsayıcı güvenlik anlayışı yeni çağda ulusal güvenlik politikalarının formülasyonunda işe yarayabilecek farklı ve çeşitli elemanlara başvurmaktadır. Görüş ayrıca komşular arasında doğrudan güvenlik konularını işaret etmeden var olan korkuların iyileştirilmesi işlevi de görmektedir.²⁶⁴ Bu noktada kapsayıcı güvenlik hedefi için tüm ülkeler kendi aralarında işbirliğini istemelidirler.²⁶⁵ Ülkeler arasında var olacak işbirliği güvenlik ortamlarının oluşturulmaya çalışılması olarak da ifade edilebilir. İşbirliği merkezli olarak “Asya’da kapsayıcı güvenlik

²⁶² Yoshinobu Yamamoto, “A Framework for a Comprehensive Co-operative Security System for the Asia-Pacific”, içinde, Jim Rolfe (Ed.), *Unresolved Futures: Comprehensive Security in the Asia-Pacific*, 1995, s. 1.

²⁶³ A.g.e., s. 1.

²⁶⁴ Dipankar, a.g.e., s. 312.

²⁶⁵ A.g.e., s. 312.

(comprehensive security) ortamını nasıl kurarız?” sorusuna Endicott; “Bunun için ilk önce sağlıklı ikili ilişkilerin kurulabileceği olumlu (positive) bir çevre, sonra bölge, son olarak da tüm Asya’yı içine alan genel bir yaklaşma (approach) yaratmamız gerekir.” şeklinde cevap veriyor. “Avrupa’ya baktığımızda,” diyor Endicott, “önemli aktörler arasında olumlu ikili ilişkilerin hedeflendiği bir AGİK ortamı vardır.”²⁶⁶

ABD Savunma Bakanlığı’nın yayınladığı, 1998 yılı ABD Doğu-Asya Pasifik Güvenlik Strateji Belgesi’nde 5. bölüm; “Kapsayıcı Güvenlik için Araştırma: 21. Yüzyıl için Ulusötesi Güvenlik Zorlukları” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında kapsayıcı güvenliğin, tehdit algısı merkezli olarak, geleneksel askeri güç ve etkiyle doğrudan ilişkisi olmayan araçlarla çevrili geniş bir güvenlik anlayışına işaret ettiği vurgulanmaktadır. Yeni konvansiyonel olmayan tehditlerin askeri güçleri bütünüyle bypass ettiği ve doğrudan istikrar ve refaha işaret eden siyasal, ekonomik ve sosyal yapıyı tehdit ettiği ortaya konulmaktadır.²⁶⁷ Bu rapora göre, Asya için, kapsayıcı güvenlik anlayışının bir anlamda “çare” olduğu tehditlerden ilki terörizmdir. Bunun ardından sırasıyla çevresel bakımsızlık, bulaşıcı hastalıklar, uyuşturucu trafiği, enerji temel tehditler olarak ele alınmışlardır.²⁶⁸

Aynı raporda kapsayıcı güvenliğin araçları konusundaysa ABD’nin istihbarat toplama, askeri hazırbulunuşluk ve diplomasinin merkezde bulunduğu çabalar gibi geleneksel araçlarının yanı sıra güvenlik tehditleriyle mücadelede; silah artışı ve terörizme karşı kolluk ve istihbarat birimleri arasında uluslararası işbirliği ve özel çaba, merkezi mücadele aracı olarak sunulmaktadır. Rapor ayrıca kamu ve özel kaynaklar için ulusötesi güvenlik engellerinin temel nedenlerine yönelik uluslararası ekonomik ve siyasal kalkınma yardımını kullanmayı da kapsayıcı güvenliğin sağlanmasına yönelik araçlar arasında sayıyor.²⁶⁹

²⁶⁶ Endicott E. John, *Comprehensive Security: Politico-military Aspects for a New Century*, A paper Presented to the Symposium: Towards Comprehensive Security in Asia Tsukuba Advanced Research Alliance 16 Mart 2001, s. 1’den alıntı; The Topicality of Comprehensive Security, Background Paper for a Conference on Humanitarian Assistance & Comprehensive Security, 11 Kasım 2003, University of Groningen, The Netherlands, s. 1

²⁶⁷ The United States Security Strategy for the East Asia-Pacific Region, The Secretary of Defence, 1998 East Asian Strategy Report, 1998, s. 52.

²⁶⁸ A.g.e., ss. 52-57.

²⁶⁹ A.g.e., s. 58.

Westing Arthur'un kapsayıcı güvenlik konusundaki yaklaşımlarıysa şöyledir: Kapsayıcı güvenliğin temel alt sınıflandırması konusunda Westing Bölgesel Kapsayıcı Güvenlik olarak ele aldığı kavramın; Bölgesel Politik Güvenlik ve Bölgesel Çevresel Güvenlik olarak iki boyut dâhilinde incelenebileceğini savunmaktadır. **Bölgesel Politik Güvenlik**; devletler arasında makul dostane ilişkilerin geliştirilmesi ve devletlerin kendi aralarında silahlı çatışmadan kaçınmada yeterli iradeye sahip olmaları gerekliliğine işaret eder.²⁷⁰ Tek taraflı ya da çok taraflı girişimlerle bölgesel gerilimin/tansiyonun düşürülmesi şeklinde gelişen güven inşası (confidence building) araçlarının kullanılması kavramın temel hareket noktasını oluşturur. Bu çerçevede devletler: nükleer, biyolojik, kimyasal, radyolojik vb. silahların ayırım yapmaksızın, gelişigüzel kullanımı ve test edilmesi konularında feragat edici olmalıdırlar. Bu noktada geleneksel askeri yapının değişmesi ve daha defansif olması gerekliliğine dikkat çekiliyor, örneğin; bunun gerçekleştirilmesi anlamında asker sayısında ortalama bir azaltmaya gidilmesi öneriliyor.²⁷¹

Westing'e göre kapsayıcı güvenliğin birçok bileşeni aynı konu/önem ağırlığına sahip değildir. Bazıları güvenlik için, diğer algıya oranla daha önemlidir. Bu çerçevede high politics ve low politics entegrasyonun işlevsel teorileri açısından en büyük problem olarak ele alınmaktadır. Low politics, özellikleri: teknik işbirliği, ekonomik iş görme ve hükümet dışı etkileşim, high politics ise hükümetler arası diplomatik ilişkiler olarak ele alınabilir.²⁷²

Bölgesel Çevresel Güvenliği hedeflemek için iki önemli gerekliliğin temini gerekmektedir. Bunların ilki insan çevresinin kalitesi korunması, diğeri de yenilenebilir kaynakların sürdürülebilir seviyede kullanılmasıdır. İnsan çevresinin kalitesi noktasında; toprak erozyonunun, hava kirliliğinin, su kirliliğinin önlenmesi ve insan sağlığını tehlikeye sokmayacak seviyede tutulması önem arz etmektedir. Yenilenebilir kaynaklar noktasındaysa; ağaç, otlar ve balıklar gibi gelir sağlayan unsurların yıllık

²⁷⁰ Dostane ilişkiler birkaç farklı şekilde ele alınabilir: bağlayıcı olan ya da olmayan (binding or non-binding) en temel ilişki ayrımıdır.

²⁷¹ Arthur H. Westing, *Comprehensive Security for The Baltic: An Environmental Approach*, Prio, Oslo-1989, s. 4.

²⁷² A.g.e., ss. 36-38.

hasadı konusunda bir üst sınır belirlenmelidir. Kapsayıcı bölgesel güvenlik, temel insan ihtiyaçları ve konforunun gerçekleştirilmesi ve silahlı çatışmanın önlenmesini talep eder. Şurası açık ki kapsayıcı bölgesel güvenlik konusunda bu iki gerekliliğin tatmin edilmesinde çevresel faktör önemli rol oynamaktadır.²⁷³

Kapsayıcı uluslararası güvenlik çevresel güvenliğin de siyasal güvenlik kadar öncelikli olduğu birleşiminden türemektedir. Kapsayıcı güvenliğin siyasal bileşeni ise askeri güvenlik, ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik kombinasyonunu içerir. Kapsayıcı güvenliğin bu üç bileşeninin hiç biri tatmin edici olmadan ulaşılabilir ya da sürdürülebilir olamaz.²⁷⁴

AGİT'in 1999 İstanbul Zirvesi'nde²⁷⁵ ortaya konulan yaklaşıma göre ise kapsayıcı güvenlik kavramının özünde insan haklarına, demokrasiye ve hukuk devletine saygı bulunmaktadır (19. Paragraf). Devletler, kendi güvenliklerini diğerlerinin güvenliği pahasına güçlendirmemelidir (8. Paragraf), çünkü ülkelerin güvenliği diğerlerinin güvenliği ile ayrılmaz biçimde bağlantılıdır (9. Paragraf). Bu çerçevede güvenlik ve barış, vatandaşlar arasında güven tesis edilmesi ve devletler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ile ilerletilebilir (3. Paragraf). Yine silahsızlanma, silahların kontrolü ve güven ve güvenlik artırıcı önlemler, askeri alanda önceden tahmin edilebilirlik, şeffaflık ve istikrarı artırarak güvenliği geliştirme çabaları kapsayıcı güvenlik kavramının temel unsurlarından bir kaçını oluşturur (28. Paragraf). AGİT'in yaklaşımı Avrupa özelinde kapsayıcı güvenliğin uygulanış alanını oluşturmaktadır. Özellikle güvenliğin bölünmezliği, örgütler arası işbirliği ve güvenliğe genişleyen kapsamda bakmak bunlardan başlıcalarıdır.

Güvenliğin insani, ekonomik, siyasi ve askeri boyutları bir bütün olarak ele alınarak karşılaşılan tehditlerle daha etkin olarak mücadele edebilmek için ortak araçların geliştirilmesi ve kolektif karşılığın kuvvetlendirilmesi (9. paragraf) gerekmektedir.

²⁷³ A.g.e., s. 36-38.

Arthur H. Westing, Expanded Concept of International Security, içinde, *Global Resources and International Conflict: Environmental Factors in Strategic Policy and Action*, Oxford, Oxford University Press- 1986, ss. 183-200.

²⁷⁴ Westing, Comprehensive Security for The Baltic: An Environmental Approach, ss. 116-117.

²⁷⁵ Bkz: OSCE, Charter for European Security, İstanbul, Kasım 1999.

Kapsayıcı güvenlik çerçevesinde bunu yapmak içinse uluslararası toplumun kaynaklarının tam olarak kullanılması ve uluslararası kuruluşlar arasında daha yakın bir işbirliği (12. Paragraf) gereklidir. Yani normatif anlamda var olanın işlevselleştirilmesi süreci desteklenmektedir.

Birleşmiş Milletler 1994 yılında yayınladığı raporda²⁷⁶ belirtildiği üzere kapsayıcı güvenlik 21. yüzyılda yükselen bir önem kazanmaktadır. Bu önem kapsayıcı güvenliğin üç bileşeninin güvenlik yönetimi açısından geleneksel güvenlik versiyonuyla rekabet edecek²⁷⁷ olmasından kaynaklanmaktadır. Hâlihazırda kapsayıcı güvenliğin çok sayıdaki bileşeni iç içe geçmiş durumdadır (intertwined). Örneğin, çevresel güvenliği tehdit eden küresel ısınmanın dünya çapında ekonomik etkileri olabilir.²⁷⁸ Bu durum kapsayıcı güvenliğin bileşenleri konusundaki “gap”leri (açık) ortaya koymaktadır. Bu noktada kapsayıcı güvenliğin temel bileşenlerini içeren, güvenliğin genişleyen gündeminde de esas genişleme noktalarını oluşturan ve Soğuk Savaş sonrası özellikle neorealist görüşün elini güçlendiren ve yine de kapsayıcı güvenlik kapsamında ele alınan ulusal güvenlik, siyasal güvenlik, toplumsal güvenlik, insan güvenliği, çevresel güvenlik ve ekonomik güvenlik kavramlarına da kısaca değinmek gerekecektir.

Ulusal güvenlik; Arnold Wolfers’ın uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde değerlendirdiği ulusal güvenlik kavramı devletlerin kazanılmış değerlerinin korunmasına işaret etmektedir. Bu açıklama şunu içeriyor ki güvenlik, bir saldırıya karşı koyma yeteneğine göre artar ya da azalır.²⁷⁹ Uzun vadede devletlerin güvenlik için ne kadar çaba harcayacaklarını seçememeleri durumu²⁸⁰ ulusal güvenlik konusunda orta çıkan salt askeri algılayışın ve güvenlik ikilemin temelini oluşturmaktadır. Ancak her devletin ulusal güvenlik konusunda salt güç kullanmaya yönelik bir yaklaşımı vardır diyemeyiz. Burada devreye değer kavramı girmektedir. Güvenlik de bir ulusun az ya da

²⁷⁶ UN Human Development Report of 1994, www.un.int (Erişim Tarihi: 03.01.2008)

²⁷⁷ A.g.e., s. 11.

²⁷⁸ A.g.e., s. 4.

²⁷⁹ Wolfers, a.g.e., s. 150.

²⁸⁰ A.g.e., s. 153.

çok veya büyük ya da küçük ölçüde arzu edebileceği, bir değerdir.²⁸¹ Devletlerin bu değere en meşru şekilde ulaşmaya çalışması kapsayıcı güvenliğin gereğidir.

Siyasal güvenlik; Siyasal güvenlik devletin organizasyonel istikrarı, hükümet sistemi, ideoloji ve meşruiyet ile ilgilidir.²⁸² Kapsayıcı güvenlik anlayışı bu ilgi hususlarında siyasal güvenlik çerçevesinde birçok kavramın tasnifini açıkça belirtmektedir; diplomasi, ticaret, uluslararası hukuk, işlevsel işbirliği, silahlanma ve silah kontrolü gibi.²⁸³ Siyasal güvenlikte mevcut olan sektörlerin çıkış noktası “devlet”tir. Çünkü devlet güvenliği egemenlik; toplumsal güvenlik ise kimlik ile savunulur. İki kullanım da de hayatta kalmayı içerir.²⁸⁴ Bu hayatta kalma kurgusu kapsayıcı güvenliğin devleti zayıflatmaya çalışmadığının da göstergesidir.

Toplumsal güvenlik; Geleneksel devlet merkezli perspektife göre toplumsal güvenliğin anlamı devleti topluma karşı (against society) güvende kılmaktır (to secure). İkinci perspektif kavramı genişleten konvensiyonel eleştirel yöntemdir. Ancak kısır tartışmalarla kilitlenmiş durumdadır. Örneğin göçmenler; bir devlet için kendi toplumuna yönelik bir güvenlik tehdidi olarak görülebilirken, göçmen topluluklarının güvenliklerinin sağlanması noktasında ikilemler ortaya çıkmaktadır. Üçüncü ve kapsayıcı güvenlik için merkezi öneme haiz olan perspektif ise kimlik (identity) üzerine kurguludur.²⁸⁵ Ki toplumların güvenliği kimlikleri ilgilendirir.²⁸⁶ Kapsayıcı güvenlik toplumların kimliklerinin korunmasını da içerir. Bu konuda AGİT’in yaptığı çalışmalar manidardır.

İnsan güvenliği; İnsan güvenliği kavramsallaştırmasının kökeni 1994 BM İnsan Gelişme Raporuna dayandırılmaktadır.²⁸⁷ UN Human Development Report of 1994’e göre insan güvenliği; açlık, hastalık, baskı ve gündelik hayatın ciddi ve zararlı

²⁸¹ A.g.e., s. 150.

²⁸² Weaver, Securitization and Desecuritization, 1998, s. 66.

²⁸³ Westing, a.g.e., s. 36.

²⁸⁴ Weaver a.g.e., s. 67.

²⁸⁵ A.g.e., s. 66.

²⁸⁶ Booth, Strategy and Ethnocentrism, 1979, ss. 11-22.

²⁸⁷ Kanti Bajpai, *Human Security Concept and Measures*, Kroc Institute Occasional Paper, 1994, s. 10.

etkilerinden korunmayı içerir.²⁸⁸ İnsan güvenliği fikrinin temel ilkeleri: İnsan güvenliği evrensel bir konudur; insan güvenliğinin bileşenleri karşılıklı bağımlıdır; insan güvenliğinde erken önleme (early prevention) sonradan müdahaleye göre daha sağlanabilir; insan güvenliği halk merkezlidir. İlkeler insan güvenliğinin iki önemli özelliğinin olduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki baskı, ikincisi hastalık ve açlık gibi kronik tehditlere karşı güvenlidir. İnsan güvenliğinin kayboluşu yavaş ve sessiz bir süreçtir. Burada önemli olan nokta insan güvenliği ile kastedilen uluslarının ya da topraklarının güvenliği demek olmadığıdır. İnsan güvenliği bireylerin; evde, işte, sokakta ya da topluluklarında güvenliğini içerir. İnsan güvenliği insan gelişimiyle eşsüreçlidir. İnsan güvenliği kavramı; eşitlik, sürdürülebilirlik ve katılım kavramlarına vurgu yapmaktadır.²⁸⁹ İnsan güvenliği, kapsayıcı güvenliğin Westing'in sınıflandırmasında üç bileşeninden, olmazsa olmazından, biridir.²⁹⁰

Çevre güvenliği; Bush dönemi dışişleri bakanlığı yapan James Baker, çevresel sorunları “vatandaşlarının güvenliğine tehdit” olarak ifade etmiştir (26 Şubat 1990). Yine Brundtland Komisyonunun “Ortak Geleceğimiz” (Our Common Future), adlı raporu da açıkça çevre güvenliği (environmental security) kavramını kullanmıştır.²⁹¹ 90’lar boyunca kavram genişlemiştir. Kavramın içerisinde yer alan doğal kaynaklar, kıtlık, çevresel değişim ve çevresel kıtlık (kendini yenileyebilen doğal kaynaklarda insan kaynaklı azalma, nüfus artışı, kaynakların eşit olmayan dağılımı) konuları²⁹²nin oluşturduğu küresel çevre problemlerinde devletlerin egemen ve merkezi konumları çevre sorunlarının da “askerileşebileceği” endişelerini beraberinde getirmiştir.²⁹³ Kapsayıcı güvenlik çevre konularında uluslararası işbirliğini savunmaktadır. Çevresel güvenliğin kapsayıcı güvenliğe katkılarından ilki askeri güvensizliğin sebeplerinin azalmasıdır. İkincisi uluslararası güven inşası (confidence building) etkisiyle ortaya çıkar. Güven inşası; fonksiyonalist yöntem ve entegrasyon paradigmasıyla birlikte ve

²⁸⁸ UN Human Development Report of 1994, s. 4. www.un.int

²⁸⁹ Kanti Bajpai, a.g.e., s. 10-11.

²⁹⁰ Westing, a.g.e., ss. 116-117.

²⁹¹ Weaver, a.g.e., s. 63.

²⁹² İzci, a.g.e., s. 411-412.

²⁹³ Richard H. Moss, “Environmental Security? The illogic of centralized state responses to environmental threats”, içinde, Paul Painchaud (Ed.), *Geopolitical Perspectives on Environmental Security*, Quebec, University of Naval, ss. 92-105.

birbirine güç katarak kapsayıcı güvenliğin barış sistemine ulaşmada yeterli olur.²⁹⁴ Bu kapsayıcı güvenliğe, önce bölgesel ardından küresel sistemde ulaşmada²⁹⁵ rol oynar. Buzan ve Moss gibi çevre güvenliği kavramını inceleyenler çevre problemlerini ekonomik alanın bir parçası olarak ele almayı tavsiye etmişlerdir.²⁹⁶ Çevre güvenliği ile ekonomik güvenlik kapsayıcı güvenlik üzerinde bütünleyici etkiye sahiptir.

Ekonomik güvenlik; Günümüzde ekonomik araçlar kapsayıcı güvenlik politikalarının artan öneme sahip araçları olmuşlardır.²⁹⁷ Bu sürece gelinirken 20. yüzyılda birçok ülke amaçlarını politik ya da ideolojik zeminden ekonomik zemine kaydırmıştır.²⁹⁸ Dolayısıyla ekonomik açıdan savaş eski dönemlerle kıyaslanamayacak derecede tehlikeli bir araç haline gelmiştir.²⁹⁹ Bu tehlike özellikle de uluslararası ekonomik krizler, 1973 petrol krizi, 1999 Güney Doğu Asya Krizi ile kendini göstermiştir.

Ekonomik güvenlik uluslararası politikada çözümsüz ve siyasal tartışmaların tam ortasında anarşik siyasal yapı ve pazarın ekonomik yapısı arasında yer almaktadır.³⁰⁰ Kaynaklar üzerinde yaşanan sahiplik ve egemenlik odaklı çatışmalar³⁰¹ ekonomik güvenliği gerekli kılar. Ayrıca istikrarsızlık, fakirlik, kaynak yetersizliği, uyuşturucu ve silah ticareti, kadın ticareti, petrol savaşları, çevreye zararlı gazların üretimi, kuzey-güney çatışması vb. konuların tümü ekonomik güvenlikle ilişkilidir ve ekonomik güvenliğin diğer sektör güvenlikleri üzerindeki spill over etkisinin³⁰² göstergesidir.

Bu ciddi durum “ekonomik güvenlik yeniden tartışılarak ve uluslararası krizlerin ve güvenliksizliklerin (insecurity) önlenmesi için “güvenlik” başlığına dahil edilmeli”³⁰³ şeklindeki yaklaşımları artırmış, ekonomi de güvenliğin genişleyen gündemine dahil edilmiştir. Kapsayıcı güvenlik açısından ekonomik güvenliğin önemiye ekonomik

²⁹⁴ Westing, a.g.e., s. 117.

²⁹⁵ A.g.e., s. 120.

²⁹⁶ Weaver, a.g.e., s. 65.

²⁹⁷ Scheffer, Jaap de Hoop, *Speech 13th International Economic Forum of the Americas*, Montreal, 21 June 2007. <http://www.nato.int> (online library) (Erişim Tarihi: 10.03.2008)

²⁹⁸ Ronnie Lipschutz, *When Nations Clash*, Ballinger Publishing Company- 1989, s. 48.

²⁹⁹ Arı, a.g.e., s. 414.

³⁰⁰ Buzan, *Security: A New Framework for Analysis*, 1998, s. 95.

³⁰¹ Ronnie, a.g.e., ss. 37-39.

³⁰² Buzan, *Security: A New Framework for Analysis*, 1998, s. 116.

³⁰³ David Goldfischer, *Prospects for a New World Order*, Draft, Paper for Conference on Globalization and Security, Ankara, Temmuz 15-16, 2002, s. 1.

güvenliği sağlamak için, durum merkezli bir güvenlik algısı çerçevesinde geliştirilecek ortak araçlar ve kolektif karşılıklı kendini göstermektedir. Sonuç itibariyle ekonomik elveriş eksikliği, dış finansal faktörler, öz değerlerde iç durum değişiklikleri, doğal felaketler ve ekonomik yıkımlar savunmasızlıkların (vulnerabilities)³⁰⁴ ya da güvenliksizliklerin kaynağını oluşturacaktır.

Geniş bir çerçevede kapsayıcı güvenlik konusundaki yaklaşımları ele aldık. Şimdi ihtiyacımız olan, bu yaklaşımların ortaya koyduklarını bütüncül bir savunma sınıflandırması ile vermektir. Bu sınıflandırma tezin sonraki bölümlerinde hareket noktası olacaktır. Bu çerçevede kapsayıcı güvenliğin savunularını/özelliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

1. Hiçbir ülke kendi güvenliğini aynı zamanda başka bir ülkenin güvenliğini artırmadan sağlayamaz yani, hiçbir ülke, diğer ülkeleri kendi güvenliğine tehdit olarak algıladığı sürece güvenlikte olamaz. (Bir anlamda güvenlik ikilemi karşıtı bir adım.)
2. Devletler, kendi güvenliklerini diğerlerinin güvenliği pahasına güçlendirmemelidir, çünkü ülkelerin güvenliği diğerlerinin güvenliği ile ayrılmaz biçimde bağlantılıdır. (Güvenliğin karşılıklı bağımlılığına karşılık geliyor.)
3. Komşular arasında doğrudan güvenlik konularını işaret etmeden var olan korkular iyileştirilmelidir ve tüm ülkeler kendi aralarında işbirliğini istemelidirler. Güvenlik ve barış, vatandaşlar arasında güven tesis edilmesi ve devletler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ile ilerletilebilir.
4. Devletler arasında makul dostane ilişkilerin geliştirilmesi ve devletlerin kendi aralarında silahlı çatışmadan kaçınmada yeterli iradeye sahip olmaları gerekir.
5. Temel insan ihtiyaçları ve konforu gerçekleştirilmeli, silahlı çatışma önlenmeli; insan çevresi korunmalı, yenilenebilir kaynaklar sürdürülebilir seviyede kullanılmalıdır.

³⁰⁴ Buzan, People, States and Fear, 1991, ss. 112-113.

6. Kapsayıcı güvenlik için sağlıklı ikili ilişkilerin kurulabileceği tümevarımcı olumlu bir süreç ve yakınlaşma gereklidir.

7. Farklı değerlerinin eşit mertebede güvenliğe ihtiyacı vardır. Ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin bir kısmı askeri, bir kısmı ise ekonomik elveriş eksikliği, dış finansal faktörler, öz değerlerde iç durum değişiklikleri, çevresel yıkımlar, doğal felaketler ve ekonomik yıkımlar gibi nedenlerden kaynaklanabilir.

8. Güvenlik askeri konularla sınırlandırılmaz, güvenlik konusunda kapsamlı bir karakterin varlığı ve bu karakter içerisinde ekonomik, diplomatik ve siyasi faktörlerin varlığı bunun önüne geçer.

9. Kapsayıcı güvenlik son dönem tehditlere; terörizm, çevresel bakımsızlık, bulaşıcı hastalıklar, uyuşturucu trafiği, enerji, insani yardım konularında “çare” olarak ele alınır. Yine silahsızlanma, silahların kontrolü ve güven ve güvenlik artırıcı önlemler, askeri alanda önceden tahmin edilebilirlik, şeffaflık ve istikrarı artırarak güvenliğini geliştirme çabaları kapsayıcı güvenlik kavramının temel unsurlarından bir kaçını oluşturur.

10. Uluslararası güvenliğe en büyük tehdit ülkelerin kendilerinden değil de ülke içi ve ülkeler arasındaki hayat standartlarındaki uçurumlar, nükleer savaş, küresel çevre sorunları gibi sorunlardan kaynaklanır.

11. Kapsayıcı güvenlik kavramının özünde insan haklarına, demokrasiye ve hukuk devletine saygı bulunmaktadır.

12. Kapsayıcı güvenliğin bütünleyici gündemini; yerel perspektifte toplumla daha entegre olmuş, içeriğiyle uyumlu ve meşru modern devlet oluşturur.

Kapsayıcı güvenliğin temel savununu ve yaklaşımlarını sıralamanın ardından kapsayıcı güvenliğin araçlarına göz atmak, yukarıda numaralanan cümlelerde yer alan normatif yaklaşımları (meli-malı) somutlaştıracaktır

Kapsayıcı güvenlik, tehdit algısı merkezli olarak, geleneksel askeri güç ve etkiyle doğrudan ilişkisi olmayan araçlarla çevrili geniş bir güvenlik anlayışına işaret etmekte, durum algısı merkezli olaraksa güvenliğin insani, ekonomik, siyasi ve askeri boyutlarını bir bütün olarak ele alarak karşılaşılan tehditlerle daha etkin mücadele edebilmek için ortak araçların geliştirilmesi ve kolektif karşılığın kuvvetlendirilmesini savunmaktadır. Bu çerçevede kapsayıcı güvenliğin araçlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

1. Uluslararası toplumun kaynakları tam olarak kullanılmalı ve uluslararası kuruluşlar arasında daha yakın bir işbirliği gereklidir.
2. Tek taraflı ya da çok taraflı girişimlerle bölgesel gerilimin/tansiyonun düşürülmesi şeklinde gelişen güven inşası araçları kullanılmalı ve güven inşası sürecinde devletler nükleer, biyolojik, kimyasal, radyolojik vb. silahların kullanımı ve test edilmesi konularında feragat edici olmalıdırlar.
3. İstihbarat toplama, askeri hazırbulunuşluk ve diplomasinin merkezde bulunduğu çabalar gibi geleneksel araçlarının yanı sıra güvenlik tehditleriyle mücadelede; silah artışı ve terörizme karşı kolluk ve istihbarat birimleri arasında uluslararası işbirliği ve özel çaba, merkezi mücadele aracı olarak sunulmaktadır.
4. Kriz önleme ve kriz yönetimi gibi güvenlik sağlayıcı ve arttırıcı önlemler ve erken önleme (early prevention) çalışmaları.
5. Koruyucu savunma (güç kullanma meşruiyetini oluşturur.).
6. Güvenliğin çok anlamlılığı ve belirsizliğine karşı iç ve dış durumları çevrelemek, bir anlamda müdahale edilebilecek ortamları yaratmak.
7. Güven inşası, çatışma önleme, barış inşası, barışı koruma, barış yapma vb.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK DEĞİŞİMİ; KAPSAYICI GÜVENLİK POLİTİKALARI

3.1. Avrupa Güvenlik Alanında Güvenliğin Değişen Gündemi

“Avrupa’nın sınırlarıyla güvenliğin sınır tanımazlığı” Soğuk Savaş sonrasında 11 Eylül sonrasına güvenliğe yönelik tehditlerin değişimi ekseninde “Avrupa güvenlik alanında” kurumsal³⁰⁵ ve politik değişimleri³⁰⁶ doğurmuştur. Bu kurumsal ve politik değişimler aynı zamanda güvenlik gündeminin de değişmesine neden olmuş, kapsayıcı güvenlik (comprehensive security) sürecine Avrupa özelinde yer açmıştır. Kurumsal ve politik dönüşümler Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenlik ve savunma mimarisinde var olan üç modeli kapsamaktadır. Bunlardan ilki, Batı Avrupa temelli bir entegrasyon olan Avrupa Birliği’nde, Avrupalı devletlerin, kendilerinin ve çevrelerinin güvenliğini sağlamak amacıyla işbirliği yapmaları gereken süreçtir. İkinci model, NATO aracılığıyla iki kutuplu sistemin Sovyetler Birliği ve müttefiklerinde yaşanan gelişmelere göre dönüştürülmesi sürecini kapsar. Üçüncü model ise Doğu ve Batı arasında, ortak normlar, değerler ve karar verme prosedürleri üzerinde anlaşma temeline dayanan ve güvenliğin genişletilmiş sınırlarını belirleyen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın işbirliği eksenli “diyalog” sürecini kapsar.³⁰⁷ Avrupa savunma ve güvenlik mimarisinin üç modeli güvenliğin değişimi ekseninde; genişlemesi, yayılması, derinleşmesi dolayısıyla da kapsayıcılaşması noktasında Avrupa’da kapsayıcı güvenlik anlayışının yerleşmesinde önemli rol oynamaktadırlar.

³⁰⁵ Bülent Sarper Ağır, “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış”, içinde, *Güvenlik Bilimleri Özel Sayısı*, Avrupa Dosyası, Cilt 3, Sayı 2, Yaz 2003, s. 107.

³⁰⁶ Heinz Gartner bu durumu “1989/1990 dramatik olayları siyasal çevreyi evrensel olarak dönüştürdü, özellikle de Avrupa’da. Güvenlik kuruluşları da bu dönüşüme adapte olmak durumundadırlar.” şeklinde açıklamaktadır. Bkz. Heinz Gartner, *European Security, NATO And The Transatlantic Link: Crisis Management*, European Security, 7:3, 1998, s. 1.

³⁰⁷ Muharrem Gürkaynak, *Avrupa’da Savunma ve Güvenlik*, Ankara, Asil Yayınları- 2004, ss. 122-123.

3.1.1. Avrupa'nın Sınırları ve Güvenliğin Sınırtanımlılığı

Avrupa, antikiteden beri düzensiz biçimlenmesinin dışında önemli oranda kolayca tanımlanamadı. Aydınlanma dönemine kadar din merkezli bir Avrupa ve Avrupalılık kimliğine karşılık kullanılsa da Aydınlanma filozoflarında, Hristiyanlığın yerine geçerek, evrensel medeniyet projesi ve despotik Doğu'ya karşı bir imaj olarak formüle edildi. 2. Dünya Savaşı'ndan sonraysa, yoğunlaşan Avrupa entegrasyonu, tarih, din, bilim ve kültür kökenleri alanında büyüyen akademik ve siyasal araştırmalar ile Avrupa'nın anlamları, Avrupanın nasıl açıklanacağı-sınıflandırılacağı, sınırları ve sınırlılıkları (frontiers and limits) ile benzerlikleri ve farklılıkları üzerine yeteneğin söylemleri olarak şekillendi. Özellikle 1989 uyanışından sonra, siyasal tezahür ve seferber edilen metafor haline geldi³⁰⁸, yani gün geçtikçe Avrupa sözcüğü bir kıta adından çok bir ülke veya bir bütünlük olarak algılanmaya başlandı.³⁰⁹ Bu noktada Avrupa'nın sınırları realist ya da transnasyonalist paradigmalarda tartışma konusu oldu.

Geleneksel askeri güvenlik taraftarı birçok akademisyen halâ askeri sınırların önceliği ve önemi üzerinde durmaktadır.³¹⁰ Onlara göre devletler arası savaşların çok büyük bir kısmı, tarihsel olarak, toprak savunması ya da fethi konusunda olmuştur. Böylece sınırlar geleneksel anlamda öncelikli olarak askeri terimler arasında görülmektedir.³¹¹ Diğer taraftan birçok transnasyonalist uluslararası ilişkiler akademisyeni, küreselleşme ile birlikte, devletler arasında askeri sınırların azalması tartışmaları ve büyüyen ekonomi sızmalarının, sınırları ve alan kontrollerini artan şekilde önemsiz hale getirdiği sonucuna varmaktadır.^{312, 313}

³⁰⁸ Mikaelaf Malmberg ve Bo Strath, *The Meaning of Europe, Variety and Contention within and among Nations*, Berg, Oxford- 2002, ss. 1-8

³⁰⁹ Haydar Çakmak, *Avrupa Güvenliği*, Ankara, Akçağ Yayınları- 2003, s. 276.

³¹⁰ Realizmin güvenlik ve sınır ilişkileri konusunda kapsayıcı bir çalışma için bakınız: John Mearsheimer, *Back to the Future: Instability in Europe after the ColdWar*, International Security, Vol. 15, No. 1, Yaz 1990, ss. 81-82.

³¹¹ John Keegan, *A History of Warfare*, New York, Alfred A. Knopf- 1993, s. 81.

³¹² Peter Andreas, *Redrawing the Line Borders and Security in the Twenty-first Century*, International Security, Vol. 28, No. 2, Sonbahar 2003, ss. 78-111.

³¹³ Küreselleşmenin sınırlar üzerindeki etkileri için bkz. Edward S. Cohen, *Globalization and the Boundaries of the State: A Framework for Analyzing the Changing Practice of Sovereignty*, Governance, Vol. 14, No. 1, Temmuz 2001.

Virginie Guiraudon ve Gallya Lahav, *A Reappraisal of the State Sovereignty Debate: The Case of Migration Control*, Comparative Political Studies, Vol. 33, No. 2, Mart 2000.

Soğuk Savaş sonrasında var olan ulusal sınırların değişmesi ya da genişlemesine karşı, temelleri Helsinki süreciyle atılan, uluslararası kurallar ortaya çıkmıştır. Helsinki Süreci 70'lerin ortalarında Avrupa'daki güvenlik sahnesini ulusal sınırların kutsal kalması gerekliliği düşüncesine dayanarak şekillendirmiştir.³¹⁴ Ancak Avrupa, Soğuk Savaş sonrasında yukarıda bahsedilen siyasal tezahür ve seferber edilen metafor tercihleri çerçevesinde, bağımsızlık kazanan yeni devletler ve uluslararası ilişkiler teorilerinde yeni bir (ekonomik, siyasal) sınır tartışmasına müdahil olmuştur.

Avrupa Birliği Shengen Konvansiyonu ile malların, kişilerin ve sermayenin daha serbest dolaşımını garantilemek için iç sınır kontrollerinin kaldırılması sürecini başlatmış, dışarıdan birlik sınırlarına karşı oluşabilecek terörizm, göç; insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, gibi faaliyetlere ket vurma mücadelesine girişmiştir.³¹⁵ Ayrıca komşuluk politikası, Akdeniz Açılımı ve Gümrük Birliği gibi ekonomik birliklerle Avrupa Kıtası'nı bölen çizgilerin oluşması engellemeye çalışmıştır.³¹⁶ Çünkü Tek Avrupa projesi kapsamında oluşturulan genişleme politikası ile Avrupa Güvenlik Bölgesi'nin sınırlarının genişlemesi ve bununla güvenlik boyutunda önemli kazanımlar elde edilmesi öngörülmüştür.³¹⁷ Yine NATO ve AGİT transatlantik yapılarıyla Avrupa güvenlik alanını genişletmekte merkezi ve Doğu Avrupa özelinde çalışmalar yürüterek, ana karanın güvenliğine katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. AB, NATO ve AGİT'in güvenlik uygulamaları, örneğin AB'nin Kongo, NATO'nun Afganistan ve AGİT'in Kafkaslar Misyonları, güvenliğin sınır tanımadığı bir dünyada Avrupa'nın güvenlik sınırlarını oluşturmaktadır.

³¹⁴ Dipankar'ın buradaki vurgusu Soğuk Savaş sonrasında değişen güvenlik yaklaşımları ve bunun Soğuk Savaş dönemine dayalı kaynaklarıdır. Dipankar ulusal sınır durgusunun peşi sıra askeri gücün alan etkisi ve ekonomik anlamda ulusların ekonomik gücünün zenginlik yaratabilme potansiyeline bağlı olarak değiştiği vurgusuyla sınır-güç-ekonomi konularına güvenliğin değişimi anlamında üçlü bir vurgu yapılmıştır. Dipankar, a.g.e., s. 306.

³¹⁵ Mehmet Özcan, "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Yasadışı Göç", içinde Sedat Laçiner ve diğerleri, *Türkiyeli Avrupa*, Ankara, USAK Yayınları- 2004, s. 135.

Not: "Sınırların kalktığı bir Avrupa'da sınır aşan nitelikli sürekli artan suç trafiği ve suçlularla mücadelede etkin işbirliğini gerekli kılmış, Maastricht Antlaşmasıyla oluşturulan Adalet ve İçişleri Sütunu (3. Sütun) bu gereksinimi karşılamaya çalışmıştır. Bu konuda detaylı kaynaklar için bakınız: Özcan, a.g.e., s. 135. Enver Bozkurt ve diğerleri, *Avrupa Birliği Hukuku*, Ankara, 3. Baskı, Asil Yayınları- 2006.

³¹⁶ Zaur Şiriyev, *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Çatışmalara Yönelik Politikaları Çerçevesinde Yukarı Karabağ ve Güney Osetya Sorunları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Ens.- 2008, s. 24.

³¹⁷ A.g.e., s. 30.

Ayrıca üçüncü dünyanın başarısız yönetimleri, nükleer tehditler, dünya nüfusundaki sürekli artış, göçler, radikalizm, eşitsiz kaynak dağılımları gibi güvenliğe yönelik tehditlerin bulunduğu bir uluslararası ortamda Sovyet Bloğu'nun yıkılmasından sonra kalkınmaya bağlı sorunlar yanı sıra ikinci bölümde de değinildiği üzere, Kuzey-Güney eşitsizliği ve yükselen ulusçuluk gibi tehditlerin bulunduğu bir ortamda güvenliğin özellikle de Avrupa güvenliğinin artık sınırlarla kısıtlı kalacağını düşünmek mümkün değildir.³¹⁸

Birinci bölümde değinilen Robert Cooper'ın premodern, modern, postmodern dünya sınıflandırması³¹⁹ uyarınca bir tehdit analizi Avrupa güvenlik yapılanmasının şeklini, sınır ve tehdit ilişkisini ve kapsayıcı güvenliğin “güvenliğin bölünmezliği” gereğini ortaya koymak açısından faydalı olacaktır.

Premodern dünyadan Avrupa'ya yönelik tehditler; organize suçların ortaya çıkması ve terörizmin beslenmesi çerçevesinde Afganistan'da var olan yetersiz yönetim; nükleer silahların teröristlerin eline geçmesi riskini artırması dolayısıyla Pakistan'da yaşanan yetersiz yönetim ve Orta Doğu'da yaşanan bölgesel çatışmalar olarak görülmektedir.³²⁰

Modern devletlerden gelen tehditler; nükleer silahların dünya barışını tehdit etmesi dolayısıyla Amerika, Rusya, Çin, Hindistan ve Kuzey Kore; Aralık 2003'de yayınlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde sıralan tehditler (terörizm, kitle imha silahlarının artması, bölgesel çatışmalar, yetersiz devletler ve organize suç) olarak sıralanabilir. Ayrıca Rusya Avrupa'ya yönelik en büyük eski tehdittir.³²¹

Postmodern Avrupa'ya yönelik en büyük tehdit ise onun postmodernitesinde yatmaktadır. Sınırların öneminin olmayışı entegrasyonun önemini yitirmesine neden olabilir ve kendini beğenmiş, zengin ve hazzı Avrupa, hiç şeytan görmeden yaşadığı

³¹⁸ Arı, a.g.e., s. 145.

³¹⁹ Robert Cooper, *The Breaking of Nations Order and Chaos in the Twenty-first Century*, London, Atlantic Books- 2003, s. 4.

³²⁰ Ingemar Dörfer, *Old and New Security Threats to Europe*, Swedish Defence Research Agency, Paper, 2006, s. 2.

³²¹ A.g.e., s. 3.

postmodern alanda ilkel bir uyanışla karşılaşabilir. Ayrıca ileri teknoloji ve eşit teknolojik yetenekler Avrupa'yı savunmasız kılmaktadır.³²²

Avrupa sınırlarının oluşumunda tehdit merkezli analiz çerçevesinde yapılan bir anket sonucuna göre Rusya, Avrupa güvenlik düzenini en çok tehdit eden kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Ankete katılanların % 32'si savunma yapılarına karşı terörizmin de Rusya tarafından oluşturulabileceği kanısındadır. Ankete göre Avrupa güvenlik düzenini en çok tehdit eden ikinci unsur ise Doğu Avrupa ve Balkanlardır. Bu bölge uyuşturucu ticaretinin bir numaralı kaynağı olarak görülmektedir. Etnik çatışmalar ve ayrılıklar, ekonomik tehditler ve göç baskısı konularında yine bu bölge başı çekmektedir. Orta Doğu kimyasal ve biyolojik saldırı konusunda öncelikli tehdit olarak görülürken³²³ ABD ve Asya ise savunma yapılarına karşı siber savaşın en muhtemel kaynağı olarak alınmaktadır.³²⁴

Tüm bu analizler sonucunda Avrupa güvenlik boşluğunun sınır-tehdit algısı evrimi öğreticidir. Güneydoğu Avrupa ve Balkanlardaki çatışmalar, bölgede yalnızca NATO'nun etkisini yenilemekle kalmamış, AB destekli İstikrar Paketi'nin bu boşlukta yer bulmasını sağlamıştır.³²⁵ Ayrıca 1990'lı yıllar sonunda yaşanan Kosova Krizi, 2000 sonrası uluslararası arenada özellikle güvenlik alanında yaşanan 11 Eylül saldırıları gibi gelişmeler, güvenli bir Avrupa yaratma adına genişleme sürecinin hızlanmasına zemin hazırlamıştır.³²⁶ Bu durum Soğuk Savaş sonrasında devletlerin birbirlerine karşılıklı güvenlik bağımlılık ağlarıyla bağlandıklarının³²⁷ en önemli göstergesiyeğin güvenliğin sınırtanımlılığının da ispatı olmuştur.

³²² A.g.e. s. 4.

³²³ Emil Kirchner, James Sperling, *The New Security Threats in Europe: Theory and Evidence*, European Foreign Affairs Review, No: 7, 2002, s. 437.

³²⁴ A.g.e., s. 438.

Kirchner Avrupa güvenlik alanında on iki adet olası tehdit sıralamaktadır: Biyolojik/kimyasal saldırı, nükleer saldırı, ekonomilerin illegalleşmesi, uyuşturucu trafiği, etnik çatışma, makroekonomik istikrarsızlıklar, genel çevre tehditleri, özel çevre tehditleri, mali yapıya karşı siber savaş ya da sibervandalizm, devlet yapısına karşı terörist saldırılar, göçmen baskıları. A.g.e., s. 434

³²⁵ A.g.e., s. 430.

³²⁶ Şiriyev, a.g.e., s. 31.

³²⁷ Buzan, *Security: A New Framework for Analysis*, 1998, s. 11.

3.1.2. Avrupa Güvenliğinde Algı Dönüşümü

Güvenliğin algı boyutunun *karşı davranış* açısından tehdit merkezli bir düzey, *konum belirleme* açısından da durum merkezli bir düzey olduğunu belirtmiştik. Avrupa Güvenlik dönüşümünde algı boyutunun da değiştiği göz önüne alınırsa Avrupa güvenliğine ilişkin daha rasyonel bir analiz düzeyi oluşturulabilir.

Soğuk Savaş döneminde var olan Avrupa güvenliği algısı *konum belirleme* odaklıydı; yani karşılıklı bir tehdit vardı ve ona yönelik olarak devletler yerlerini belirliyorlardı; ya Doğu Bloğu'na ya da Batı Bloğu'na dâhil/yakın olunuyordu.^{328, 329} Soğuk Savaş sonrası dönemde ise bir blok yıkılmış, devletler *konum belirleme* gereğinden kurtulmuş, yeni dünya düzeni Batı düşüncesinin galibiyetiyle oluşturulmuştur.³³⁰ Bu dönemde güvenliğin ve tehditlerin doğasıyla birlikte güvenlik algısı da değişmiş; yeni tehditlere, *karşı davranış* biçimine gelmiştir. Yeni dönemde var olan tehditleri ve güvenliksizliği azaltma girişimleri; Körfez Savaşı, AKKA, nükleer silahları sınırlandırma, sınır anlaşmazlıklarını çözme, uyuşturucu ve kaçakçılığı önleme, demokrasiyi kalkınma ve gelişimin ön şartı sayma, Doğu Avrupa ve Balkanlarda barış inşası ve kriz yönetimi çalışmaları güvenliği sağlamaya yönelik olarak, *karşı davranış* biçiminde gelişmiştir. Tehdit algısında odak güvenlikleştirmeye (securitization) dönmüştür. Güvenlikleştirme *karşı davranış*ın oluşumunda belirleyici olmuştur.³³¹

Karşı davranışa baktığımızda; neorealist okumanın, güvenliğin ve dolayısıyla tehditlerin muğlaklığı kapsamında, devletlerin varlığının diğer devletlerin güvenliksiz kılınmasına neden olacağı yönündeki yaklaşımı³³², yeni bağımsızlık kazanan devletlerde yaşanan savaşlar³³³ ile bir anlamda gerçeklik kazanmaktadır. Bu durum, dönemde var olan genel güvenlik algısının tehdit merkezli olmasına neden olmaktadır. Buzan'ın da ifade ettiği

³²⁸ Jan Willem Honig, "New Conflicts: Risks and Challenges", içinde, Heinz Gartner ve diğerleri, *Europe's New Security Challenges*, Lynne Rienner- 2001, ss. 91-110.

³²⁹ Bağlantısızlar tehdidin odağı olmadıkları için göz ardı edilmişlerdir.

³³⁰ Henry Kissenger, *Diplomasi*, Çev. İbrahim Kurt, Çev. 5. Baskı, İş Bankası Yayınları- 2006, ss. 781-783.

³³¹ Emil Kirchner, *The Challenge of European Union Security Governance*, JCMS, Vol. 44, 2006, No. 5, s. 949.

³³² Buzan, *People, States and Fear*, 1991, ss. 140-141.

³³³ Ercan M. Yılmaz, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım-2007.

üzere güvenliğin nesnel ya da öznel olarak tehditten bağımsızlık olarak algılanması³³⁴ ve algı düzeyinin durum analizinden ziyade karşı tarafın yetenek ve niyetine odaklanarak oluşması; tehdit merkezli bir algı düzeyi oluşturulmuş; savunma sürecinin başlatılması³³⁵ ve güvenlik ikilemi³³⁶ ile sonuçlanmıştır.

2001 sonrasındaysa terörizmle mücadele hem durum algılı hem de tehdit algılı bir konuma gelmiştir. Öyle ki terörizme karşı Afganistan ve Irak müdahaleleriyle; bu müdahaleler sürecinde Bush'un ortaya koyduğu "ya bizdensiniz, ya teröristlerin tarafından"³³⁷ tavrı; terörizme karşı hem bir *karşı davranış*ı hem de *konum belirlemeyi* gerekli kılmıştır.

3.1.3. Avrupa'da Güvenlik Gündemi Dönüşümü: Avrupa'nın Kapsamlı Güvenliği

Avrupa güvenlik stratejileri gelişimi Soğuk Savaş sonrası ve 11 Eylül sonrası uluslararası güvenlik gündemiyle ilişkili olarak şekillenmiştir.³³⁸ Bununla birlikte Avrupa güvenlik kültürü, üç önemli tarihsel tecrübeye sahiptir: Soğuk Savaş döneminde nükleer tırmanma stratejisi ve silah kontrolü görüşmeleri; kapsayıcı ve kooperatif güvenlik temeline dayanan Helsinki süreci; ve son olarak kitle imha silahlarının yayılmasına karşı ulusal ve çok uluslu savunma politikaları.³³⁹ AB'nin Maastricht kriterleri arasında yer alan adalet, hukuk, demokrasi, çoğulculuk, insan ve azınlık hakları, sivil toplum ve piyasa ekonomisi de Avrupa güvenlik kültürünün oluşumunda önemli role sahiptir.³⁴⁰

³³⁴ Weaver, *Securitization and Desecuritization*, 1998, s. 52.

³³⁵ Jessica Stewart, *The Interdependence of Security Studies and Perception*, Journal of Security Sector Management, Vol. 4, No: 3, September 2006, s. 2. www.jofssm.org/issues/jofssm_0403_stewart.doc (Erişim Tarihi: 15.07.2007)

³³⁶ Herz, *Security Dilemma in Atomic Age*, 1962, ss. 231-243

³³⁷ "Either you are with us, or you are with the terrorists." Bush 20 Eylül 2001 konuşması <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (Erişim Tarihi: 26.02.2008)

³³⁸ Adrian Hyde-Price, *European Security, Strategic Culture, and Use of Force*, European Security, 13: 4, Temmuz 2004, s. 324.

³³⁹ Fulvio Attina, *Regional Cooperation in Global Perspective, The Case of the Mediterranean Regions*, Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics, December 1996-JMWP04.96'dan naklen Esra Toplu, *The Euro-Mediterranean Partnership: Critical Assessment of the Security Aspects*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Linköping, İsveç Linköping Üniversitesi-2004, s. 42.

³⁴⁰ Toplu, a.g.e., s. 43.

Tarihsel tecrübeler Soğuk Savaş sonrası güvenlik çevresinde ortak Avrupa güvenliği ya da transatlantik güvenliğin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. 20. yüzyılın ortalarından miras kalan ulusal stratejik kültürler; güç kullanımı konusunda yenilikçi güvenlik yaklaşımlarının önüne geçmektedir. Nitekim 11 Eylül bu durumu değiştirmiştir. Amerika'nın 2002 yılında ilan ettiği; önleyici savaş doktrinine dayanan, Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi, 11 Eylül'ün ağırlığıyla birlikte Avrupa'da terörizm, nükleer silahların artışı ve başarısız devletler gibi yeni güvenlik tehditleri Avrupa güvenlik stratejileri üzerinde derin tartışmalara yol açmış ve 2003 yılında Avrupa Konseyi AB'nin önceki çalışmalarını bütünler bir Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesini yayımlamıştır.³⁴¹ Bu belgede hiçbir devletin günümüz karmaşık problemleriyle tek başına mücadele edemeyeceği vurgulanmış; kalkınmanın güvenliğin ön koşulu olduğu çokça dillendirilmiştir.³⁴² Bu, kapsayıcı güvenliğin; “uluslararası güvenliğe en büyük tehdidin ülkelerin kendilerinden değil de ülke içi ve ülkeler arasındaki hayat standartlarındaki uçurumlar, nükleer savaş, küresel çevre sorunları gibi sorunlardan kaynaklandığı”³⁴³ savının Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenlik gündeminde kendisine yer bulduğunun da açık göstergesidir.

Avrupa güvenlik kuruluşları bazen benzer politika çalışmaları ile Avrupa güvenlik mimarisine hizmet etmektedirler. Tarihsel olarak bu düzenlemeler, demokratik sosyal piyasa ekonomilerinin desteklenmesi dâhil, kapsayıcı güvenlik ve güvenlik topluluğu politikalarına odaklanmaktadır. Bu durum ortak tehdit algılamaları ve çıkar paylaşımları ile desteklenmektedir.³⁴⁴

Bu çerçevede Avrupa güvenliği konusunda sorumluluk üstlenen iki örgüt; NATO ve AGİT 1999 yılında güvenlik strateji belgeleri yayımladılar. NATO, Stratejik Konsept belgesinde Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenlik zafiyetlerinin giderilmesi noktasında yeni açılımlarını ortaya koyarken, AGİT; Avrupa Güvenlik Şartı'nda Avrupa güvenliğini; güvenliğin insani, ekonomik, siyasi ve askeri boyutları bir bütün olarak ele

³⁴¹ Hyde-Price, a.g.e., s. 327-328.

³⁴² European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World, European Commission, Brussels, 12 December 2003.

³⁴³ İzci, a.g.e., s. 405.

³⁴⁴ Hanns W. Maull, *Security Cooperation in Europe and Pasific Asia: A Comparative Analysis*, The Journal of East Asian Affairs (Korea), 19:2, Sonbahar-Kış 2005, ss. 89-92.

alınarak karşılaşılan tehditlerle daha etkin olarak mücadele edebilmek için ortak araçların geliştirilmesi ve kolektif karşılığın kuvvetlendirilmesi (9. paragraf) gereği; uluslararası toplumun kaynaklarının tam olarak kullanılması ve uluslararası kuruluşlar arasında daha yakın bir işbirliği (12. Paragraf) temelinde savunuyordu. AB'nin Avrupa Güvenlik Strateji belgesi de bu görüşü destekler mahiyette, "hiçbir devletin günün karmaşık problemleriyle tek başına mücadele edemeyeceğini" ifade ediyordu.³⁴⁵

Soğuk Savaş sonrası realizmin; demokrasi tarafından yayılışının etkilendiği, karşılıklı bağımlılık tarafından çevrelendiği ve kuruluşların barışın yolunu açmalarıyla, saf hale getirildiği³⁴⁶ neorealist, transnasyonel veya fonksiyonalist yaklaşımlar ile Avrupa özelinde güvenliğin sağlanmasında salt askeri yöntemlerin uygulandığı bir güç mücadelesinden esnek (yumuşak) güç araçlarının kullanıldığı yeni bir döneme geçildiği söylenebilir.

Askeri güç kullanımına yönelik olarak Avrupa'nın tavrı yukarıda bahsedilen farklı tecrübelerle şekillendi. Bu farklı tecrübeler Avrupa devletleri arasında, 21. yüzyıla rağmen, farklı stratejik kültürlerin oluşmasına da sebep oldu. Almanya ve Fransa'da sivil gücün dışında askeri kapasiteye önem veren ve öncelikle ulusal çıkarlarını korumaya çalışan bir stratejik kültür gelişmişken İngiltere'de diğer Avrupa devletlerinde olmayan bir askeri etkin güç yönelimi oluştu.³⁴⁷ Avrupalı devletler güvenlik çıkarlarında ulusallaşma üzerine vurgu yaptılar. Bu durum, AB içerisinde üye devletler arasında güvenlikle ilgili ulusal değerlendirmeleri farklılaştırmaktadır.³⁴⁸ Irak Savaşı, bu anlamda, Batı Avrupa stratejik kültüründe derin bölünmelerin yansıtıcısı oldu. Bu savaş Avrupa güvenlik işbirliğinin geleceğinin sorgulanmasına da yol açtı; İngiltere, Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri arasında askeri gücün kullanımı anlamında bir sınava da sebep oldu.³⁴⁹ Avrupa'da askeri güç kullanımına yönelik olarak

³⁴⁵ Alyson J. K. Bailes, *The European Security Strategy, An Evolutionary History*, SIPRI Policy Paper, No. 10, 2005, s. 15.

³⁴⁶ Kenneth Waltz, *Structural Realism after The Cold War*, 2000, s. 6.

³⁴⁷ Bu konuda ayrıca bakınız: Pernille Rieker, *From Common Defence to Comprehensive Security: Towards the Europeanization of French Foreign and Security Policy?*, *Security Dialogue*, Vol. 37, 2006, s. 510.

³⁴⁸ Ağır, a.g.e., s. 105.

³⁴⁹ Hyde-Price, Adrian, *European Security, Strategic Culture, and Use of Force*, *European Security*, 13: 4, Temmuz 2004, s. 324.

güç kullanımını dışlayıcı, sınırlı savaş ve etkin diplomasiye dayanan prensipler ortaya konuldu.

Bu prensipler uyarınca AB, “anlaşmazlıkların çözümünde askeri güç kullanımı”nı değiştirerek; şeffaflık, karşılıklı açıklık, karşılıklıbağımlılık ve karşılıklı savunmasızlık esasına dayanan güvenlik anlayışını geliştirmeye çalışmaktadır. İçerde ve dışarıda güvenlik problemlerini, BM’nin yaptığı üzere çözmekten ziyade, “yönetmeye” çalışmakta; esnek güç, diplomasi, ekonomik ve insani yardım gibi değerleri savunarak barış operasyonlarını desteklemektedir. Avrupalılar yeni güvenlik kültürüyle savaş sonrası ortamda daha iyi konumlanmakta; insanların kalplerini ve beyinlerini kazanmayı gerekli görmektedirler.³⁵⁰ Sonuç olarak uluslararası güvenlik gündeminin gelişiminde askeri gücün; kapsayıcı (comprehensive) yaklaşımın bir enstrümanı olarak kullanılmasında yeni açılımlara ihtiyaç vardır.³⁵¹ Bu, Avrupa güvenlik gereksinimlerinin değişiminin³⁵² bir sonucudur.

3.2. Avrupa Güvenlik Sağlayıcılarının Kapsayıcı Güvenlik Sonuçlu Kurumsal ve Politik Dönüşümleri

Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenlik sağlayıcılarının³⁵³ dönüşümü bir anlamda (AB ve AGİT için böyle) barışı *birlikte var olarak değil birlikte hareket ederek* sağlamaya çalışma mücadelesi (güvenilir barışçıl ilişkilerin geliştirilmesi) ile yürümüştür. Avrupa güvenlik sağlayıcıları; fonksiyonel bir entegrasyonun; barışı sağlamak, daha faydalı yeteneklere ulaşmak, bazı özel görevleri başarıyla sonuçlandırmak ve kendine özgü bir

³⁵⁰ Rob de Wijk, *European Military Reform for a Global Partnership*, The Washington Quarterly, 27:1, Kış 2003-2004, ss. 199-201.

³⁵¹ Hyde-Price, a.g.e., s. 324.

Bu çerçevede özellikle Bosna Savaşı, Saraybosna kuşatması ve Srebrenica katliamıyla birlikte Dayton Antlaşması Avrupa’nın yenilgisi olarak kabul edilebilir. Alain Joxe, *Kaos İmparatorluğu*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul, İletişim Yayınları- 2003, s. 159.

³⁵² Gärtner, a.g.e., s. 1.

³⁵³ Güvenlik Sağlayıcı (Security Provider), için bakınız: Kirchner, The Challenge of European Union Security Governance, 2006, s. 951. Hans Georg Ehrhart, *What Model for CFSP*, ISS Chaillot Papers, No 55, 2002, ss. 18-19, Rieker, a.g.e., s. 511.

görünüm ve rol kimliği kazanmak olarak sıralanan dört ana görevini³⁵⁴ yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

Birçok akademisyen, Avrupa Birliği başta olmak üzere silah sahibi olmayan uluslararası örgütleri güvenlik aktörü olarak görmemektedirler.³⁵⁵ Ancak güvenlik kavramının genişleyen doğası, Soğuk Savaş sonrası güvenlik gündemlerinin askeri odağın dışına çıktığını göstermektedir. Ayrıca yukarıda sayılan barışı sağlama ve özel görevleri başarıyla sonuçlandırma girişimleri salt askeri odağı gerekli kılan görevler olarak da değerlendirilemez. Bu durum kapsayıcı bir güvenlik anlayışıyla hareket eden ya da kapsayıcı güvenlik araçlarını kullanan güvenlik “sağlayıcıların” varlığını ortaya koymaktadır.

3.2.1. AB’nin Avrupa Güvenliğine Yönelik Kapsayıcı Politikalarının Gelişimi

Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

Soğuk Savaş sonrası dönemde, kurumsal ve politik dönüşümün belirleyicisi olan “Avrupa’nın güvenliğini Avrupalıların sağlaması gerektiği düşüncesi”³⁵⁶ Avrupa’nın yeni güvenlik politikalarının belirleyicisi olmuştur. Bu genel belirleyicinin yanı sıra Avrupa Birliği’nin güvenlik politikasının gelişimini etkileyen birçok faktör mevcuttur. Bunların en önemlisi hiç şüphe yok ki Soğuk Savaş’ın bitişi ve Avrupa güvenlik ihtivasının değiştiğinin ortaya çıkmasıdır.³⁵⁷ Bu değişim doğrultusunda 1993’de Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) kapsamında oluşturulan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası-ODGP (II. Sütun)³⁵⁸ gelecekte gerçekleşmesi muhtemel ortak savunma kurumsallaşmasına³⁵⁹ zemin hazırlayacaktır. Avrupa güvenliğinin yeni ihtivasına adapte olmada daha az sıkıntı yaşayan AGİT ve NATO gibi çok taraflı güvenlik politika çerçevelerine kıyasla AB’nin, Soğuk Savaş döneminden güvenlik politikası mirası yoktur. Yalnızca çok taraflı bir çerçeve ile bu süreç oluşturulmaya çalışılmaktadır.³⁶⁰

³⁵⁴ Deutsch, *The Analysis of International Relations*, 1968, s. 271.

³⁵⁵ Rieker, a.g.e., s. 512.

³⁵⁶ Çakmak, a.g.e., s. 224.

³⁵⁷ Rieker, a.g.e., s. 512.

³⁵⁸ Bozkurt a.g.e., s. 288.

³⁵⁹ Haşim Türker, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*, Ankara, Nobel Yayınları- 2007 s. 54.

³⁶⁰ Rieker, a.g.e., s. 512.

Kıtanın güvenliğinde daha aktif rol üstlenmek adına³⁶¹ Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının³⁶² oluşturulması sürecine terminolojik kaynaklık edecek olan ODGP hedefleri³⁶³ çerçevesinde, Birliğin güvenliğine ilişkin bütün konuları kapsayan bir ortak güvenlik politikası öngörülmüş³⁶⁴ olması olağandır. Buna mukabil, belirlenmiş bir güvenlik politikasının olmayışı çok farklı ama daha kapsayıcı bir güvenlik yönteminin gelişimini de sağlamıştır.³⁶⁵

Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde ve ortak savunma kurumsallaşması hedefiyle Avrupa güvenliğinin geleceğini belirleme çalışmaları sürecinde ilk olarak, AB'nin gelişiminin bir parçası olarak kabul edilen ve Avrupa'nın bütünleşme hareketinin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir unsuru olarak görülen Batı Avrupa Birliği ile, "Bütünleşmiş bir Avrupa yapısının, güvenlik ve savunmayı da içermediği sürece eksik bir yapı olacağı"³⁶⁶ndan hareketle Petersberg Deklarasyonu ilan edilmiş; AB'nin savunmaya ilişkin konularda alabileceği kararlar ve hayata geçirebileceği eylemler belirlenmiştir.³⁶⁷ Ancak Bosna'nın ardından yaşanan Kosova başarısızlığı, Avrupa'nın askeri yetersizliğinin onandığı bir gelişme olmuştur. Bu sorun sonrasında St. Malo'da Fransa ve İngiltere arasında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın oluşum süreci başlatılmıştır. Sonuç olarak BAB'ın yetki ve görevleri Amsterdam Antlaşması ile AB'ye devredilmiş, AGSP'yi güçlendirme çalışmalarına hız verilmiştir.^{368, 369}

³⁶¹ Çakmak, a.g.e., s. 223.

³⁶² Hyde-Price, a.g.e., s. 327.

³⁶³ Birliğin Ortak değerlerini, temel çıkarlarını, bağımsızlığını korumak; Birliği ve üye devletleri her bakımdan güçlendirmek; barışı korumak ve uluslararası işbirliğini güçlendirmek; demokrasiyi hukukun üstünlüğünü ve insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmek (ABA j.1 2) (yeni madde 11)

³⁶⁴ Bozkurt, a.g.e., s. 293.

³⁶⁵ Rieker, a.g.e., s. 512.

³⁶⁶ History of WEU, <http://www.weu.int/History.htm#1> (Erişim Tarihi: 12.03.2008)

³⁶⁷ Türker, a.g.e., s. 55.

Bozkurt, a.g.e., s. 293.

³⁶⁸ Avrupa Birliği Nice Zirvesi'nde (2001) BAB ile AB entegrasyonu sağlanmış, Amsterdam Antlaşması'na da uygun biçimde BAB'ın operasyonel faaliyetleri AB içine alınmıştır.

Bozkurt, a.g.e., s. 296.

³⁶⁹ St. Malo'da; Amsterdam Antlaşmasında ODGP konusunda alınan kararların hayata geçirilmesi, Konsey'in ortak bir savunma politikası oluşturması, özerk askeri hareketler yapılabilmesi; bunun için gerekli kurumların oluşturulması ve son olarak Avrupa savunma sanayisi tarafından desteklenen güçlü bir silahlı kuvvetlere ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir. (1998 – Malo AGPS'nin kurucu hareketi olarak ifade ediliyor.) Türker, a.g.e., s. 55.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

Helsinki Zirvesi'yle ODGP kapsamına alınan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası sürecinde askeri etkinlik, transatlantik dayanışma gibi konularda uzlaşa sağlanabilmiş, “Avrupa’nın güvenliğini Avrupalıların sağlaması gerektiği” düşüncesi bir anlamda pratiğe dökülmeye çalışılmıştır. Haziran 1999 Köln Avrupa Konseyi’nde; savunma ve güvenlik konularında ortak bir Avrupa politikası geliştirilmesi ve bu çerçevede tüm araç ve yeteneklere sahip olunması niyeti açıklanmıştır. Birlik özerk askeri hareket için gerekli kapasiteye, bunları kullanabilmek için gerekli karar alıcı yapılara ve bunları gerçekleştirecek hazırlığa sahip olmalıdır. Helsinki Avrupa Konseyinde (1999) AB’nin BM Şartına uygun bir biçimde uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunacağı ifade edilmiş; NATO’nun bir bütün olarak müdahil olmadığı durumlarda uluslararası krizlere müdahale etmek amacıyla AB yönetiminde askeri hareket gerçekleştirebilecek yapı ihtiyacına vurgu yapılmıştır. Bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik olarak Temel Hedefler sıralanmıştır. Buna göre 2003 yılına kadar, AB harekâtlarında kullanılmak amacıyla, Petersberg görevlerini yerine getirecek, 60 günde hazırlanabilecek ve bir yıllığına idame ettirilebilecek 50–60 bin kişilik bir askeri gücün oluşturulması hazırlıkları tamamlanacak, AB ve NATO arasında işbirliği ve şeffaflık geliştirilecek, sivil araçlar ve kaynakları etkinleştirmek ve koordinasyonu sağlamak amacıyla askeri mekanizmalara paralel bir biçimde askeri olmayan bir kriz yönetimi mekanizması oluşturulacaktır.³⁷⁰

19-20 Haziran 2000 Santa Maria de Feira Avrupa Konseyi’nde kriz yönetiminin sivil yeteneklerini geliştireceği dört temel alan belirlenmiştir: Polislik, hukukun üstünlüğü, sivil idare ve sivil koruma alanları. 2000 Nice Zirvesi’nde üçüncü ülkeler ve başka potansiyel ortakların da AB askeri kriz yönetimine katılması için düzenlemeler yapılmıştır. Birlik, Göteborg Konsey toplantısında AB *Prevention of Violent Conflicts* (PPVC) Programını onaylamış, bu program ile çatışma önleme, birliğin dış ilişkilerinin

³⁷⁰ A.g.e., ss. 61-65.

Mehmet Özcan, *AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası*, 2004.

www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18 (Erişim Tarihi: 13.03.2008)

ana unsurlarından biri haline gelmiştir.³⁷¹ Aralık 2001 Leaken Zirvesi'nde AB'nin kriz yönetim operasyonlarını uygulayabilecek duruma geldiği ilan edilmiştir.³⁷²

11 Eylül'ün hemen sonrasında 21 Eylül 2001'de olağanüstü toplanan Avrupa Konseyi terörizmle savaşın AB'nin öncelikli hedefi olduğunu açıklanmış; 2002 Haziran'ında Seville'de toplanan Konsey'de AB'nin terörizmle savaşa daha fazla müdahil olmasına vurgu yapılmış; ODGP'nin geliştirilmesi ve AGSP'nin operasyonel hale getirilmesinin zorunluluğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Petersberg görevleri genişletilmiştir. Haziran 2002 Seville Zirvesi'nde AGSP kapsamında Balkanlarda barışı sağlama görevlerinin yanı sıra hayati stratejik görevlerin de AB tarafından üstlenileceği belirtilmiştir. Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde AB'nin NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanmasına ilişkin antlaşma yapılmıştır.

17-18 Haziran 2004 tarihlerinde icra edilen Brüksel Avrupa Konseyi'nde AB'nin daha etkin sivil kriz yönetimi icrası için Sivil Kriz Yönetimi Eylem Planı onaylanmıştır. Kriz yönetiminde askeri araçlara olduğu kadar sivil araçlara da ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Eylem Planı'nda AB misyonlarının İnsan hakları, siyasi ilişkiler, güvenlik sektörü reformu, arabuluculuk, sınır kontrolü, silahsızlandırma, ordunun dağıtılması/toplanması ve medya politikası alanlarındaki uzmanlıklarının artırılmasının önemi açıklanmıştır. Sivil Kriz Yönetimi Eylem Planı'nda BM ve AGİT ile işbirliğinin geliştirilmesi konusundaki kararlılık vurgulanmıştır. Sivil Yetenekler Taahhüdü Konferansı (22 Kasım 2004)'nda ise üye devletlerin polislik, hukukun üstünlüğü, sivil idare ve sivil koruma alanlarına ek olarak *izleme yeteneğinin* de oluşturulması; BM ve diğer uluslararası kuruluşlar ile diyalog ve pratik işbirliğinin derinleştirilmesi ve geliştirilmesi vurgulanmıştır.³⁷³

11 Eylül sonrasında AGSP'nin gelişimine yönelik en kayda değer ilerlemeyse, Avrupa Güvenlik ve Strateji Belgesi'nin kabul edilmesiyle (Aralık 2003) yaşanmıştır. Bu

³⁷¹ Sven Biscop, *Opening up the ESDP to the South: A Comprehensive and Cooperative Approach to Euro-Mediterranean Security*, Security Dialogue, Vol. 34, No. 2, 2003, s. 185.

³⁷² A.g.e. s., 183.

Özcan, a.g.e., 2004.

³⁷³ Türker, a.g.e., s. 85, 93.

belgenin yayınlanmasına kadar, Birliğin güvenlik politikasına yönelik en önemli eleştiri; AGSP’de strateji eksikliğinin olduğudur. Buna göre Avrupa Birliği güvenlik politikasına stratejik konsept adapte edilmemiş durumdadır.³⁷⁴ Avrupa Güvenlik ve Strateji Belgesi, Avrupa güvenlik politikasında yeni bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır.³⁷⁵ Bu belge ile Avrupa güvenliğine yönelik tehditler sıralanmış, Avrupa güvenliği için kriterler ve uygulama alanları açıklanmış, komşuluk politikasının istikrarlaştırmadaki ve buna bağlı olarak Avrupa güvenliğindeki rolüne değinilmiş; kalkınmanın güvenliğe bağlılığı ile refah ve güvenliğin askeri olmayan boyutlarına yer verilmiştir.³⁷⁶ Bu belge ile; daha iyi bir dünyada güvenli bir Avrupa ideali³⁷⁷ Avrupa güvenliği uygulamalarına yeni bir felsefî zemin olarak hazırlanmıştır.

AGSP, Birlik’e operasyonel askeri kapasite kazandırabilir ki Birlik’in kendi dinamikleri ekonomik ve diplomatik araçları sağlamaktadır. Bu durum Birlik’in çatışma önleme ya da kriz yönetimi uygulamalarında birliğe öncül bir rol biçmektedir. Ancak askeri mekanizmalara paralel biçimde askeri olmayan bir kriz yönetimi mekanizmasının oluşturulması ya da Avrupa alanında iç ve dış güvenlik ile askeri ve sivil araçlar arasındaki farkın kaldırılması noktasında kapsayıcı güvenlik yöntemine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç Avrupa için İnsan Güvenliği Doktrini (Human Security Doctrine for Europe, 2004) ve Avrupa Savunma Stratejisi (European Defence Strategy-2004) ile de açıkça ifade edilmiştir.³⁷⁸

Polislik, hukukun üstünlüğü, sivil idare ve sivil koruma alanlarında kriz yönetiminin sivil yeteneklerinin geliştirilmesi, çatışma önlemenin Birlik’in dış ilişkilerinin ana unsurlarından biri hâline gelmesi, üçüncü ülkeler ve başka potansiyel ortakların da AB askeri kriz yönetimine katılması için düzenlemeler yapılması, Sivil Yetenekler Taahhüdü, Sivil Kriz Yönetimi Eylem Planı, Avrupa İçin İnsan Güvenliği Doktrini ile Avrupa Savunma Stratejisi bütünü, AB’nin uzun dönem ya da kısa dönem tüm yapısal

³⁷⁴ Biscop, a.g.e., s. 183.

³⁷⁵ Schilder Klaus ve Tobias Hauschild (Eds.), *Civilian Perspective or Security Strategy?*, *European Security Policy Confronting New Challenges in Foreign and Security Policy*, Documentation, International Conference, Berlin 23 Kasım 2004, s. 6.

³⁷⁶ Bailes, a.g.e., s. 4.

³⁷⁷ Avrupa Güvenlik Stratejisinin tam adı: Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa: Avrupa Güvenlik Stratejisi’dir.

³⁷⁸ Biscop, a.g.e., s. 183.

“önleme” eylemleri için araç olarak sıralanmaktadır. Bu mekanizmalar birlik için güvenliğin tüm boyutlarıyla; yalnızca askeri değil ayrıca, siyasal sosyo-ekonomik, demografik, kültürel, ekolojik vb. geniş ve entegre olmuş yöntemine işaret etmekte; *kapsayıcı yöntem* bu araçların tümünü AB’nin güvenlik politikasında kullanılabilir tutmaktadır.³⁷⁹

Komşuluk, Genişleme; İstikrarlaştırma

AGSP’nin gerekliliği ve bunun kazanımlarıyla güvenliğin sağlanmasına yönelik politikalarını diğer araçlar vasıtasıyla da sürdüren Avrupa Birliği, özellikle Avrupa alanının sınırları ve sınır ötesiyle güvenliğini sağlamak için komşuluk ve genişleme politikalarını da kullanmıştır. Bu kapsamda 11 Eylül, hâlihazırdaki adayların birliğin içerisine alınarak, güvenlik politikalarına endeksli olarak, *komşuların istikrarlaştırılması* maksadıyla *genişlemeye* yönelik baskıları artırmıştır.³⁸⁰ Komşuluk ve genişleme politikaları ile istikrarlaştırma hedefinin, özellikle de AGSP’nin sivil araçlarının kullanımıyla kapsayıcı bir Avrupa güvenliği uygulaması ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Avrupa Birliği 90’ların ortalarından beri resmi konuşma ve dokümanlarında kapsayıcı güvenlik yöntemine vurgu yapıyor. Bu yöntem yalnızca resmi olarak ilan edilmedi; AB, söylemlerini bu politikaya dönüştürmeye çalışıyor. Bu, kapsayıcı Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın (comprehensive ESDP) dönüştürülmesiyle ilgili bir konu olarak, ilk önce Amsterdam Anlaşması’yla Petersburg görevlerinin odağının, “ortak savunma”nın gelişiminden “uluslararası kriz yönetimi”ne kaymasında ve oradan da sivil kriz yönetimi bileşeninin askeri bileşenin yanı sıra kurulmasında görüldü. “Yumuşak” tarafta kapsayıcı güvenliğin diğer örnekleri genişleme süreci ve çatışma önleme programı ile birlikte; Balkan İstikrar Paketi, Avrupa-Akdeniz

³⁷⁹ A.g.e., s. 185.

³⁸⁰ Antonio Missiroli (Ed.), *Enlargement and European Defence after 11 September*, Chaillot Paper, No: 53, EU-ISS, Paris, 2002, s. 7.

Ortaklığı ve terörizmle mücadele etmek için çokça mücadele verilen Adalet ve İçişleri ile Ekonomik Topluğu içermektedir.³⁸¹

Avrupa ülkelerinin yaklaşık 100 yıl süren Fransız Alman savaşlarıyla harap olmuş bir kıtada bir barış adası yaratma başarısı, onları, çatışmalara karşı daha barışçıl çözümler üretme yönünde etkilemiştir.³⁸² AB'nin anlaşmazlıkların çözümünde; şeffaflık, karşılıklı açıklık, karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı savunmasızlık esasına dayanan güvenlik anlayışını geliştirme çalışmaları ile esnek güç, diplomasi, ekonomik ve insani yardım gibi değerleri savunarak barış operasyonlarını desteklemesi³⁸³ bu etkinin bir getirisidir.

Komşuluk: Avrupa Birliği komşuluk politikası *komşuların istikrarlaştırılması* maksadıyla *genişlemeye* yönelik baskıları karşılamanın³⁸⁴, Avrupa kalesinin oluşumunun önüne geçmenin ve daha güvenli bir Avrupa için güvenliği sınırlarının dışında görmenin gereğidir. Bu kapsamda Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi'nde komşuluk politikası için "Komşularımızda Güvenliği İnşa Etmek" isimli bir başlık oluşturulmuştur. Başlık altında küreselleşmeye rağmen coğrafyanın önemine vurgu yapılmış, Avrupa'nın çıkarlarının, Avrupa'nın sınırlarının iyi korunmasında olduğu belirtilmiştir. Komşularının kötü yönetilmesi ya da zayıf olmasının organize suç ve göç konularında Avrupa'ya problem oluşturulacağı söylenmiştir. Doğu ve Akdeniz sınırlarında yakın ve ortaklaşa ilişkiler geliştirilerek bölgenin istikrarlaşmasına katkıda bulunulacağına da değinilmiştir. Ayrıca Akdeniz işbirliğinin Avrupa'nın çıkarlarını korumadaki önemi ifade edilmiştir.³⁸⁵ 2003 yılındaki Avrupa Güvenlik ve Strateji belgesinin ardından 2004 Mayıs ayında Avrupa Komşuluk Politikası Stratejisi Belgesi yayınlanmış, belgede temel vurgu Avrupalılaşıma³⁸⁶ olmuş, bir anlamda Avrupa'nın esnek gücü (soft power) harekete geçirilmek istenmiştir.

³⁸¹ Rieker, a.g.e., s. 512.

³⁸² Joseph Nye, *Yumuşak Güç*, Çev: R. İnan Aydın, Ankara, Elips Yayınları- 2005, ss. 27-28.

³⁸³ Wijk, a.g.e., s. 201.

³⁸⁴ Antonio Missiroli (Ed.), *Enlargement and European Defence after 11 September*, Chaillot Paper, No: 53, EU-ISS, Paris, 2002, s. 7.

³⁸⁵ European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World, European Commission, Brussels, 12 December 2003.

³⁸⁶ Avrupalılaşıma vurgusu için Bakınız: Rieker, a.g.e, 2006.

Genişleme: Genişleme Avrupa Birliği'nin güvenlikleştirme çalışmaları açısından temelde iki anlama gelmektedir. İlki sorunlu bölgeleri içeri alarak güvenlikleştirmek, ikincisi ise yeni sorunlu devletlerle komşu olmak hasebiyle komşuluk ve istikrarlaştırma politikalarıyla onları güvenlikleştirmektir. Genişleme, Doğu Bloğu sonrası Merkezi ve Doğu Avrupa'da üyelik koşullarına uyum konusunda genel bir talep doğurmuş³⁸⁷, Kosova Krizi, 11 Eylül ve ardından Madrid saldırıları Avrupa Birliği'nin hız verilen politikası olmuştur. Birlik, 2004 yılında tarihinin en büyük genişlemesini yaşamış; 2007 yılı itibarıyla de sınırlarına tüm Güneydoğu Avrupa eklenmiştir.

İstikrarlaştırma: İstikrar Paktları ile Avrupa'nın komşuları; yine Avrupa'nın güvenlik uzantıları olarak ele alınmış; kapsayıcı güvenliğin "güvenliğin bölünmezliği" ilkesince bir harekât tarzı ortaya çıkmıştır. Balkan İstikrar Pakti'yla birlikte yürütülen istikrarlaştırma çalışmaları, Akdeniz Ortaklığı ve Kuzey Boyutu İşbirliği ile devam etmiştir. İstikrarlaştırma süreçlerinde Birliğe üyelik; istikrarı tetikleyici bir unsur olarak kullanılmaya çalışılmıştır.

Balkan İstikrar Pakti, bölgede kalıcı barışın sağlanması, demokrasinin geliştirilmesi, insan haklarının yerleşmesi, bölgesel işbirliğinin ilerletilmesi ve ekonomik refahın artırılması çabalarına destek olmak için işlevselleştirilmek isteniyordu. Bu pakt Balkanlarda; geniş, kapsayıcı ve uzun vadeli bir çatışma önleme stratejisi olarak gelişim gösteriyordu.³⁸⁸ Ancak Avrupa Birliği'nde güvenlik politikası kapsamında istikrarlaştırma olarak öne çıkan yaklaşım Barcelona Süreciyle varılan Akdeniz Ortaklığı'dır. 1995'de Akdeniz açılımı perspektifinde imza altına alınan Barcelona Deklarasyonu, Avrupa'da kurumsal dönüşümün kapsayıcı güvenlik açısından en esaslı göstergelerindendir. Deklarasyon, AB'nin demokrasi ve kapsayıcılığa dayanan barış ve güvenlik alanını Güney'e genişletme hedefi³⁸⁹ olarak ifade edilmesinin yanı sıra, NATO, AGİT ve AB arasında kolektif güvenlik girişimi³⁹⁰ olarak da dillendirilmektedir. Petersburg deklarasyonu ile belirlenen ve Avrupa'nın sivil

³⁸⁷ Enrica Rigo, *Citizenship at Europe's Borders: Some Reflections on the Post-colonial Condition of Europe in the Context of EU*, *Enlargement Citizenship Studies*, 9:1, 2005, s. 16.

³⁸⁸ Şiriyev, a.g.e., s. 15-16.

³⁸⁹ Álvaro de Vasconcelos, *Security as a Component of Comprehensive Policy*, *SAM Paper*, 2003, s. 2.

³⁹⁰ Toplu, a.g.e., s. 31.

güvenliğini esas alan araçların ardından Akdeniz açılımında AB'nin güvenlik yönetimi, AGSP ile oluşturulmaya çalışılan askeri unsurların aksine, askeri olmayan unsurlar dâhilinde çatışma önleme, barışı güçlendirme ve barış inşası olarak sıralanmış³⁹¹, kapsayıcı ve işbirlikçi güvenlik yöntemi Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ile somutluk kazanmıştır.³⁹²

Akdeniz İnisiyatifi (EMP) 1996 Eylem Planı'nda altı alanda (demokrasiyi güçlendirme, önleyici diplomasi, güven ve güvenlik inşası ölçütleri (CSBMs), silahsızlanma, terörizmle savaş ve organize suç ve kaçakçılıkla mücadele³⁹³) işbirliği esasları belirlemiştir. Stuttgart Konferansı'nda (1999) esnek güvenlik (soft security) bu esaslar için öncelikli gündem yapılmış³⁹⁴, Birlik'in askeri yeteneklerinin gelişimine insan merkezli bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Naples konferansı ile de EMP ve AGSP arasındaki ilişki yakınlaştırılmaya çalışılmıştır.³⁹⁵

Avrupa güvenliği uygulamalarında AB'nin güvenlik kültürünün temel karakteristik özelliği, demokratik güvenliğin gereği olarak ortaya çıkan, sivil güce dayanmasıdır. Demokratik dahil etme Barcelona Deklarasyonu tarafından ifade edilmekte; ortaklıkların hedefleri, entegre olmuş ve kapsayıcı yaklaşımla belirlenmiş barış ve güvenlik olarak ortaya çıkmakta; Barcelona süreci uzun vadeli hedefleri, yukarıda da ifade edildiği üzere, kapsayıcı politik konsept ile çevrelenmektedir.³⁹⁶ Bu durum Barcelona deklarasyonunun imzacıları taraflarından kapsayıcı güvenlik konseptinin savunulması talebini³⁹⁷ de karşılamaktadır.

Son olarak komşuluk politikasıyla desteklenen ancak genişleme kapsamına dâhil edilmeyen Kuzey Boyutu'yla da birlik dışında kalan ülkeleri içeren yeni bir Avrupa

³⁹¹ Kirchner, *The Challenge of European Union Security Governance*, JCMS, Vol. 44, No. 5, 2006, s. 952.

Çatışma önleme uzun dönem, barış inşası orta dönem, barış güçlendirme de kısa dönem güvenlik sağlama çalışmaları yapmaktadır.

³⁹² Biscop, a.g.e., s. 186.

³⁹³ European Parliament, Directorate General for Research, *The Mediterranean Policy After the Conference of Barcelona*, Working Paper Political Series, POLI 103 EN, Mayıs 1998, s. 7.

³⁹⁴ http://europa.eu.int/comm/external_relations/euomed/conf/stutg/conc_en.htm (Erişim Tarihi: 15.3.08)

³⁹⁵ Toplu, a.g.e., s. 37.

³⁹⁶ Vasconcelos, a.g.e., s. 3.

³⁹⁷ A.g.e., s. 1.

yapılanmasının öngörüldüğü,³⁹⁸ kapsayıcı güvenlik yönelimi açısından değinilmesi gereken bir unsurdur.

Komşuluk politikası kapsayıcı güvenlik açısından güvenliğin bölünmezliği anlayışına uygun, sivil araçların kullanıldığı, kalkınma ve refahın öncül amaç olduğu, “komşular arasında doğrudan güvenlik konularını işaret etmeden var olan korkuların iyileştirilmesi ve tüm ülkelerin kendi aralarındaki işbirliğinin desteklenmesi, güvenlik ve barışın devletler arasındaki işbirliği ile geliştirilebilmesi” ilkelerine uygun bir gelişim süreci geçirmiştir.

Gerek AGSP gerekse komşuluk, genişleme ve istikrarlaştırma politikaları Avrupa Birliği’nin kapsayıcı bir güvenlik anlayışına sahip olması noktasında çokça unsur içermektedir. Her ne kadar askeri güç edinme konusunda var olan girişimler güç kullanımı noktasında kapsayıcı güvenlik anlayışını zayıflatacak bir unsur olarak görülse de Birliğin gerçekleştirmiş olduğu Misyonlar (Kongo ve Makedonya) göz önüne alındığında askeri içerikli olanların bile sivil unsurlar taşıdığı, onlarla bütünleştiği ve meşruiyetini o sivil unsurlarla kazandığı görülmektedir.

3.2.2. NATO’nun Avrupa Güvenliğine Yönelik Kapsayıcı Politikalarının Gelişimi

Soğuk Savaş sonrasında 11 Eylül sonrasına güvenliğe yönelik tehditlerin değişimi ekseninde “Avrupa güvenlik alanında” kurumsal değişimlerin bir diğer ayağını NATO oluşturmaktadır. NATO, Sovyetler Birliği’nin stratejilerine karşı bir savunma örgütü olarak kurulmuş, Soğuk Savaş sonrasında savunma ve güvenlik kuruluşu durumuna gelmiştir.³⁹⁹ Günümüzdeyse NATO Avrupa’yı ve Kuzey Amerika’yı, ciddi güvenlik tehditlerinden koruyabilecek en etkili kuruluş⁴⁰⁰ olarak varlığını sürdürmektedir.

³⁹⁸ Michael Emerson, *On the Forming and Reforming of Stability Pacts, From the Balkans to the Caucasus*, CEPS Policy Brief, No: 4, 2001, s. 2.

³⁹⁹ Dedeoğlu, a.g.e., s. 232.

⁴⁰⁰ Bereuter Doug ve John Lis, *Broadening the Transatlantic Relationship*, The Washington Quarterly, Kış 2003-2004, s. 155.

Yalnızca savunmadan, “savunma ve güvenlik kuruluğu” aşamasına geçişte NATO, ilk on yılını Sovyetlerin çöküşü sonucunda oluşan istikrarsızlıklarla mücadele ederek geçirmiştir. Bu süreçte İttifak ülkeleri NATO’ya üyeliği bir motivasyon aracı olarak kullanmış, eski komünist coğrafyada demokratik ve ekonomik reformların güçlenmesi için çaba harcamışlardır.⁴⁰¹ Genişleme süreci öncesinde NATO ilk deklarasyonunda, İttifak’ın yeni döneme adapte olması gerektiğini ve olacağını, dönüşüm için ilkeler sürecini takip edeceğini belirtirmiş; kolektif savunmayı, Atlantikçiliği ve NATO’nun Avrupa güvenliği odağını ortaya koymuştur.⁴⁰² Temmuz 1990’da Londra Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde “geçmişteki coğrafî temellere dayanan savunma anlayışından uzaklaşılarak, NATO’nun askeri gücünün yeniden yapılandırılmasını sağlayacak bir çözüm” arayışı başlamış, 1991 Kasım ayında Roma Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde Yeni Stratejik Konsept üzerinde anlaşmaya varılmıştır.⁴⁰³

Yeni Stratejik Konsept’te stratejik bağlam, NATO’nun güvenlik amacı ve görevi, kapsayıcı bir güvenlik anlayışı ve savunmanın yönelimleri ele alınmıştır. Stratejik bağlamda; Avrupa coğrafyasındaki değişime, değişen güvenlik tehdit ve risklerine değinilmiş, Atlantik İttifakı’na güvenlik kavramına daha geniş bir açıdan bakma fırsatı verilmiştir. Strateji’de İttifak’ın temel amacı; üyelerin kolektif güvenliğinin sağlanması, güvenliğin askeri boyutunun yanı sıra siyasi boyutuna da ağırlık verilerek, istikrarın yaygınlaştırılması için, İttifak’ın hedeflerini paylaşan fakat üye olmayan çevre ülkelerle yakın işbirliği ve sonuç itibariyle de Avrupa Atlantik güvenliğinin artırılması⁴⁰⁴ şeklinde verilmiştir. Bu durum, Strateji’de yer alan “üye ülkelerde güvenlik ve hürriyetin askeri ve politik yollarla korunması, BM Senedine saygı, demokratik değerler, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı; bütün üye ülkelerin ortak

⁴⁰¹ John R. Schmidt, *Last Alliance Standing? NATO After 9/11*, The Washington Quarterly, Kış 2006-2007, s. 94.

⁴⁰² Felix Ciută, *The End(s) of NATO: Security, Strategic Action and Narrative Transformation*, Contemporary Security Policy, 23: 1, 2002, s. 40. Ayrıca bakınız: Cornish Paul, *European Security: The End of Architecture and the New NATO*, International Affairs, Vol.72, No.4, 1996, s. 761, 764, 768, 769.

⁴⁰³ Gürkaynak, a.g.e., s. 125.

NATO, Yeni Stratejik konsept ile beraber bir İttifak üyesine saldırı olmaksızın da krizlere müdahale edeceği; bu doğrultuda Savunma Yetenekleri Girişimi’nin başlatılacağı, üye ülkelerin İttifak dışı topraklara da kriz operasyonları düzenleyeceği kararlaştırılmıştır. Bu NATO’nun alan dışılık tartışmalarına yol açsa da NATO Doğu Bloğu sonrası meşruiyet tartışmalarına da nokta koymuş oluyordu.

⁴⁰⁴ Nurşin Ateşoğlu Güney, Batı’nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD, İstanbul, Bağlam Yayınları- 2006, s. 38.

düşüncesi olan güvenliklerinin bölünmezliği” şeklinde bir ifadeye karşılık gelmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için NATO; Avrupa’da kalıcı güvenlik çevresini oluşturacak zorunlu temeli tesis edecek ve demokratik kurumları geliştirecektir. Güvenlik riski durumunda üye ülkelerin yardımına koşacak, üye ülke topraklarına karşı tehdidi caydıracak, orayı savunacak ve Avrupa’da stratejik dengeyi koruyacaktır.⁴⁰⁵ Bu, Soğuk Savaş sonrasında Avrupa güvenlik çevresine yönelik askeri tehdit eksikliği kaynaklı NATO’nun icraatları eleştirilerinin önünü kesecek, NATO’nun dönüşüm sürecinde yeni tehditleri kapsamına almasını açıklayacaktır.⁴⁰⁶

Dönüşüm ve yeni tehditlerin kapsama alınması hususunda belirtilmesi gereken en önemli nokta; 1991 ve 1999’da stratejik kavram belgelerindeki “eski Sovyet tehlikesinin yerini önceden belirlenmesi mümkün olmayan risk ve belirsizlikler taşıyan yeni tehditlerin aldığı” algısıdır. Bu yeni dönemde NATO Soğuk Savaş döneminde geçerli olan 5. madde sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmanın yanı sıra bu madde dışında var olan ortak güvenlik görevlerini yerine getirmeye çalışmıştır.⁴⁰⁷ Yani savunma ve caydırıcılık gibi Soğuk Savaş dönemi görevlerine ek olarak önleyici diplomasi’nin bir uygulama şekli olan kriz yönetimine (conflict management) başvurmuştur.⁴⁰⁸ Ocak 1995 Brüksel Zirvesi’nde Birleşik Müşterek Görev Gücü (Combined Joint Task Force – CJTF- BMGG) oluşturulma planlarına kriz yönetiminin dâhil edilmesiyle⁴⁰⁹ Bosna ve Kosova krizlerinde barışı koruma operasyonları başarıyla gerçekleştirilmiş, bu operasyonlarla ilk kez müttefik ülkeler dışında kuvvet kullanımına şahit olunmuştur.

NATO’nun Soğuk Savaş döneminde var olan çevreleme politikası Soğuk Savaş sonrasında genişleme politikasına dönüşmüş⁴¹⁰, genişleme politikasına endeksli olarak

⁴⁰⁵ Çakmak a.g.e., ss. 266-267.

⁴⁰⁶ Ciută, a.g.e., s. 48.

⁴⁰⁷ Güney, a.g.e., s. 35.

⁴⁰⁸ Richard Holbrooke, *America, A European Power*, Foreign Affairs, C. 74, No. 2, Mart Nisan 1995, s. 39’dan alıntılan Gürkaynak, a.g.e., s. 129

⁴⁰⁹ Gürkaynak, a.g.e., ss. 125-126.

⁴¹⁰ Karaosmanoğlu, *Tarihin Başlangıcı: Uluslararası İlişkiler, Haklar ve Güvenlik*, 2008, s. 197.

Ayrıca, Karaosmanoğlu Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO gündemlerini şöyle sıralamıştır: 1. Korunması gereken Avrupa-Atlantik Bağintısı, 2. Avrupalıların daha fazla yükümlülük altına girmesi, 3. Yeni üyelikle ittifakın genişlemesi, 4. İttifak alanına yönelik yeni tehditlerin tanımlanması, 5. İttifak’ın

da *Barış İçin Ortaklık* (Partnership for Peace)⁴¹¹, 1994 Brüksel Zirvesi'nde Doğu Bloğu ülkeleri ve eski Sovyet cumhuriyetleri arasında askeri ve siyasi bir bütünleştirme çabası⁴¹² olarak ortaya atılmıştır. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri açısından örgütlerin genişleme politikaları güvenlik adına odak noktası olmuştur.⁴¹³ Yeni stratejik konseptin ardından NATO bu odaklanmayı, birtakım yazarlar imkânsız olduğunu düşünse de⁴¹⁴, demokrasiyi yaymak için *genişleme politikasını* uygulamada bir araç olarak kullanmıştır.⁴¹⁵ 1999 yılında oluşturulan Üyelik Eylem Planı (Membership Action Plan) ile BİO ülkeleri ve İttifak arasında ilişkiler kuvvetlendirilmek istenmiş, BİO'ya üye olacak ülkelerin mevcut sınır anlaşmazlıklarını barışçıl yollardan çözmeleri, demokratik kurallara uymaları ve silahlı kuvvetlerini demokratik kontrole açmaları şartı getirilmiştir. NATO, BİO aracılığıyla hem İttifak bölgesi dışında kalan coğrafyaları istikrarlı ve güvenli kılmayı, hem de bu ülkeleri NATO ile işbirliği yapar hale getirmeyi amaçlamıştır.⁴¹⁶ NATO'nun genişlemesi, Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerinde yaşanan en önemli olaylardan biridir. Birkaç yıl öncesine kadar en büyük düşmanları birbirleriyken o ülkeler İttifak'ın en samimi destekçisi üyeleri olmuşlardır.⁴¹⁷

yeni fonksiyonlar yüklenmesi ve operasyonları gerektiren durumların yeniden tanımlanması. (A.g.e., s. 187)

⁴¹¹ ABD resmi bakışı Savunma Bakanlığı sekreterinin; Avrupa'da NATO bizim güvenlik stratejimizin temelidir demek ve BİO'nun tıpkı 40'lı yıllardaki Marshall Planı gibi, Soğuk Savaş sonrası dönemin en anlamlı kurumlarından biridir sözleriyle ortaya konulmaktadır. Bakınız: Joxe, Alain, Kaos İmparatorluğu, çev. Işık Ergüden, İletişim Yay., 2003, s. 170.

⁴¹² Gürkaynak, a.g.e., s. 130

⁴¹³ Elisa Niemtzow, *The OSCE's Security Model: Conceptual Confusion and Competing Visions*, Helsinki Monitor, Volume 7, No. 3, 1996, s. 5.

⁴¹⁴ Dan Reiter, "NATO'nun Genişlemesi Neden Demokrasiyi Yaymıyor" adlı makalesinde NATO'nun genişlemesinin demokrasiyi yaymayacağını hatta yayamayacağını ifade etmektedir. Bkz. Dan Reiter, *Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy*, International Security, Vol. 25, No. 4, Bahar 2001, ss. 41-67.

⁴¹⁵ Harvey Waterman ve diğerleri, *Correspondence; NATO and Democracy*, International Security, Vol. 26, No: 3, Kış 2001-2002, s.222. Bu görüş Harvey Waterman'a aittir.

⁴¹⁶ Güney, a.g.e., s. 39.

Genişleme politikasının ilk zamanlarında Clinton hükümeti sözcüleri NATO üyeliği yoluyla, Rusya askeri tehdidinin yokluğunun yanı sıra demokrasinin güçlenmesinden söz etmişlerdir. Waterman, a.g.e., s. 222.

⁴¹⁷ Barany Zoltan, *NATO'S Peaceful Advance*, Journal of Democracy, Volume 15, No. 1, Temmuz 2004, s. 63.

Ancak BİO, Doğu Bloku ülkelerinin üye olma isteklerini köreltmeden yavaşlatıcı ve yatıştırıcı bir rol üstlenmiştir.

NATO 90'lardan beri genişleme politikasına işlerlik kazandırmak amacıyla Barış İçin Ortaklık girişimlerinin yanı sıra Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi, Akdeniz Diyalogu, NATO-Rusya Ortaklık Konseyi ve NATO-Ukrayna İşbirliği gibi yeni ilişki biçimleriyle güvenliğin sağlanması noktasında girişimlerde bulunmuştur.⁴¹⁸

Soğuk Savaş sonrası ilk genişleme dalgasının oluşumu 1997 Madrid Zirvesi'nde Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO'ya üyeliğinin kabul edilmesiyle gerçekleşmiş; Avrupa güvenliğindeki yeni akımlar dikkate alınarak NATO'nun askeri yeteneklerinin yeni yüzyılın tehditlerine karşı koyabilecek biçimde geliştirilmesi amacıyla siyasal bir çerçeve çizilmiştir. İlk olarak BAB ile yakın işbirliği, ardı sıra NATO bünyesinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'ni kurma, demokrasiyi geliştirme, güvenlik konularındaki işbirliğini artırma ve çatışmaları önleme öncelikleri bulunan AGİT'i bölgesel bir örgüt olarak güçlendirme politikaları oluşturulmuştur.⁴¹⁹ İkinci genişleme Prag Zirvesi'nde, NATO'nun 10. maddesi gereği uygulanan "açık kapı" politikasının da sonucu olarak, yedi adayın daha üyeliğinin kabul edilmesiyle gerçekleşmiş, üye ülke sayısı 26'ya çıkmıştır. Zirve'de yeni yetenekler, yeni üyeler ve yeni ortaklar, NATO'nun genişleme politikasına karşılık gelen kararlar bütünü olarak ele alınmıştır.⁴²⁰

Kasım 2002 Prag Zirvesi'nde resmi NATO politikası, Terörizme Karşı Savunmada Askeri Konsept ile oluşturulmuş; İttifak devletlerinin terörist saldırılara karşı caydırma, bölme, savunma ve korumada yardım ile terörizme sponsorluk yapanlara karşı eyleme geçme vb. NATO'nun yeni amaçlarına değinilmiştir.⁴²¹ 2002 yılında Reykjavik'te yapılan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında İttifak'ın, Terörizme Karşı Savunmada Askeri Konseptine karşılık gelecek biçimde, *anında müdahale gücünün* geliştirilmesi kararının alınması, NATO'nun stratejik uyum ile büyük ordular kurma çabasından

⁴¹⁸ Güney, a.g.e., s. 43.

⁴¹⁹ Gülnur Aybet, *NATO's Developing Role in Collective Security*, SAM Papers, No. 4/99, MFA Center for Strategic Research, 1999, ss. 42-44.

⁴²⁰ A.g.e., s. 42-46.

⁴²¹ Renée de Nevers, *NATO's International Security Role in the Terrorist Era*, International Security, Vol. 31, No. 4, Bahar 2007, s. 37.

ziyade etkin ve hızlı müdahale edebilecek askeri birlikler oluşturmaya çalışacağını⁴²² ifadesi olmuştur.

İstanbul NATO Zirvesi'nde Terörizmle Savaş'ın süreceği konular da karara bağlanmıştır.⁴²³ Terörizmin 5. madde kapsamına dâhil edilmesiyle; terörizm ve kitle imha silahları en önemli tehdit olarak ifade edilmiştir. Ayrıca terörizmle mücadelede; *etkin ve hızlı müdahale edebilecek askeri birlikler* oluşturma yanısıra proaktif yöntemler kullanılması kararı alınmış; iç güvenlik dış güvenlik ayırımı ortadan kaldırılmıştır.⁴²⁴ 11 Eylül sonrasında NATO'ya vizyon belirleme çalışmalarının sonlanması anlamına da gelen bu karar (proaktif yöntemlerin kullanımı), iç ve dış güvenlik ayırımını ortadan kaldırması sebebiyle kapsayıcı güvenlik anlayışıyla değerlendirilmektedir.

2006 Riga Zirvesi'ne dönüşüm konuları damgasını vurmuştur. Bu kapsamda 2002 yılında Reykjavik'te *anında müdahale gücünün* geliştirilmesi kararı sonuçlandırılarak Acil Müdahale Gücü oluşturulmuş, Kapsamlı Siyasi Yönerge kabul edilmiş, Afganistan konusundaki dayanışma dile getirilmiş, genişlemeye yönelik olarak Doğu Avrupa ülkelerine yeşil ışık yakılmış, Yoğunlaştırılmış İşbirliği Programı ile Ukrayna ve Gürcistan İttifak'a daha da yaklaştırılmıştır. Bu durum NATO'nun küresel aktörlük sıfatını taşıması noktasında birçok soru işaretini kaldırmakla⁴²⁵ beraber NATO'nun güvenlik çıkarlarını tercih etmesinde de etkili olmuştur.⁴²⁶ NATO'nun güvenlik çıkarları, Soğuk Savaş sonrasında yaklaşık 20 yıl sonra 2008 Bükreş Zirvesine geldiğinde açıkça ortaya çıkmış; kendini Rusya'ya rağmen bir süreçte göstermiş, genişleme konusunda Ukrayna ve Gürcistan'a üyelik garantisi verilmiş, Avrupa'ya kurulmak istenen balistik füze savunma sisteminin gelecekte tüm üye ülkelerin

⁴²² Aybet, a.g.e., ss. 42-43.

⁴²³ İstanbul Summit Communiqué, <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>. (Erişim Tarihi: 01.04.2008)

⁴²⁴ Karaosmanoğlu, Tarihin Başlangıcı: Uluslararası İlişkiler, Haklar ve Güvenlik, 2008, s. 189.

⁴²⁵ A.g.e., s. 193.

⁴²⁶ Rebecca R. Moore, *European Security - NATO's Mission for the New Millennium: A Value-Based Approach to Building Security*, Contemporary Security Policy, 23: 1, 2002, s. 2.

topraklarını ve nüfuslarını koruyacak şekilde NATO'nun güvenlik yapısına entegre edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.⁴²⁷

Yukarıda uzunca sıralanan NATO'nun politik dönüşümleri, bir bütün olarak kapsayıcı güvenliğe yönelik birçok unsuru taşımaktadır. Bunlardan üçü NATO'nun güvenlik politikalarının kapsayıcı perspektifte dönüşümünde önemli rol oynamaktadır. İlki demokratik dönüştürmeye dayanan genişleme politikası, ikincisi ordudan ziyade oluşturulan, kriz yönetimi ve barış korumayı içeren, anında müdahale gücü, üçüncüsü de Akdeniz ve Balkanlarda hem bölge ülkeleriyle diyalog hem de diğer örgütlerle, o bölgelere yönelik işbirlikleridir. Üç önemli unsur İttifak'ın günümüz güvenlik politikasının üç karşılıklı güçlendirici bileşeni olarak ifade olunmaktadır; diyalog, işbirliği ve kolektif savunma yeteneğinin muhafazası. Bu üç bileşenden her biri, Avrupa güvenliğini etkileyen krizlerin önlenmesi ya da barışçıl yollarla çözülebilmesini sağlamak için tasarlanmışlardır.⁴²⁸

NATO Parlamenterler Asamblesinin (NATOPA) 2006 yılı Komite Raporunda dönüşüm ve kapsayıcı güvenlik arasında ilişki kurulmuş, bu süreç şöylece anlatılmıştır⁴²⁹:

Dönüşüm; devam eden, karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olarak kavramsal, askeri, kurumsal ve coğrafi alanlarda sürekli adaptasyonu gerekli kılmaktadır.

NATO'nun kapsayıcı güvenlik yöntemi de;

- günün güvenlik zorluklarını görme yolumuz ve onları işaret etmek için NATO'yu nasıl kullandığımız,
- askeri yapımızı nasıl yapılandırdığımız ve daha etkili yapmak için nasıl adapte ettiğimiz,
- NATO'nun, diğer kurumları da içeren, özellikle AB ve BM gibi uluslararası oyuncularla ilişkilerimiz,
- Avrupa Atlantik alanı boyunca operasyon alanlarımız,

⁴²⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 196.

⁴²⁸ The Strategic Concept of the Alliance NATO Handbook, 1998.

⁴²⁹ Bert Koenders, NATOPA Committee Reports, Annual Session, 174 PC 06 E - Afghanistan and The Future of The Alliance, Netherlands, 2006. <http://www.nato-pa.int> (Erişim Tarihi: 28.03.2008)

- NATO'yu transatlantik güvenlik söylemi ve karar forumu olarak nasıl kullandığımız konularındaki değişikliklerdir.

Parlamenteerler Asamblesiyle NATO'nun rehber kitabı (NATO Handbook) kapsayıcı güvenlik yöntemi bakımından birbirini bütünler durumdadır. Diyalog, işbirliği ve askeri dönüşüm kapsamında askeri araçların kullanımı noktasında önleyici müdahale ve sivil araçların kullanımı NATO'nun kapsayıcı güvenlik uygulamalarının nüvesini oluşturmaktadır.

Bu çerçevede NATO'nun Avrupa güvenliğine yönelik olarak kapsayıcı anlayışlarından ilki, değinildiği üzere, diyalog merkezli kendini göstermektedir. 1995'de altı bölge ülkesi ile başlayan Akdeniz Diyalogu (2000'de Cezayir ile birlikte ortak sayısını yediye çıkarmış) NATO ile Akdeniz ülkeleri arasında iyi ilişkiler yaratmak, İttifak ile bölge ülkeleri arasında karşılıklı anlayış ortamı sağlamak ve bölge güvenliğine katkıda bulunmak çabalarına karşılık olarak gelişmiştir.⁴³⁰ Akdeniz Diyalogu, İttifak'ın güvenlik konusundaki işbirliğine dayanan anlayışının bir parçasıdır ve Avrupa'nın tümünün güvenliğinin, Akdeniz güvenlik ve istikrarından ayrılamayacağı fikrine dayanmaktadır. Ayrıca güvenlik ve savunma ile ilgili konular, enformasyon, sivil olağanüstü hâl planlaması, bilim gibi konularda pratik işbirliği sürecini kapsamaktadır.⁴³¹ Prag Zirvesiyle NATO'nun Merkezi ve Doğu Avrupa'ya yönelik genişlemesi tamamlanmış, İstanbul Zirvesiyle birlikte, Körfez Savaşı'nın da etkisiyle, ilgi Kafkaslar, Akdeniz ve Körfez bölgelerine kaydırmıştır. NATO Parlamenteerler Asamblesinin 2002 yılında ortaya koyduğu "Terörizmin Finansmanı" konulu politika tavsiyesinde; kapsayıcı güvenlik konsepti geliştirmek için kalkınmakta olan ülkelere eğitim, sağlık ve yoksulluğun azaltılması konularında dış yardım programlarının uygulanması gereği ifade edilmiştir.⁴³² Ayrıca Avrupa Birliği ile Berlin Plus kapsamındaki ortaklıkları Avrupa güvenliğinin sağlanmasında sivil unsurların yer alması açısından manidardır.

⁴³⁰ Güney, a.g.e., s. 40.

⁴³¹ A.g.e., s. 59; 94 no lu dipnot.

⁴³² ----- *Resolution 319 on Terrorism Financing*, NATOPA Policy Recommendations, 2002.
<http://www.nato-pa.int> (Erişim Tarihi: 28.03.2008)

İşbirliği merkezli olarak baktığımızda NATO, siyasal fonksiyonunu artırmış ve artırmaya devam etmekte, Birleşmiş Milletler ve AGİT'in (Bosna Hersek'te olduğu gibi) barışı koruma ve kriz yönetimi misyonlarına katılmakta; yeni güvenlik sorunlarını ortaya koyabilmek için diğer örgütler ve ülkelerle yakın işbirliğine girmektedir.⁴³³ Avrupa-Atlantik Topluluğu'nda yer alan ülkeler, güvenliğin bölünmezliği ilkesinden hareketle, (değerlerin, taahhütlerin ve ülkelerin çıkarlarında davranış kurallarını paylaşmak için) Avrupa'da *ortak ve kapsayıcı güvenlik* temelli bağlılık kurmaya çalışmaktadırlar. Bu işbirliği NATO'nun Avrupa güvenliğinde tek oyuncu olmamasından kaynaklanmaktadır. Solana; NATO, AB, BAB, AGİT ve Avrupa Konseyi'nin hep birlikte Avrupa kıtasında *kapsayıcı güvenlik* çerçevesi inşa etmek için birbirlerini güçlendirmek durumunda⁴³⁴ olduklarını ifade etmektedir.

NATO ve Rusya, AGİT'in bölgesel güvenlik işbirliği, çatışma sonrası rehabilitasyon, kriz yönetimi, önleyici diplomaside öncelikli araç rolünü de içeren kalkınmaları ve operasyonel kapasitesini güçlendirmesinde yardımcı olacaklardır. AGİT'in güçlendirilmesiyle NATO ve Rusya Avrupa'nın bölünmesinin ve herhangi bir devletin izolasyonunun önüne geçmek için birlikte hareket edeceklerdir.⁴³⁵ NATO, kapsayıcı güvenlik mimarisi ihtiyacına riayet ederek diğer güvenlik kuruluşlarıyla yakın çalışma başlatmıştır. Bu çerçevede Bosna misyonu NATO'nun yeni güvenlik çevresine uyum sağladığının en iyi göstergesidir.⁴³⁶ Ayrıca Makedonya'da AB'ye görev devri de manidardır. NATO İstanbul Zirvesi'nde; AGİT alanında kapsayıcı güvenlik perspektifinde uluslararası örgütler ve kurumlar arasındaki ilişkilerin karşılıklı olarak güçlendirilmesi için İşbirlikçi Güvenlik Platformu (Platform for Co-operative Security) oluşturulması⁴³⁷, bu doğrultuda yapılagelen eylemlerdir.

⁴³³ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*, Paris, 27 May 1997. <http://www.nato.int/docu/basic/txt/fndact-a.htm> (Erişim Tarihi: 28.03.2008)

⁴³⁴ Javier Solana, Speech, Friedrich Ebert, Stiftung, Bonn, 17 Ocak 1997, <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970117a.htm> (Erişim Tarihi: 28.03.2008)

⁴³⁵ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*, Paris, 27 May 1997. <http://www.nato.int/docu/basic/txt/fndact-a.htm> (Erişim Tarihi: 28.03.2008)

⁴³⁶ Javier Solana, Speech, Friedrich Ebert, Stiftung, Bonn, 17 Ocak 1997, <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970117a.htm> (Erişim Tarihi: 28.03.2008)

⁴³⁷ Thomas De Saint Maurice, *The European Security and the Relationship Between the OSCE and NATO*, 2000, s. 5. <http://tomdsm.multimedia.com/analyses.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2008)

Eğer NATO'nun Şartlarına bakarsak, işbirliği eksenli olarak daha büyük değişikliklerin de yaşandığını görürüz. Bunlardan üçü; güvenliğin bölünmezliği, değerler ve risk sorunlarıdır. 1991 Stratejik Konseptinin en büyük yeniliği, İttifak'ın dayanışma ruhuna işaret eden bölünmezlik dokusuydu. Bu da Konsept'te ifade ediliyordu: İttifak'ın yürütülen en önemli prensibi tüm devletler için güvenliğin bölünmezliğini savunan egemen devletler arasında ortak taahhüt ve karşılıklı işbirliğidir.⁴³⁸ Güvenliğin bölünmezliği iki önemli doku için önemli bir birleşmedir. İlki, bazen ikincil dokümanlarda kullanılan, “güvenlikte eşitlik”tir. İkincisi ise dayanışmanın geleneksel dokusunun modernizasyonunu içerir. Bölünmezlik ve güvenlikte eşitlik fikri günümüz zorluklarına karşı hesaba katılması gereken yeni düşünceler⁴³⁹ ve kapsayıcı güvenliğin gerekleridir.

NATO'nun askeri dönüşümüyle, bir ordu kurmaktan ziyade ad hoc müdahalelerde bulunabilecek; genişlemiş ve esnek savunmayı taahhüt eden çatışmayı önleme, kriz yönetimi ve kriz mukabele operasyonlarında bizzat rol almayı içerir.⁴⁴⁰ NATO genel sekreteri ideal geleceği; daha az müdahale, daha çok önleme ile tanımlamaktadır. Bu, NATO'nun, önleme mekanizması üzerinden, AGİT'ten ortaklık inisiyatifini güçlendirmesini istemesinin de sebebidir.⁴⁴¹ Yeni riskler ve genişlemiş ve esnek savunma uyarınca NATO, özellikle güç indirimine gitmiş, yeni şartlara göre yeni görevlere başlamış; kriz yönetimi ve barış koruma uygulamalarına imza atmıştır.⁴⁴² NATO'nun silahların sınırlandırılması konusundaki çalışmaları ve güven inşası ölçütleri; güvenlik politikasının oluşumunda tümleyici bir etkiye sahiptir. Ayrıca NATO süreci radikal bir biçimde konvansiyonel ve nükleer güç adaptasyonlarını azaltmakta ve

⁴³⁸ Benzer bir formülasyon 1999 Stratejik Konseptinde ve Prag Zirvesi deklarasyonunda da yer almıştır.

⁴³⁹ Peter J. Burgess, *What is new and what is old in NATO's strategic concept?*, Prepared for the Preparatory seminar for NATO's summit in Oslo The Norwegian Atlantic Committee & NorPeace, International Peace Research Institute, Oslo (PRIO), 16 Nisan 2007.

⁴⁴⁰ Güney, a.g.e., s. 62.

⁴⁴¹ Maurice, a.g.e., s. 3.

⁴⁴² Javier Solana, Speech, Friedrich Ebert, Stiftung, Bonn, 17.1.1997, <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970117a.htm> (Erişim Tarihi: 28.03.2008)

NATO'nun askeri gücünü güçlendirmemesi –ordu kurmaması– mücadele anlayışı değiştirmesi kapsayıcı güvenlik içerisine alınıyor.

buna devam etmektedir.⁴⁴³ Son olarak, NATO'nun *etkin ve hızlı müdahale edebilecek askeri birlikler* oluşturması yanı sıra ele aldığı proaktif yöntemlerin kullanımının iç ve dış güvenlik ayrımını ortadan kaldırması, güvenliğin bölünmezliği kapsamında kapsayıcı güvenlik uygulamaları arasında ifade edilebilir.

3.2.3. AGİT'in Avrupa Güvenliğine Yönelik Kapsayıcı Politikalarının Gelişimi

Kökenleri Soğuk Savaş'ın ilk yıllarına kadar götürülebilen AGİT'in kuruluş düşüncesi, 1970'lerde siyasal alanda yaşanan gelişmelere paralel olarak somut bir adıma dönüşmüş, 30 Haziran 1975 tarihinde yayınlanan "Helsinki Nihai Senedi" ile bir Konferans olarak kurulmuştur. Helsinki Nihai Senedi; ilk üç bölümünün Avrupa güvenlik sorularına ayrıldığı toplamda dört sepetten (basket) oluşmuştur.⁴⁴⁴ Nihai Senet aslında, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'ndan iki yıl sonra katılımcı devletlerin, askeri güven ve güvenlik artırıcı önlem almaları konusundaki ortak kararlarının yanı sıra; ekonomik, bilimsel, teknolojik, çevresel, kültürel ve insanlık konularında ortak hareket etme kabiliyetlerini⁴⁴⁵ ortaya koymalarına da şahitlik eder. Askeri ittifakların dışında yer alan ve Avrupa güvenliğine ilişkin sorunlar için oluşturulan sepetler Avrupa için kapsayıcı güvenlik yöntemini ortaya koyuyordu.⁴⁴⁶ AGİK süreci Soğuk Savaş döneminde Doğu ile Batı arasında belirsiz bir *detente* süreci yaratmış, insan haklarını iki blok arasında meşru bir diyalog zemini olarak kabul ettirmiştir.⁴⁴⁷

Soğuk Savaş sonrası da AGİT'in gelişimi Doğu ve Batı arasında, ortak normlar, değerler ve karar verme prosedürleri üzerinde anlaşma temeline dayanan ve güvenliğin genişletilmiş sınırlarını belirleyen işbirliği eksenli "diyalog" sürecini kapsar. Bu diyalogun temel özellikleri ise şöyle sıralanabilir: Çok taraflı diyalog, kapsamlılık,

⁴⁴³ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*, Paris, 27 May 1997, <http://www.nato.int/docu/basic/txt/fndact-a.htm> (Erişim Tarihi: 28.03.2008)

⁴⁴⁴ Fatih Karaosmanoğlu, *OSCE Human Rights Process, Law and Foreign Policy*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım- 2000, ss. 13-14.

⁴⁴⁵ OSCE Handbook, s. 1, 2007.

⁴⁴⁶ Thomas M. Buchsbaum, *OSCE's Comprehensive Security: Integrating the Three Dimensions. Challenges Faced by the OSCE During 2001*, PSIO Occasional Paper, Number 2/2002, s. 72.

⁴⁴⁷ AGİT'in İnsan Hakları süreciyle ilgili olarak detaylı bilgi için bkz: Karaosmanoğlu, a.g.e..

devletlerin eşitliği, kapsayıcı gündem, işbirlikçi (co-operative) yöntem, ilkelilik ve pragmatizm, esneklik ve uyarılama. Çok taraflılık uyarınca AGİT Avrupa ülkeleri ile birlikte ABD ve Kanada'nın da içerisinde bulunduğu ve güvenliğe ilişkin konuların marjinalleşmeden ele alınabildiği bir platform işlevi görmektedir. Kapsamlılık özelliği Avrupa'ya komşu Akdeniz ve Asya ortaklarının da bulunduğu bir alana karşılık gelir. Devletlerin eşitliği genel anlamda karar alma mekanizmalarında ve politikalarda görülmekle birlikte, özel anlamda devletlerin eşit güvenlik hakkına vurgu yapmaktadır. Kapsayıcılık; askeri-siyasal, ekonomik-çevre ve insani boyut mekanizmalarıyla uluslararası ve bölgesel güvenlik sorunlarına ilişkin bir bağ oluşturmaktadır. İşbirlikçi yöntem ise devletlerin taahhütlerini diyalog zemininde yerine getirmeleri konusunda onlara yardımcı olmayı içerir. İşbirlikçi anlayış AGİT'in diğer örgütlerle işbirliği mekanizmasının da temelini oluşturmaktadır. İlkelilik ve pragmatizm konusunda AGİT; Helsinki sürecinden günümüze temel ilkeleri konusunda tutarlı olmuş, pragmatizmi bu ilkeleri gerçekleştirmek için esnek bir zeminde kullanmıştır. Esneklik ve uyarılama noktasındaysa (kapsayıcı güvenlik anlayışı ile günümüz Avrupa güvenlik, işbirliği ve iyi yönetimi yardımlaşmasında önemli bir aktör olduğu) geldiği noktaya bu anlayışını Soğuk Savaş sonrası güvenliğin genişleyen doğasına uyarlayabilmesi ile ulaştığı ifade edilebilir.⁴⁴⁸

Kasım 1990'da imzalanan ve bazılarınca Avrupa'nın yeni Anayasası olarak görülen, Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı, bundan böyle insan hakları ve demokrasi konseptinin çok taraflı güçlendirilmesi ve ortak değerler olarak yer almasını deklare ediyordu.⁴⁴⁹ Şart'ın ilk paragrafında "Cepheleşme çağı ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü son bulmuştur." diyerek *Soğuk Savaş'ın bitişini ilan ediyor* ve ekliyordu: "İlişkiler bundan böyle saygıya ve işbirliğine dayalı olacaktır."⁴⁵⁰ Deklarasyon ile silahsızlanma anlaşmalarının belki de en önemlisi olan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) süreci kesinlik kazanıyor ve Güvenlik başlığı altında Güven ve Güvenlik İnşası Ölçütleri (Confidence and Security-building Measures - CSBM's) yükselen bir

⁴⁴⁸ Evers Frank, Martin Kahl, Wolfgang, Zellner, *The Culture of Dialogue*, The OSCE Acquis 30 Years after Helsinki 1975-2005, Centre for OSCE Research & IFSH, Hamburg, 2005, ss. 10-11.

⁴⁴⁹ Cathal J. Nolan, *The OSCE: Nonmilitary Dimensions of Cooperative Security in Europe*, Redefining European Security, Carl C. Hodge, 1999, s. 302.

⁴⁵⁰ The Charter of Paris for a New Europe, OSCE, 1990.

biçimde; *açıklık* ve *güven* esasına dayandırılarak yeniden şekillendiriliyordu. AKKA ve CSBM's Avrupa'da istikrar ve güvenlik için önemli adımlar olarak anılıyordu.⁴⁵¹

Deklarasyon'da ayrıca, Avrupa'da silahların azaltılması ile sonuçlanacak olan AKKA'nın, AGİK sürecinde yer alan yeni güvenlik ve işbirliği yaklaşımları ile birlikte; Avrupa'da yeni güvenlik algılamaları ve ilişki boyutlarını yöneteceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte devletlere güvenlik gerekliliklerini belirlemeleri noktasında mutlak özgürlük veriliyordu.⁴⁵² Yine bu zirvede AGİK'in kurumsallaşmasına karar veriliyor, Konsey ve Sekretarya yanı sıra Çatışmaları Önleme Merkezi (CPC), Hür Seçimler Bürosu (The Office of Free Elections), Helsinki İzleme Komitesi (Helsinki Watch) oluşturuluyordu.

1992 Helsinki Zirvesi'nde kabul edilen Helsinki Dokümanı "The Challenge of Change" ile AGİK, BM Şartı viii. bölüm uyarınca bölgesel anlaşma olarak tanımlıyordu.⁴⁵³ Prag Konseyi'nde ortaya konulan; "AGİK'in kapsayıcı güvenlik ve istikrar konsepti, insan hakları, siyasal, askeri, ekonomik ve çevresel bileşenleri içermektedir." şeklindeki kapsayıcı güvenlik betimlemesiyle birlikte Helsinki Zirvesi'nde kabul edilen adı geçen belgenin 5. başlığı altında tüm AGİK üye devletlerinin, güvenlik anlaşmalarını kendilerinin seçme hakları teyit ediliyor ve güvenliğin bölünmezliği ve güvenliğin karşılıklı bağımlılığı (üyelerin tamamının güvenliğinin birbirine bağlı olduğu) tanınıyordu.⁴⁵⁴

Yeni Avrupa güvenlik düzeni, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla bağımsız devletlerce yeniden şekillenmeye başladığında; kurumsallaşmaya yönelik atılımlar artmış⁴⁵⁵, sonuç olarak AGİK'in kurumsal dönüşümü 1994 Budapeşte Zirvesi'nde resmi bir deklarasyon ile tamamlanmıştır. AGİK 1 Temmuz 1995 itibarıyla de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı - AGİT olarak bölgesel kuruluş biçiminde

⁴⁵¹ The Charter of Paris for a New Europe, OSCE, 1990.

⁴⁵² The Charter of Paris for a New Europe, OSCE, 1990. OSCE Handbook, s. 1, 2007.

⁴⁵³ Niemtzow, a.g.e., s. 1.

Niemtzow, bu makalesinde AGİT'in kapsayıcı güvenlik politikalarına eleştiriler getirmektedir.

⁴⁵⁴ CSCE Helsinki Document 1992 The Challenges Of Change

⁴⁵⁵ Pál Dunay, The OSCE in Crisis, Chaillot Paper, No. 88, Nisan 2006, s. 21.

çalışmalarını sürdürmeye başlamıştır.⁴⁵⁶ Budapeşte Zirvesi'nde tamamlanan yalnızca kurumsal yapı olmamış aynı zamanda güvenlik politikasının dönüşümü noktasındaki kararlılık da tamamlanmıştır. Bu çerçevede Zirve'de 21. yüzyılda Avrupa güvenliği için ortak ve kapsayıcı güvenlik konusunda söylemler başlamıştır.⁴⁵⁷ Avrupa içi ortak ve kapsayıcı güvenlik modelinin yapılandırılması amacıyla 31 Mart 1995'te Kıdemli Konseyi (Senior Council) ilk toplantısını yapmıştır. Çalışma sürecinde ilk tartışmalar AGİT'in kapsayıcı güvenlik politikasının prensipleri üzerine olmuş; güvenliğin bölünmezliği, ortak güvenlik alanının yaratılması, istikrar ve işbirliği ve üye devletlerin bu sürece etkin katılımı gibi konular üzerine tartışmalar yoğunlaşmıştır. Güvenlik modelinin geliştirilmesi sürecine uluslararası ve devlet dışı aktörlerin temsilcileri, akademisyenler, araştırma merkezleri de davet edilmiştir.⁴⁵⁸ 1995 yılında yapılan çalışmalar süresince, siyasal, askeri, ekonomik, toplumsal ve çevresel yirmiyi aşkın risk ve engel sıralanmıştır.⁴⁵⁹ 18-19 Haziran 2006 Güvenlik Modeli Komitesi'nde kapsayıcı güvenliğin araçları/yöntemi konusunda tartışmalar erken uyarı ve önleyici diplomasiyi de içeren çatışma önleme, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon konularına odaklanmıştır.⁴⁶⁰

1995 Dayton Antlaşması'nın imzalanması ve ardından Bosna Hersek'te serbest seçimlerin başarılı bir organizasyonla yapılması, AGİT'in Avrupa güvenliği yöntemlerinin başarılı sonuçlar doğurabileceğiyle ilgili şüpheleri de ortadan kaldırmış oluyordu. 1996 Lizbon Zirvesi ise, deklare edilen 21. Yüzyıl İçin Ortak ve Kapsayıcı Güvenlik Modeli ile, Soğuk Savaş sonrası Avrupasında örgütün, (daha) güvenli, demokratik ve barışçıl bir Avrupa inşasındaki merkezi rolünü belirginleştiriyordu.⁴⁶¹

Avrupa Güvenlik Şartı'na (İstanbul, 1999) gelinen süreçte Avrupa-Atlantik İşbirliği forumu kurulmuş, kapsayıcı güvenliğin bir şartı olarak da özellikle diğer örgütlerle

⁴⁵⁶ A.g.e., s. 22.

⁴⁵⁷ The Security Model Discussion 1995-1996, Report of the Chairman-in-Office to the Lisbon Summit, Lisbon, 30 Kasım 1996, REF. S/82/96/Rev.1, EN., s. 1 .

⁴⁵⁸ A.g.e., s. 2.

⁴⁵⁹ Risk and Challenges to Security in the OSCE Area, REF.PC/418/95/Rev. 2.

⁴⁶⁰ The Security Model Discussion 1995-1996, Report of the Chairman-in-Office to the Lisbon Summit, Lisbon, 30 Kasım 1996, REF. S/82/96/Rev.1, EN., s. 3.

⁴⁶¹ Miriam Sapiro, *The OSCE: an Essential Component of European Security*, 1997, <http://www.asil.org/insights/insight8.htm> (Erişim Tarihi: 18.04.2008)

işbirliği zeminleri sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. 1999 İstanbul Avrupa Güvenlik Şartı ile örgüt Avrupa'nın eski bölünmüşlüğü'nün geride kaldığını söylemiş, yeni risk ve zorluklarla 21. yüzyılın doğuşunu karşılamıştır. Buna göre diğer uluslararası-üstü örgütlerle işbirliği (işbirlikçi güvenlik anlayışı adı altında) kararı açıklanıyor; kurumsal dönüşümler, kuruluşu gibi adımlarla tamamlanmaya çalışılıyor; uluslararası terörizm, şiddet aşırıcılığı, organize suç ve uyuşturucu trafiğinin güvenliğe yönelik büyüyen tehditleri oluşturdukları ifade ediliyordu. Ayrıca ilişkilerin şeffaflık, dayanışma ve eşit ortaklık gündemiyle var olan ortak ve kapsayıcı güvenlik ile inşa edileceği; her üye ülkenin güvenliğinin diğerlerinin güvenliği ile ayrılmaz biçimde bağlantılı olduğu ve üye devletlerin kendi güvenliklerini diğerlerinin güvenliği pahasına güçlendirmeyecekleri kesin hükme bağlanıyordu. Yine, AGİT'in kapsayıcı güvenlik kavramının özünde, insan haklarına, demokrasiye ve hukuk devletine saygının bulunduğu insani boyut altında teyit ediliyor; insani, ekonomik, siyasi ve askeri boyutların bir bütün olduğuna dikkat çekiliyordu.⁴⁶²

Aynı belgede AGİT'in diğer uluslararası teşkilatlar ve kurumlar arasında işbirliğini geliştirmek; ortak ve bölünmez bir güvenlik alanı oluşturmak için barışı koruma operasyonlarındaki rolünün geliştirilmesine, bölünmelerin ve farklı güvenlik düzeylerinin olmadığı bir AGİT bölgesi-Avrupa alanı yaratılmasına çalışılacağı ifade ediliyordu. Ek olarak, AGİT bölgesine yakın Akdeniz ve Orta Asya'daki ülkelere komşu bölgelerdeki güvenliğin AGİT için artan önemiyle birlikte, bu bölgelerdeki istikrarsızlık ve tehlikelerin AGİT ülkelerinin güvenlik ve refahına doğrudan etkisine değiniliyordu.⁴⁶³

Avrupa Güvenlik Şartı'na kadar Akdeniz ile ilgili konularda AGİT bünyesinde on özel toplantı yapılmıştır. Bu durum Avrupa'da güvenliğin Akdeniz bütünündeki güvenlikle yakından ilişkili olduğunun da göstergesidir. Şartın İşbirliği Ortaklarımız başlığı altında; çatışmaların barışçıl yoldan çözümü temel ilkesinin Akdeniz bölgesinde de gerçekleştirilmesi, Akdeniz'de erken uyarı, önleyici diplomasi ve çatışmaların önlenmesi mekanizmalarının oluşturulmasının Akdeniz İşbirliği Ortakları eliyle

⁴⁶² OSCE, Charter for European Security, İstanbul, Kasım 1999.

⁴⁶³ OSCE, Charter for European Security, İstanbul, Kasım 1999.

sürdürülmekte olduğu; Akdeniz’de Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Fas ve Tunus ile uzun süreli ilişkiye önem verildiği belirtilmektedir.⁴⁶⁴

Akdeniz Boyutu, “Akdeniz tam anlamıyla güvenli olmadan Avrupa’nın güvenli olmasının düşünülemeyeceği” üzerine kuruludur. Buchsbaum, Helsinki Son Senette, izleme mekanizmasının dışındaki, diğer üç sepetin yanı sıra iki ve üçüncü sepetler arasında ve onlarla eşdeğer öneme sahip bir dördüncü sepet bulunduğunu; bunun da Akdeniz’de işbirliği ve güvenlik olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁶⁵ AGİT, Helsinki’den buyana, Avrupa-Akdeniz alanında güvenlik ve işbirliği için Akdeniz Ortaklar İşbirliği (AOİ) (Mediterranean Partners for Cooperation-MPC)’nin önemini altını çizmektedir. AGİT ve AOİ arasında karşılıklı bağımlılık esaslı etkin ve sürekli diyalog ve işbirliği AGİT’in kapsayıcı ve işbirlikçi güvenlik kavramı ve güvenliğin bölünmezliği esasında bir sorumluluğa dayanmaktadır. Bu diyalog Avrupa-Akdeniz alanını barış, istikrar ve ortaklık bölgesi yapmaya yardımcı olacaktır. AGİT ve AOİ ile güvenlik işbirliği, ortak risk ve tehditlerin yanı sıra ortak değerler ve prensiplerin paylaşılması üzerine kuruludur.⁴⁶⁶

Avrupa’nın geleceği için Helsinki süreci, AGİT alanında güvenlilikle ilişkili önemli problemlere odaklanmak konusunda kapsayıcı güvenlik uygulamalarına ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir.⁴⁶⁷ Bu kapsamda AGİT AOİ ile; CSBMs, önleyici diplomasi, çatışma önleme, insan hakları ve 1995 Budapeşte Zirvesi’nde ortaya konan risk ve tehditler konusundaki tecrübelerini paylaşmak istemektedir. İlişki alanlarından askeri ve siyasi işbirliği, CSBMs ve çatışma önleme üzerinden yürümektedir. İnsani boyut evrensel insan hakları ve değerleri ile demokrasiyi güçlendirmek üzerine kuruludur. Ekonomik ve çevre işbirliğinin ekonomik özellikleri; AGİT’in Ekonomik Forumu faaliyetleriyle hareket ermekte, çevresel işbirliği; deniz kirliliği, doğal kaynakların sürdürülebilirliği ve su konularını içermektedir. Terörizme karşı işbirliği; terörizmin her

⁴⁶⁴ OSCE, Charter for European Security, İstanbul, Kasım 1999.

⁴⁶⁵ Buchsbaum, a.g.e., s. 72.

⁴⁶⁶ Report By The Chairman of The Contact Group For The Mediterranean Partners For Co-operation Contribution to The Security Model, REF.S/82/96/Rev. 1, 30 Kasım 1996.

⁴⁶⁷ Buchsbaum, a.g.e., s. 72.

türlüsü ve uluslararası alanda dallanmasını önleme; buna karşı demokrasi ve insan haklarını güçlendirme üzerinden yürümektedir.⁴⁶⁸

Avrupa güvenliği için Avrupa çevresinin güvenliği maksadıyla 1 Temmuz 1999'da oluşturulan Güneydoğu Avrupa İçin İstikrar Pakti'nda (PC/DEC.306) da bölgesel boyutun AGİT çalışmalarıyla daha da gelişeceği ifade ediliyor; bu hedef 2000 tarihinde Güneydoğu Avrupa Bölgesel Stratejisi (PC/DEC.344) ile başlıyordu. Güneydoğu Avrupa İstikrar Pakti, demokratikleşme ve insan hakları, ekonomik yapılandırma, kalkınma ve işbirliği ile adalet ve içişlerini de içerisine alan geniş bir çerçevede güvenlik unsurlarını içeriyor, bölgeye kapsayıcı güvenlik konseptini, çalışma esaslarıyla birlikte sunuyordu.⁴⁶⁹

Bölge genelinde ve sınır aşan sorunlarda kapsayıcı ve boyutlar arası politikaların geliştirilmesi esasına dayanan Güneydoğu Avrupa Stratejisi, Daimi Konsey tarafından "bölgesel boyut" olarak ifade ediliyordu. Strateji'de yer alan AGİT misyonlarının bulunduğu birbirine komşu ülkeler arasında misyonlar arası iletişimin azalması sorununun; ancak, bir ülkede işe yarayan programın bir diğer ülkedeki problemi çözmek için de kullanılabileceği (ya da o problemin (standart problemlerin) komşu bir ülkedeki uygulamasının etkin işbirliğiyle aynı misyon bir diğer ülkede gerçekleşmeden sorunun çözülebileceği) fikri bölgede AGİT kaynaklarının bölge örgütleri ya da diğer uluslararası örgütler tarafından etkin işbirliği içerisinde kullanılabileceği görüşüne dayanıyordu.⁴⁷⁰

Ayrıca Strateji; AGİT'in bölgesel boyut konsepti şemsiyesi altında; Merkezi Asya ve Kafkaslar gibi farklı bölgesel stratejilerin de gelişmesini sağlıyordu. Bu gelişme AGİT'in boyutları açısından da şöyle bir gelişmeyi doğuruyordu: Tematik boyutlar; insani, siyasi askeri, ekonomik ve çevresel, kültürel; Coğrafi boyutlar (barışı koruma boyutu); Akdeniz, Güneydoğu Avrupa, Asya, Merkezi Asya ve Kafkaslar.⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Report By The Chairman of The Contact Group For The Mediterranean Partners For Co-operation Contribution to The Security Model, REF.S/82/96/Rev. 1, 30 Kasım 1996.

⁴⁶⁹ Thomas, a.g.e., s. 79.

⁴⁷⁰ A.g.e., s. 77.

⁴⁷¹ A.g.e., s. 78.

11 Eylül'ün Avrupa güvenlik mimarisini derinden etkilemesi sonucunda AGİT; 2001 yılı Bakanlar Konseyi'nde terörizmle mücadele için Karşı Eylem Birimi, Terörizmle Savaşta Eylem Planı oluşturmuş, ardından (10 Temmuz 2002) Berlin toplantısında ilan edilen bildirge ile; terörle mücadele ve yeni tehditler adı verilen sınır aşan faaliyetlerle mücadeleyi, kuruluşun amaçları arasına almıştır. 2002 yılında icraatlarına başlayan birimin küresel anti-terörizm araçlarının geliştirilmesi için üye devletlere yardıma bulunacağı, pasaport ve yolculuk dokümanlarının güvenliğinin geliştirilmesini destekleyeceği, terörizmle ilişkili suçlarda yasal işbirliğini güçlendirileceği ve ilişkili eylemlerde bulunacağı⁴⁷² ifade olunmaktadır. 11 Eylül sonrası güvenlik gündemlerinin başında sınır güvenliği gelmektedir. Bu kapsamda 2005 yılında AGİT, Sınır Güvenliği ve Yönetimi Konsepti oluşturmuş, Avrupa misyonlarında edinilen tecrübeler ışığında sınırlarda işbirliği, sınırların güçlendirilmesi ve sınır-ötesi harekâtların kolaylaştırılmasını dile getirmiştir. Yeni oluşturulan konsept, AGİT'in üye ülkelerden sınır güvenliği ve yönetiminin geliştirilmesinde yardım alabileceğini de bildirmektedir.⁴⁷³

Terörizmle mücadeleyi kapsayıcı güvenlik gündemine alan AGİT Porto'da 2002 Yıllık Güvenlik Teftişleri Toplantısı'nda (Annual Security Review Conference) güvenlik diyalogunun artırımı için çerçeve sunmuştur. 2004 yılında aynı toplantının gündemi sınır güvenliği ve yönetimi olmuş, 2005 yılında ise konferans AGİT ortakları arasında işbirliği ve diyalogun desteklenmesi ve kurumlar arası işbirliğinin artırılması üzerinde durmuştur. 2006 konferansı erken uyarı, çatışma önleme ve sonuçlandırma, kriz yönetimi ve kriz sonrası rehabilitasyona odaklanmıştır. 2007 konferansında 2003 Maastrich Bakanlar Konseyinde benimsenen AGİT 21. Yüzyılda İstikrar ve Güvenliğe Yönelik Tehditleri Belirleme Stratejisi gözden geçirilmiştir.⁴⁷⁴ Bu konferanslar dizisinin gündemleri bile; AGİT'in 11 Eylül sonrası Avrupa alanında kapsayıcı güvenlik anlayışındaki sürekliliğe ve diyalog ve işbirliği zemininde terör dahil tüm tehditlere çözüm sunmaya çalıştığını açıkça gösteriyor.

⁴⁷² OSCE Handbook, 2007, s. 23.

⁴⁷³ A.g.e., s. 87.

⁴⁷⁴ A.g.e., s. 87.

Avrupa güvenliğinin sağlanmasında kurumsal ve politik dönüşümlerde güvenliğin bölünmezliği önemli yer tutar. Bu kavram özelde Avrupa güvenliğini güçlendirmek için (kooperatif güvenlik kapsamında) AGİT'in diğer örgütlerle birlikte ve ortaklaşa hareket ve sorumluluk esasını dile getirir.⁴⁷⁵ Bu aynı zamanda, değişen güvenlik çevresinde ortak ve kapsayıcı güvenlik için bir tamamlayıcı unsurdur. Avrupa güvenlik mimarisinin inovasyonuna da ilham olan bu yaklaşımlar bütünü, Avrupa güvenlik alanında hükümetlerarasıcılık ve kurumsallaşmacılık arasında bir güvenlik yönetimi alanını⁴⁷⁶ ortaya koymaktadır. Bu ayrıca, kendi kurallarına göre geniş Avrupa için diplomatik bir rejimin geliştirilmesi, dönüştürülmesi ve ortaya konulmasına da karşılık gelir.⁴⁷⁷ Yine bir ülkenin güvenliğinin yalnızca askeri veya polis gücüne dayanılarak sağlanamayacağı, aynı zamanda demokratik kurumlar, hukukun üstünlüğü, güçlendirilmiş ve korunmuş bir çevrede ekonomik refah ve istikrar kadar azınlık haklarını da içeren insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerinin gerekliliği de AGİT'in Avrupa'da kapsayıcı güvenlik hedefiyle sürdürdüğü politikaların esasında yer almaktadır.^{478, 479}

Son olarak söylenebilir ki AGİT'in Avrupa güvenliğine yönelik olarak ortaya koyduğu kapsayıcı güvenlik yöntemi; saygı, çok taraflı diyalog ve işbirliğine dayalı ilişkiler temelinde; diğer uluslararası-üstü örgütlerle işbirliği çerçevesinde ilişkilerin, şeffaflık, dayanışma ve eşit ortaklığa dayalı gündemiyle; her üye ülkenin güvenliğinin diğerlerinin güvenliği ile ayrılmaz biçimde bağlantılı olduğu ve üye devletlerin kendi güvenliklerini diğerlerinin güvenliği pahasına güçlendirmeyecekleri ilkesiyle; insani, ekonomik, çevresel, siyasi ve askeri boyutların bir bütün olarak savunulacağı; erken

⁴⁷⁵ Thomas Maurice de Saint, *The European Security and The Relationship Between The OSCE and NATO*, Brussels School of International Studies, 2000, s. 2. <http://tomdsm.multimania.com/analyses.htm> (Erişim Tarihi: 02.03.2008)

⁴⁷⁶ Theresa Callan, *Word-Games and War-Games: The OSCE and its Quest for Comprehensive Security*, 1999, ss. 2-3. <http://www.essex.c.uk/ecpr/events/jointsession/paperarchive/mannheim/w18/callan.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2007)

⁴⁷⁷ Alexis Heraclides, *Security and Cooperation in Europe: the Human Dimension 1972-1992*, London, Frank Cass Pub- 1993, ss. 144-146.

⁴⁷⁸ Buchsbaum, a.g.e., s. 84.

⁴⁷⁹ Kapsayıcı güvenliğin değişik elementleri arasındaki ilişkiler ise şöyledir: Hukukun üstünlüğü ve azınlıklar korunmadan iç güvenlik sağlanamaz. İstikrar ve ekonomik güvenlik olmadan iç güvenlik olmaz. Dış güvenliksiz iç güvenlik olmaz. İç güvenliksiz dış güvenlik olmaz. Çevre güvenliği olmadan ekonomik güvenlik olmaz... İç ve dış güvenlik arasındaki ilişkinin esvabı; güvenliğin hem ülkeler arasında hem de ülke içerisinde bölünemeyeceği anlayışına dayanmaktadır. Buchsbaum, a.g.e., ss. 83-84.

uyarı, önleyici diplomasi, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon ile sivil inisiyatif mekanizmalarının esneklik içeriğinin geliştirilmesiyle; silahların sınırlandırılması ve güven ve güvenlik inşası ölçütleriyle; devletlere güvenlik gerekliliklerini belirlemeleri noktasında mutlak özgürlüğün verildiği; sınırlarda işbirliğinin, sınırların güçlendirilmesinin ve sınır-ötesi harekâtların kolaylaştırılmasının savunulduğu; güvenliğin bölünmezliği ve güvenliğin karşılıklı bağımlılığının var olduğu istikrar hedefli bir sisteme karşılık gelmektedir.

3.3. Avrupa Güvenlik Dönüşümünün Yakın Geleceğinin Değerlendirilmesi

Güvenliğin değişen gündemi perspektifinde incelenen Avrupa güvenliğinin geleceği konusunda, tez amacına uygun olarak, öz de olsa yakın gelecek için bir vizyon belirtme gereği hasıl olmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde, bu gereği yerine getirmek için, alanında uzman sınırlı sayıda akademisyen ve araştırmacıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin esası tez amacına uygun olarak hazırlanmış sorulardır. Tez amacı; “Uluslararası İlişkilerde değişen güvenlik algılamaları ekseninde şekillenen kapsayıcı güvenlik anlayışı bağlamında, Avrupa güvenlik sağlayıcılarının politikalarının yakın gelecekte hangi yöne gideceğinin araştırılması”dır. Amaç çerçevesinde ilk bölümde güvenlik, güvenlik algısı ve uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik kavramının ele alınışı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde güvenlik ve değişim arasındaki ilişki incelenerek; güvenliğin genişlemesi, derinleşmesi ve yayılması noktasında teorik ve politik değişimlerin vurgulanması yanı sıra güvenliğin kapsayıcılaşması ele alınmış; kapsayıcı güvenlik kavramı üzerinde detaylı bir analiz düzeyi oluşturulmuştur. Böylece tez amacının *case* kısmı dışında kalan “Uluslararası İlişkilerde değişen güvenlik algılamaları ekseninde şekillenen kapsayıcı güvenlik anlayışı” kısmı ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde Avrupa güvenlik sağlayıcılarının politik ve kurumsal dönüşümleri noktasından güvenlik algılamaları ve yönelişlerinin kapsayıcılaşması ele alınarak tez amacının arta kalan kısmının açılımları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu üç incelemeden sonra, Avrupa güvenliğinin yakın geleceğinin değerlendirilmesine esas olmak üzere mülakatlar yapılmış ve böylece birincil kaynaklara da ulaşılmıştır.

Uzmanlara⁴⁸⁰ yöneltilen sorular; güvenliğin değişen doğası, kapsayıcı güvenli; Avrupa güvenliği konusunda gri noktalar; yakın gelecek vurgusu kalıbına uygun olarak hazırlanmıştır. Mülakatlara Avrupa güvenliği sağlayıcılarının genel güvenliğ politikalarının sorgulandığı üç genel soruyla başlanmıştır. Ardı sıra AB, NATO ve AGİT için ikişer spesifik soru sorulmuştur. Soruların incelemesine geçmeden yakın gelecekte Avrupa güvenliğinin yönelimleri konusunda ulaşılan *sonucu* yazmak gerekirse; “Avrupa güvenliğinde AB, yakın gelecekte en çok söz söyleme hakkına sahip örgüt olacak, kapsayıcı güvenliğ yöntemi de Avrupa güvenliğinde belirleyici olmak isteyen tüm yapılar için esas uygulama modeli kalacaktır.”

3.3.1. Genel Güvenliğ Politikaları Değerlendirmeleri

*Soğuk Savaş sonrası güvenliğin bölünmezliği ve karşılıklı bağımlılığı perspektifinde AB, NATO ve AGİT’in Akdeniz’e yönelik işbirliği ve diyalog merkezli politikaları (Akdeniz Boyutu, Akdeniz Açılımı, Akdeniz Ortaklık İşbirliği); bu örgütlerin, Avrupa güvenliğini sağlamak için, Dünya’nın diğer sorunlu bölgelerine yönelik geliştireceği politikalar açısından da yönlendirici olacaktır. Özellikle Avrupa’nın yakın çevresine ve uzak ölkelerle yönelik bölgesel ya da ikili ilişkiler geliştirmeleri (askeri yanı sıra ekonomik, siyasi vb.), güvenliğe katkı sağlamak yönünde girişimlerini artırabilir.*⁴⁸¹ AB yeni güvenliğ anlayışları çerçevesinde komşularını ve çevresini temizlemeye çalışmaktadır. Yakın gelecekte de çevreye ilişkin olarak asgari istikrar ve güvenliğ oluştırmaya çalışacaktır.⁴⁸² Yakın evre ilişkisine ek olarak merkez evre ilişkisi bağlamındaysa güvenliğ topluluğu olarak görölen Avrupa coğrafyası yani merkez; sorunlu bölgelere doğru genişleyecektir. Bu, içine alma ya da bulunduğu ortamdaki örgütsel yapılanmaya ortak olma yönünde bir hareket şeklinde gerçekleşecektir. Ancak bu durum dünyanın

⁴⁸⁰ Prof. Dr. Mustafa Aydın, ETU Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı ve Uluslararası İlişkiler Konseyi Başkanı. Görüşme Tarihi: 28 Mayıs 2008.

Doç. Dr. Arif Köktaş, Polis Akademisi, Hukuk Bilimleri A.B.D. Bölüm Başkanı Görüşme Tarihi: 16 Mayıs 2008.

Doç. Dr. İdris Bal, Polis Akademisi öğretim üyesi ve Ankara Global Araştırmalar Merkezi Yürütücüsü. Görüşme Tarihi: 17 Mayıs 2008.

Yrd. Doç. Dr. Bahar Hurmi, Atılım Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Bölüm Başkanı. 03 Haziran 2008
Dr. Alb. Hakan Keskin. Görüşme Tarihi: 20 Mayıs 2008.

⁴⁸¹ Doç. Dr. Arif Köktaş

⁴⁸² Doç. Dr. İdris Bal

diğer bölgelerinde de AB, NATO ya da AGİT gibi güvenlik merkezleri oluşturma yoluyla yapılamayacaktır, çünkü birbirinden kopuk merkezler oluşturmak mümkün değildir.⁴⁸³ Bu durum, Dünya'nın diğer sorunlu bölgelerine yönelik geliştirilecek politikaların ABD'ye bağımlı olduğu ve kısa vadede bağımlı kalacağı,⁴⁸⁴ ABD'nin *menfaatleri ile* örtüşecek politikaların başarılı olacağı, doğal olarak da ABD'nin menfaatlerine uygun politikaların geliştirileceğini ortaya koymaktadır.⁴⁸⁵

*Avrupa güvenlik sağlayıcılarının (AB, NATO, AGİT) genişletilmiş güvenlik anlayışları sonucunda, Balkanlara yönelik ortaya koydukları genişleme, komşuluk ve istikrarlaştırma politikaları, Avrupa güvenliğindeki politik rollerinde gelişmelere kaynaklık edecektir. Avrupa Birliği açısından en önemli gelişme, ortaklık ve işbirliği antlaşmaları, istikrarlaştırma merkezli ekonomik mali yardım politikaları ve ülkelerde demokrasiye geçiş sürecinin desteklenmesi yanı sıra üyeliktir.*⁴⁸⁶ Avrupa Komşuluk Politikası'nın gelişimi ve uygulama başarısı, uluslararası siyasi sistem ve güvenlik sisteminin dinamiklerini etkileyecektir.⁴⁸⁷ Bölge ülkelerinin AB yanı sıra NATO şemsiyesi altına girmeye çalışmaları da görülecektir.⁴⁸⁸ AB'nin Balkanları içine almazsa orada durmadan savaşlar çıkacağını ve bunun da AB ülkelerini birincil derecede etkileyeceğini görmeme lüksü yok. AGİT ve NATO'yu da; AB'nin Avrupa güvenliğinin güvenceye alması çerçevesinde düşünmek lazım. Hepsini AB'nin şemsiyesi etrafında düşündüğümüzde, Balkanları içine almamış bir AB güvende olmayacaktır. Avrupa'da farklı örgütlenmeleri AB zamanla kendine entegre edecektir. NATO ve AGİT, AB bünyesinde zamanla erimeye eğilimlidirler. AB'de derinleşme arttıkça diğer örgütler AB çatısı altında eriyceklerdir. Birbirinden alakasız örgütler AB'nin organı haline gelebiliyor. Bunu BAB'da gördük. Ancak NATO konusunda günümüzde benzer bir durumu ABD faktörü dolayısıyla göremeyebiliriz.⁴⁸⁹ AGİT ve NATO, Avrupa'nın dışına doğru taşmış ve Orta Asya'ya odaklanmaya başlamış olsalar da Avrupa'nın güvenliğinin sınırlarının dışından sağlanacağı gerçeğiyle, bunu

⁴⁸³ Prof. Dr. Mustafa Aydın

⁴⁸⁴ Yrd. Doç. Dr. Bahar Hurmi

⁴⁸⁵ Dr. Hakan Keskin

⁴⁸⁶ Doç. Dr. Arif Köktaş

⁴⁸⁷ Yrd. Doç. Dr. Bahar Hurmi

⁴⁸⁸ Dr. Hakan Keskin

⁴⁸⁹ Doç. Dr. İdris Bal

sağlamaya yönelik politikalarını artıracaklardır. Bu durum, NATO'nun Avrupa için artık bir sert güç (hard security) örgütü değil, esnek güç (soft security) odağı; yani güvenlik sağlayıcıdan ziyade güvenlik garantörü vasfına sahip olacaktır.⁴⁹⁰

Avrupa güvenlik sağlayıcılarının terörizmle mücadele politikalarında yer alan sivil unsurlar, yakın gelecekte, Avrupa'nın güvenliğini insani odaklı olarak, sınırlarının dışında görmesini sağlayacaktır. Avrupa'nın sınırlarının, diğer devletlerin güvenlikleri pahasına yükselmesi yakın çevrenin asgari düzeyde istikrarlaşması ve güvenikleşmesi sonucunda önlenebilecektir. Yeni güvenlik arayışlarında etkin sivil örgütler daha fazla rol alacaklar ve eylem alanları hiç kuşku yok ki Avrupa sınırları dışında, tehdidin kaynağının yakınında olacaktır.⁴⁹¹ NATO, AGİT ve AB için öncül sınırlar olan ekonomi, demokrasi ve insan haklarında belirli eşikler aşılabılırsa, ona paralel olarak örgütlerin ve özellikle de AB'nin korkuları düşecektir.⁴⁹² Yasadışı göçün kaynak ülkeleriyle yapılacak işbirliği teröre karşı olumsuz çıktıları önleyecektir.⁴⁹³ AB özelinde, Birlik duvarlarını güçlendirecek, insanları buna zorlayan faktörlerin (ekonomik, siyasi istikrarsızlık) giderilmesi ile kaynak ülkede, bozuk politikaları ortalama refah seviyesine getirme merkezli mücadeleler devam edecektir. Avrupa ülkeleri yakın ve uzak çevrede istikrarı sağlayarak insanların yasadışı göçe başvurmalarını engellemeye çalışacak, var olan güvenlik politikalarını güçlendireceklerdir.⁴⁹⁴ Bu yaklaşım Avrupalıların kendi güvenliklerini ön planda tuttuklarının ve tutacaklarının da göstergesidir. Ancak bu durum güvenlik politikalarının sertleşeceği anlamına gelmez.⁴⁹⁵

3.3.2. Spesifik Güvenlik Politikaları Değerlendirmeleri

Soğuk Savaş sonrası güvenlik gündeminin değişimi ekseninden baktığımızda AB'nin Avrupa güvenliğine yönelik olarak AGSP'nin askeri araçlarını güçlendirmeye çalışması, yakın gelecekte AB'nin güvenlik politikasında salt askeri (sert gücün

⁴⁹⁰ Prof. Dr. Mustafa Aydın

⁴⁹¹ Dr. Hakan Keskin

⁴⁹² Doç. Dr. İdris Bal

⁴⁹³ Yrd. Doç. Dr. Bahar Hurmi

⁴⁹⁴ Doç. Dr. Arif Köktaş

⁴⁹⁵ Prof. Dr. Mustafa Aydın

kullanıldığı) bir açılımla sonuçlanamayacaktır. Çünkü AGSP’de askeri yapının “güçlendirilmesi” orta vadede mümkün değil.⁴⁹⁶ ODGP’nin uygulanmasında sorunlar var. Üye devletler arasında bölgesel sorunlara yaklaşım farklılıkları, ODGP içinde işbirliğini engellemektedir. AB’nin askeri gücünü etkin olarak kullanması orta vadede mümkün görünmemektedir. AB federal bir yapıda olmadığı sürece dış ve güvenlik politikasının etkili olması mümkün değil. Federal olması da zor görünüyor...⁴⁹⁷ AGSP’nin önündeki bu zorluklarla birlikte; ulus devletlerin dış politika ve güvenliği son kale olarak görmesi, NATO’da ABD’nin lider olması, AB içinde liderlik yapacak ülkenin olmaması, bütçe sıkıntılarının varlığı ile ortak tehdit yokluğu AGSP’nin uygulanabilirliğini kısıtlamaktadır. Ancak ortak düşman bulunursa AGSP gerçekleşir ki bu süreç muhtemelen çok yavaş ilerleyecektir.⁴⁹⁸ AB ülkeleri için (özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde) günümüzde asimetrik tehditten başka (o da 2001 ikiz kule saldırılarından sonra başladı.) tehdit yok. Üstelik olmayan bir tehdit için AB’ye has biçimde NATO’dan bağımsız konvansiyonel bir güç oluşturma maliyeti de çok yüksek. Bu durum AB’yi diğer sosyal hedeflerinden alıkoyabilir.⁴⁹⁹

Kapsayıcı bir güvenlik gündeminin sonucu olarak ortaya çıkan Avrupa güvenliğinde örgütler arası işbirliği (işbirlikçi güvenlik anlayışı) olgusuna karşın, AB’nin Avrupa güvenliğini yalnızca Avrupalıların sağlaması gerektiği tezahürü, Avrupa güvenliğini sağlamada AB’yi askeri sahiplik açısından yalnız bırakacaktır.⁵⁰⁰ Çünkü AGSP’nin geliştirilmesi ABD’nin yol vermesiyle mesafe kat ediyor. ABD, NATO’nun kendisinden bağımsız askeri güç oluşturmaya müsaade etmeyecektir. Federal bir yapı olmadan Avrupa’nın güvenliği Avrupalılara bırakılamaz. AB’nin dağınkılığı kendini savunmasına engel. Anayasa başarısız Lizbon’da anayasada var olan Marş ve Bayrak ve hatta Anayasa kelimesi, egemenlik unsurları içerdiği ve ulus devletlerin egemenliklerini kısıtladığı korkusuyla reddedildi. Aslında bu federalleşmeye karşı da bir tepkiydi. Bunu çağrıştıracak unsurlar bile yok sayıldı.⁵⁰¹ Ekonomik destekli kendi güvenliğini sağlamaya baktığımızda; AB, ekonomik anlamda ABD’yi geçmiş olarak güvenlik

⁴⁹⁶ Yrd. Doç. Dr. Bahar Hurmi

⁴⁹⁷ Doç. Dr. Arif Köktaş

⁴⁹⁸ Doç. Dr. İdris Bal

⁴⁹⁹ Dr. Hakan Keskin

⁵⁰⁰ Yrd. Doç. Dr. Bahar Hurmi

⁵⁰¹ Doç. Dr. Arif Köktaş

anlamında da geçerse yitirilen pozisyon AB'ye dönecektir. Birlik yeniden Dünya'nın kutuplarından birisi olacaktır. Bunu başaracaktır, çünkü ekonomik olarak bunu başarmıştır. Ekonomi, güçlü bir ordu ve politikanın dayanağıdır. Bu eğilim ABD'yi ürkütmeden gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.⁵⁰² Ancak Hakan Keskin, küresel dev olan ABD'nin Usame bin Laden adında bir kişinin başını çektiği, görece olarak ABD ile mukayese bile edilemeyecek kadar küçük çaplı bir örgüte karşı çaresiz kaldığı ve uluslararası işbirliği teklif ettiği bir dönemde, Avrupa güvenliğinin yalnızca Avrupalılar tarafından sağlamasını mümkün görmemektedir. Bu nedenle AB içinde zaman zaman gündeme gelen bu söylemlerin gerçeğe dönüşmesi ve politik değişimlere neden olmasını ihtimal dışı olarak değerlendiriyor.⁵⁰³

NATO'nun kapsayıcı bir güvenlik gündemine sahip olduğunun kanıtlarından biri olarak sunulan; ordudan ziyade kriz yönetimi ve barışı korumayı içeren Anında Müdahale Gücü'nün oluşturulması, geçmişteki coğrafi temellere dayanan savunma anlayışından uzaklaşarak askeri gücünün yeniden yapılandırılmasını sağlayacak bir çözüm olması, NATO'nun coğrafi esasa dayalı olmayan askeri araçların ötesinde insani müdahaleleri de benimsemesine bağlıdır. NATO'da bu yönde eğilimler de vardır.⁵⁰⁴ NATO'nun klasik savaş koşullarından çıkmak için Çok Uluslu Acil Müdahale Karargahı vb. çalışmaları bu eğilimlerinin en büyük göstergeleridir ki bu yakın gelecekte NATO'nun sivil unsurları içselleştireceğinin de göstergesidir.⁵⁰⁵ NATO Batı Avrupa ülkelerinin ötesinde Balkanlara Kafkaslara doğru yayılmayı başlatmıştır. Yeni ülkelerin NATO'ya entegre edilmesiyle askeri bir pakt olmanın ötesinde Dünya istikrarını koruma ve krizlerin önlenmesi ve dolayısıyla ABD ve AB'nin koruması rolünü üstlenecektir. Bunu başarırca, AB'nin kendi ordusunu kurması durumunda da varlığını sürdürebilecektir. Yapamazsa varlığı tartışmaya girecektir.⁵⁰⁶

Genişleyen güvenlik gündemi perspektifinde NATO'nun demokrasi ve kalkınmaya dayanan genişleme ve diyalog politikaları, yakın gelecekte NATO'nun sivil güvenlik

⁵⁰² Doç. Dr. İdris Bal

⁵⁰³ Dr. Hakan Keskin

⁵⁰⁴ Dr. Hakan Keskin

⁵⁰⁵ Yrd. Doç. Dr. Bahar Hurmi

⁵⁰⁶ Doç. Dr. İdris Bal

sağlama mekanizmalarından oluşan bir kurumsal yapıya dönüşmesine neden olabilir. NATO varlığını sürdürmek istiyorsa olmalıdır da. Çünkü AGSP'nin gelişimine paralel olarak varlığı tehlikeye girecektir.⁵⁰⁷ NATO'nun zaten mevcut olan sivil kanadı, her genişleme adımı ile daha kapsamlı hale gelecektir.⁵⁰⁸ Bu sayede NATO'nun genişleme ve diyalog politikaları yakın gelecekte, NATO'nun sivil güvenlik sağlama mekanizmalarından oluşan bir kurumsal yapıya dönüşmesini kolaylaştırabilir.⁵⁰⁹

Ortak güvenlik alanlarının yaratılması noktasında AB ve NATO'nun askeri araçlara önem veren bir çizgiye kayıyor olmaları, AGİT'in Avrupa güvenliğine yönelik olarak politik kısıtlılık ve sınırlılığına neden olabilir. Ancak bunun nedeni AB ve NATO'nun askeri araçlara önem veren bir çizgiye kaymaları olmayacaktır. Küresel güvenlik sisteminde asimetrik tehdit var oldukça ve enerji yoğunluklu bölgelerde sıcak savaş şeklinde çatışmalar yaşanmaya devam ettikçe, halen yaşanan güvenlik sorunlarına çözüm sağlayamayan AGİT dahil hiçbir güvenlik mekanizmasının mevcut hali ile varlığını sürdüremeyecektir.⁵¹⁰ Ancak hal böyle bile olsa AGİT'in değeri düşmez. Günümüzdeki gidişatta hukuka bağlılık ve demokrasi güçlenirken, insan hakları önem kazanırken, küreselleşme varken, AGİT'in önemi azalmaz artar. Gidişat da bu yöndedir.⁵¹¹

Soğuk Savaş sonrası AGİT'in AKKA ile ortaya konan ve çok boyutlu bir güvenlik odağına sahip silahsızlanma politikalarının güvenli bir Avrupa yaratması için tüm güvenlik sistemleri asimetrik tehditlere önlem alacak şekilde dönüştürülmelidir. Ayrıca özellikle Rusya ve ABD arasındaki ilişkiler kutup ilişkisinin dışında tutulmalı, AB yeni bir kutup olarak silahlanma anlamında ön plana çıkmamalıdır. Yakın gelecekte AB için bu muhtemel görünmemektedir.⁵¹² Yine de asimetrik tehdit küresel aktörleri hedef aldığından, bu aktörler, kendi savunmaları için ayırdıkları devasa bütçeleri, bu tarz saldırıları önleyebilecek, karşı koyacak yapılanmalar için kullanacaklardır. Ki tüm küresel güvenlik devleri, başta ABD, Rusya ile AB'nin lokomotifleri Fransa, Almanya,

⁵⁰⁷ Doç. Dr. İdris Bal

⁵⁰⁸ Yrd. Doç. Dr. Bahar Hurmi

⁵⁰⁹ Dr. Hakan Keskin

⁵¹⁰ Dr. Hakan Keskin

⁵¹¹ Doç. Dr. İdris Bal

⁵¹² Doç. Dr. İdris Bal

İngiltere ve İtalya tüm güvenlik sistemlerini öncelikle asimetrik tehditlere önlem alacak şekilde transforme edeceklerdir.⁵¹³

Mülakatlarda ulaşılan bilgiler ile kapsayıcı güvenlik gündeminin bağlantısına ilişkin çıkartımlara baktığımızda; AB, NATO ve AGİT'in Akdeniz'e yönelik işbirliği ve diyalog merkezli politikaları, dünyanın diğer sorunlu bölgeleri için askeri yanı sıra ekonomik, siyasi vb. ikili ya da bölgesel ilişkiler geliştirilmesiyle sonuçlanacaktır. Yakın gelecekte de "çevre"ye ilişkin olarak, Avrupa'nın güvenliği için, "çevre"de asgari istikrar ve güven oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu, merkezin sorunlu bölgelere doğru genişlemesiyle sonuçlanacaktır. Genişleme, içine alma ya da ülkenin bulunduğu ortamdaki örgütlere üye olma şeklinde gelişecektir. Yine, yakın gelecekte Dünya'nın sorunlu bölgelerine yönelik olarak geliştirilecek politikalar, ABD'nin menfaatlerine de uygun olacaktır. Kapsayıcı güvenlik anlayışının "güvenliğin bölünmezliği" ilkesine uygun bir politika gelişim süreci sağlanacaktır. Aynı zamanda diğerlerinin güvenliksizliği pahasına bir Avrupa güvenliği çalışması yürütülmeyecektir. Örgütler arası işbirliği önem kazanacaktır. Özellikle askeri güvenlik ölçütleri yanı sıra ekonomik güvenlik ve insan güvenliği ölçütlerinin ön planda tutulması, Avrupa güvenliği için güvenlik politikalarının kapsayıcı gündeme sahip olacağının göstergesidir. Bu noktada, özellikle NATO'nun proaktif yöntemli güvenlik mekanizmaları, Dünya'nın diğer sorunlu bölgelerine yönelik de kapsayıcı güvenlik yaklaşımlarının uygulanacağı konusunda işaretler vermektedir.

Avrupa'nın güvenliğinin, Avrupa'nın sınırlarının dışında görülmesi yani, çevrenin istikrarlaştırılması, kapsayıcı güvenlik anlayışının; güvenliğin bölünmezliği ve diğer devletlerin güvenlikleri pahasına güvenlik sağlama mücadelelerine girmeme ilkelerinin gereğidir. Ayrıca istikrarsızlığı oluşturan etmenlerin, önleyici insani müdahaleyle aşılmaya çalışılması da salt askeri olmayan güvenlik okumasının bir sonucudur. Bu anlamda Avrupa güvenlik sağlayıcılarının terörü önleme dâhil insani odaklı politikaları, onların güvenlik gündemlerini daha da kapsayıcılaştıracaktır. Bu, yakın gelecekte

⁵¹³ Dr. Hakan Keskin

Avrupa güvenlik sağlayıcılarının var oluş amaçlarını yerine getirmeleri açısından yegâne yoldur.

Avrupa güvenlik sağlayıcılarının Balkanlara yönelik ortaya koydukları kapsayıcı politikaların, yakın gelecekte “genişleme” sonuçlu bir politik açılımı gerekli kılması muhtemeldir. Her ne kadar AB ve NATO, genişlemekten ziyade “ortaklık” üzerine vurgu yapsalar da bölgede istikrar ve barış, içine alma ile sağlanabilecektir. AB ve NATO’nun bunu görmeme lüksleri yoktur. Keza bölgenin demokratik güvenlik değerlerine sahip kılınması noktasında da içine alma, yakın gelecekte Avrupa güvenliğinin sağlanması noktasında belirleyici olacaktır. Bu politikaların yanı sıra AB’nin güvenliğinden de sorumlu olan AGİT ve NATO’nun Avrupa’nın güvenliğini sınırlarının dışından sağlamaya yönelik politikaları artacaktır. Bu durum özellikle NATO’nun Avrupa için bir sert güç örgütü değil, esnek güç odağı olacağının; yani güvenlik sağlayıcıdan ziyade güvenlik garantörü vasfına sahip olacağının, öngörüsünü oluşturur.

Ayrıca NATO’nun varlığını sürdürmesi için salt askeri okumadan sivil okumaya bir geçiş süreci gereklidir ki yapa geldiği kriz önleme vb. insan odaklı politikalar yakın gelecekte insani unsurun, NATO açısından daha da önem kazanacağını göstergesidir. NATO’nun coğrafi temellere dayalı Soğuk Savaş mücadele yöntemini dönüştürmesi, salt askeri açılmadan ziyade sivil unsurları içeren politik ihtivaları, gelecekte var olmak adına esaslı ihtiyaçtır. Dünya istikrarını koruma ve krizleri önleme mekanizmaları oluşturması geleceğe taşımasında yardımcı olacaktır. Bunun anlamı NATO’nun kapsayıcı güvenlik paradigmasını esas alan bir yapıya kavuşması gereğidir. Coğrafi temellere dayalı politikanın terki güvenliğin bölünmezliği, sivil unsurların ihtivasi, insan güvenliği, şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından önem taşır. İstikrar arayışları ile krizleri önleme mekanizmaları önleyici müdahale anlamında kapsayıcı güvenliğin esaslarının yansımasıdır. Genişleyen güvenlik gündemi perspektifinde NATO’nun demokrasi ve kalkınmaya dayanan genişleme ve diyalog politikaları yakın gelecekte NATO’nun sivil güvenlik sağlama mekanizmalarından oluşan bir kurumsal yapıya dönüşmesine neden olabilir ve olacaktır da. Kapsayıcı gündemi bu süreci hızlandırmaktadır.

AGİT açısından ise insan hak ve güvenliğinin giderek önem kazandığı bir dünyada Avrupa güvenliğini sağlamak için Avrupa'nın sınırları dışında çalışmalar yürütmek zorunluluktur ki AGİT Kafkaslar ve Orta Asya misyonlarıyla bunu açıkça göstermektedir. Bu politikaları daha da artacaktır. AB ve NATO'nun, kapsayıcı gündemle birlikte, askeri araçlara önem veren bir çizgide olmaları AGİT'in kapsayıcı güvenlik gündeminin daha açık olarak görülebilmesine olanak sağlamaktadır. Yakın gelecekte AGİT'in bu tavrı diğer örgütler için de özendirici olacak, kapsayıcı güvenlik gündeminin yaygınlaşması noktasında işe yarayacaktır ki AB'nin bünyesinde eritme tavrının geleceğe taşınması için bu süreci örnek almak durumundadır. Keza NATO'nun var oluşunun sürdürülebilirliği açısından da gereklidir. Önleyici mücadele ve erken önleme ile koruyucu savunma (defensive defence) kapsayıcı güvenliğin gereklerindendir. Asimetrik tehditlere karşı da bu uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için AKKA vb. silahsızlanma çabaları manidardır. Gelecekte bu ve benzeri yapılar artacak devletler ve örgütler arası işbirliği bu sürece güç verecektir. Bu kapsayıcı güvenliğin bir sonucudur. Bu Avrupa güvenlik sağlayıcılarının ve devletlerin tüm güvenlik sistemlerinin asimetrik tehditlere önlem alacak şekilde dönüştürülmesi ile mümkün olacaktır.

Avrupa'da farklı örgütlenmeler vardır. O farklı örgütlenmeleri AB zamanla kendine entegre ediyor. NATO ve AGİT, AB bünyesinde zamanla erimeye eğilimlidirler. Kapsayıcı güvenlik noktasında bu durumun yorumu örgütler arası işbirliğinin etkin kılınacağı noktasındadır. Bu durum ayrıca kapsayıcı güvenlik için sağlıklı ikili ilişkilerin kurulabileceği tümevarımcı olumlu bir süreç ve yakınlaşma anlayışının da gereğidir.

AGSP'nin askeri açılımları onun salt askeri bir açılıma sürüklemeyecektir. Çünkü ordu AB için bir gerekliliktir ve bu çalışmalar henüz olmayan bir yapının inşası sürecinin başlangıcıdır. Salt askeri bir açılım vardır demek için ordunun kurulmasını beklemek, ardından kurulan ordu ile yapılacak eylemlilikleri incelemek gerekecektir. Ancak AB'nin şu aşamada böyle bir tavrı görünmemektedir. Çünkü postmodern çağın yansıması olan AB, insan güvenliğinin sağlanması noktasında büyük çaba harcamakta, demokrasi ve demokratik güvenliği (şeffaflık, hesap verebilirlik) temel ilkelerden

saymaktadır. Ordu kurulması yakın gelecekte muhtemel görülmesi de kurulması durumunda bile güvenlik politikalarının salt askeri odaklı olacağı söylenemez. Bu durum AB'nin kapsayıcı güvenlik gündeminin de bir sonucudur; çünkü AB yalnızca askeri güvenliği gerek görmekle kalmamakta; çevre ve insan güvenliği ile ekonomik güvenliği de esasları arasına almaktadır. Ayrıca Avrupa ülkelerinde var olan Avrupa güvenliğini Avrupalıların sağlaması gerektiği yönündeki tezahür, yakın gelecekte muhtemel değildir. Çünkü ortak dış ve güvenlik politikasının oluşturulması noktasında sorunlar yaşanmakta; ulus devletin son kalesi olarak algılanan dış politika konusunda devletler egemenlik paylaşımına gitmek istememektedirler. Bunun gerçekleşebilmesi için AB'nin federal bir yapıya sahip olması gerekir ki yakın gelecek için bu da muhtemel görünmemektedir. Anayasa çalışmaları sırasında ortak marş, bayrak vb. sembollere dahi tahammül mevcut değildir. Ayrıca ortak dış ve güvenlik politikasının oluşumu için ortak tehdide de ihtiyaç vardır; terörizm bu vasfı tam anlamıyla taşımamaktadır.

SONUÇ

Güvenlik kavramı Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde incelendiğinde, teori ve pratiği yansıtan bir çalışma ortaya koymak mümkündür. Çünkü, güvenlik kavramı yalnızca normatif unsurlar taşımamakta, hem birey hem de devlet ve sistem seviyesinde “yaşanmaktadır”. *Uluslararası İlişkilerde değişen güvenlik algılamaları ekseninde Avrupa güvenliği* isimli bu tez çalışması da “yaşanan” bir olgunun teoriden pratiğe kapsamlı bir analizini içermektedir. Bu analiz ihtiyacı, uluslararası politikada yaşanan değişimlere düşünsel alt yapı oluşturan paradigmalardan ortaya konulması gereğindedir. Bu paradigmlar ortaya konulabilmelidir ki geleceğe ilişkin uluslararası politikadaki dönüşümler öngörülebilir. Tez kapsamında hazırlanan ilk iki bölüm bu ihtiyacı karşılamak adına hazırlanmıştır. Tez amacı da bu öngörü ihtiyacını karşılayacak bütünlüktedir: “Uluslararası İlişkilerde değişen güvenlik algılamaları ekseninde şekillenen kapsayıcı güvenlik anlayışı bağlamında sağlayıcılarının politikalarının yakın gelecekte hangi yöne gideceğinin araştırılması”.

Tez amacını karşılamak için literatür taraması yapılmakla birlikte mülakat tekniği de kullanılmıştır. Kapsayıcı güvenlik konusunda yapılan yayınların bir çoğunun İngilizce kaleme alınmış olması, literatür taraması kısmında daha çok yabancı yayınlardan faydalanmayla sonuçlanmıştır. Mülakatta ise sınırlı sayıda ama alanında uzman kişilerle görüşmeler yapılarak, ayrıntılı teknik bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde değinildiği üzere; güvenlik kavramı muğlâk, özünde tartışmalı ve karmaşıktır. Tüm bunlar güvenliğin tanımının yapılmasının önüne geçmektedir. Bunun nedeni de değişkenlerin fazla olmasıdır. Ancak güvenlik çalışmaları geleneksel askeri özellikli anlayış boyutundayken kavrama basitlik hakimdi. Ne zaman ki güvenlikte genişleme, derinleşme ve yayılma başladı o zaman kavram giderek karmaşıklaştı. Çünkü etki eden değişkenler fazlalaştı. Güvenliğin algı boyutu da tehdit merkezli durum merkezliye güvenlikteki değişkenlerin fazlalığı sebebiyle geçti. Karşı davranış ve konum belirleme, değişkenlere göre şekillendi. Güvenlik algısı duruma, amaca, araca ya da sonuca yönelik bir inceleme düzeyine ulaştı. Güvenlik kavramının Uluslararası İlişkiler disipliniindeki çalışmalara konu oluşu da değişkenlerde yaşanan gelişmelere

paralel gelişti. Kavram salt askeri inceleme alanından çıktı; sivil araştırmacı ve akademisyenler tarafından ele alınır oldu. Değişkenler arttıkça geleneksel ya da davranışsal akımlar çerçevesinde analizler yapılmaya başlandı. Bu analizler sonucunda Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru güvenlik, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yeniden kavramsallaştırılmaya çalışıldı. Bu alışmalar sonucunda kavram, Uluslararası İlişkiler teorileri içerisinde kendine daha fazla yer buldu.

İkinci bölümde güvenlik ve değişim arasındaki ilişki Uluslararası İlişkiler disiplinindeki teoriler yardımıyla açıklanmış, tezin merkezi kavramı olan kapsayıcı güvenlik (comprehensive security) incelenmiştir. Devletlerin güvenliklerini nasıl belirleyecekleri ve güvenlik mekanizmalarını nasıl oluşturacakları güvenlik algıları ve değişim ilişkisiyle belirlenmektedir. Güvenliğin disiplin içerisindeki ele alınışı itibariyle bu süreç, devletten bireye bir yol izlemektedir. Bu yol içerisinde değinilebilecek birçok teori mevcuttur. Ancak devlet merkezli teoriler ve devlet merkezli olmayan teoriler ayrımı; teorik ayrımı ortaya koymaktadır. Geleneksel devlet merkezli teoriler realist paradigmanın yansımalarıdır. Bu paradigma güvenliğin, gücün bir türevi olarak ele alındığı zemini oluşturur. Bu zeminde güvenliğin zira barışın sağlanması da askeri mücadeleyi-güç mücadelesini gerekli kılmaktadır. Neorealizm olarak bilinen paradigma ise buna güncel bir yorum getirmekte; anarşiyi güvenlik zeminine işlemektedir. Anarşinin olduğu bir sistemdeyse mutlak güvenlik imkânsız olarak ele alınmaktadır.

Devlet merkezli olmayan teoriler noktasındaysa esnek güç araçlarının uygulandığı transnasyonalist ve entegrasyon teorileri; birey ve işbirliği odaklı bir güvenlik analiz seviyesi oluşturmuştur. Güvenlik ve değişim ilişkisinin yansıtıldığı; güvenliğin genişlemesi, derinleşmesi ve yayılması, devlet merkezli olmayan teorileri ve neorealist tezin uluslararası politikaya yansıtılması olarak kendine yer bulmakta, kapsayıcı güvenlik gündeminin oluşumunu açıklamaktadır. Kapsayıcı güvenliğin unsurları olan güvenliğin bölünmezliği, örgütler arası işbirliği, şeffaflık, önleyici müdahale ve başkalarının güvenliksizliği pahasına güvenliğini artırmaya çalışmama ilkeleri, üçüncü bölümde incelenen Avrupa güvenlik kapsamına teorik giriş niteliği de taşımaktadır.

Üçüncü bölümde Avrupa'nın güvenliğinin değişen gündemi perspektifinde, Avrupa'nın sınırları ve güvenliğin sınırtanımlılığı analizi yapılmıştır. Avrupa'da Soğuk Savaş sonrasında yaşanan kurumsal dönüşümler, güvenliğin gündemini de dönüştürmüştür. Avrupa'nın sınırları, sınıraşan tehditlerle karşı karşıya kaldığında, Avrupa'da güvenliğin genişleyen gündeminin merkeze alındığı bir güvenlikleştirme (securitization) yaşanmıştır. Bu güvenlikleştirme, algı seviyelerinde yaşanan dönüşümler çalışmada ortaya konulmuştur (tehdit algısı merkezli bir düzey ve durum algısı merkezli bir düzey). Avrupa'nın kapsamlı güvenliği, Avrupa güvenlik sağlayıcıları olarak ifade olunan, AB, NATO ve AGİT'in kapsayıcı güvenlik perspektifindeki politikaları nezdinde incelenmiştir. Örgütlerin Avrupa güvenliğine yönelik kapsayıcı güvenlik politikalarının ortaya konulmasının ardından, Avrupa güvenlik dönüşümünün yakın geleceğinin değerlendirilmesi; uzmanlarla yapılan mülakatlar sonucu oluşturulmuştur.

Tezde, güvenlik alanında var olan birçok yaklaşım arasından kapsayıcı güvenlik üzerine odaklanılmıştır. Ayrıca Avrupa güvenliği konusunda da AB, NATO ve AGİT'in kapsayıcı güvenlik yaklaşımları ele alınarak teori ve pratikte çalışma sınırları belirlenmiştir. Tezde; Avrupa devletlerinin ve ABD'nin Avrupa güvenliğindeki rolüne değinilmemiş, güvenlik sağlayıcıları olarak bahsedilen örgütlerin, güvenliği sağlayacağına olan güven ya da güvensizlikler göz ardı edilmiş, BM'nin Avrupa güvenliğindeki rolü kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca mülakat görüşmeleri de sınırlandırılmıştır. Daha fazla kişiyle görüşerek geniş bir bakış açısı yansıtılabilir, farklı analiz metotları kullanılabilirdi. Ancak tez amacına uygun olarak derinlemesine mülakat tercih edilmiştir. Sınırlı sayıda, alanla ilgili kişiyle görüşülmüş, geniş ve spesifik konularda çok daha tutarlı ve öngörü sahibi yorumlar toplanmıştır.

Avrupa güvenliğinde, Avrupa devletlerinin de kapsayıcı güvenlik yaklaşımları incelenerek, Robert Cooper'ın "postmodern Avrupa" tanımlamasının tahlili ortaya konulabilirdi. BM'nin kapsayıcı Avrupa güvenliğindeki rolüne değinilerek tez kapsamı bölgesel nitelikli olmaktan çıkarılabilir, evrensel kaideler tez bütününe yansıtılabilirdi. Yine, Dünya'nın başka yerlerinde de kapsayıcı güvenlik "merkez"lerinin oluşturulmasıyla ilgili bilgiler ve bulgular ortaya konulabilirdi. ABD'nin Avrupa güvenliği üzerindeki etkisine fazlaca yer verilseydi, kapsayıcı güvenlik gündemi

Avrupa güvenliği ile birleştirilemeyebilirdi. Çünkü ABD'nin 2001 sonrası güvenlik sağlama konusundaki yöntemleri, kapsayıcı güvenliğin tam tersi bir uygulama modeli olarak karşımızda durmaktadır. Son olarak mülakat değil de anket uygulansaydı, yüzeysel olmakla birlikte daha çok kişinin yorumu ve bakış açısı ayrıca gelecek öngörülerini teze yansıtılabılırdi. Benzer konuda yapılacak bir çalışma; bu çalışmada kapsam dışı bırakılan konuları irdelleyerek literatüre katkı sağlayabilir.

Tüm bu verilenler ışığında tez bütününde elde edilen bulgular şöylece sıralanabilir:

1. Güvenlik gündeminde yaşanan genişlemede, çevresel tehditler, uluslararası göçten kaynaklanan tehditler ve yeniden güçlenen milliyetçilik, öncelikli çatışma kaynakları olarak belirlenmekte, sadece askeri tehditler değil; endüstriyel rekabet, fakirlik, eğitim sorunları, uyuşturucu trafiği, ulus aşırı suçlar, uluslararası göç, çevre sorunları, kaynak kıtlıkları gibi meseleler de birer tehdit olarak sayılmaktadır.
2. Soğuk Savaş sonrasında güvenlikte devlet odaklı yaklaşımlar yerine insan odaklı yaklaşımlar önem kazanmış, birey ve toplum güvenliği kavramları hem politika yapıcılarının hem de akademisyenlerin en çok kullandığı kavramlar arasına girmiştir.
3. Güvenlik kavramında genişleme, derinleşme ve yayılma merkezli hareketler, güvenlik sağlayıcılarının politikalarını birincil olarak etkilemekte, bu hareketlere, çoğunlukla, uluslararası örgütler yön vermektedirler.
4. Muğlak ve karmaşık bir kavram olan güvenliğin kapsamının genişlemesi, onu daha da karmaşıktırmıştır. Karmaşıktırmaya karşı kapsayıcı güvenlik anlayışı esaslı çözüm arayışı olarak ortaya çıkmaktadır.
5. Örgütler arası işbirliği, bölgesel ve küresel güvenlik sağlamada önem kazanacak; özellikle askeri güvenlik ölçütleri yanı sıra ekonomik güvenlik ve

insan güvenliği ölçütlerinin ön planda tutulması ile, Avrupa güvenlik politikaları kapsayıcı gündeme sahip olacaktır.

6. Avrupa güvenlik sağlayıcılarının Soğuk Savaş sonrası politikalarında, kapsayıcı güvenlik anlayışının “güvenliğin bölünmezliği” ilkesine uygun bir gelişim süreci yaşanmıştır. Keza diğerlerinin güvenliksizliği pahasına bir Avrupa güvenliği çalışması yürütülmemiştir. Şu aşamada Avrupa merkezli olarak savunulan güvenliğin bölünmezliği ilkesi, yakın gelecekte çevreye doğru yayılacak; AB, NATO ve AGİT bölgesel güvenlik örgütü olmanın ötesinde sorumluluklar üstleneceklerdir.

7. Avrupa güvenlik sağlayıcılarının terörü önleme dâhil insani odaklı politikaları, onların güvenlik gündemlerini daha da kapsayıcılaştıracaktır. Bu, yakın gelecekte Avrupa güvenlik sağlayıcılarının var oluş amaçlarını yerine getirmeleri açısından yegâne yol olacaktır.

8. Avrupa çevresinin demokratik güvenlik değerlerine sahip kılınması noktasında *içine alma*, yakın gelecekte Avrupa güvenliğinin sağlanmasında belirleyici olacaktır.

9. Genişleyen güvenlik gündemi perspektifinde NATO’nun demokrasi ve kalkınmaya dayanan genişleme ve diyalog politikaları, yakın gelecekte NATO’nun sivil güvenlik sağlama mekanizmalarından oluşan bir kurumsal yapıya dönüşmesine neden olabilecektir.

10. AGİT açısından, insan hak ve güvenliğinin giderek önem kazandığı bir dünyada, Avrupa güvenliğini sağlamak için Avrupa’nın sınırları dışında çalışmalar yürütmek zorunluluktur.

11. Avrupa güvenliğinde AB, yakın gelecekte en çok söz söyleme hakkına sahip örgüt olacak, kapsayıcı güvenlik yöntemi de Avrupa güvenliğinde belirleyici olmak isteyen tüm yapılar için esas uygulama modeli kalacaktır.

KAYNAKÇA

- Adler, Emanuel and Michael, Barnett (Ed.), (1998), *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ağır, Bülent Sarper, (2003), “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış”, içinde, *Güvenlik Bilimleri Özel Sayısı*, Avrupa Dosyası, Cilt 3, Sayı 2, ss. 107-126.
- Alan, Dupont, (1995), “Concept of Security”, içinde, Jim Rolfe (Ed.), *Unresolved Futures: Comprehensive Security in the Asia-Pacific*, Wellington, New Zeland: Center for Strategic Studies.
- Almanak Türkiye, (2005), *Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, TESEV, www.tesev.org
- Âlvaro, de Vasconcelos, (2003), “Security as a Component of Comprehensive Policy”, *SAM Paper*.
- Andreas, Peter, (2003), “Redrawing the Line Borders and Security in the Twenty-first Century”, *International Security*, Vol. 28, No. 2, pp. 78-111.
- Arı, Tayyar, (2006), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 4. Baskı, Bursa: Alfa Yayınları.
- Arslan, Zühtü, (2002), “11 Eylül’ün ‘Öteki’ Yüzü: Leviathan’ın Dönüşü”, *Doğu Batı*, 4/20, ss. 79-86.
- Atasoy, Ömer, (2005), *Küresel Toplumda Güvenlik ve Uluslararası Polislik Çalışmaları*, Ankara, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Bailes, J. K. Alyson, (2005), “The European Security Strategy, An Evolutionary History”, *SIPRI Policy Paper*, No. 10.
- Bajpai, Kanti, (1994), *Human Security Concept and Measures*, Kroc Institute Occasional Paper.
- Bal, İhsan (Ed.), (2006), *Terörizm*, Ankara: USAK Yayınları.
- Baldwin, A. David, (2004), “Güvenlik Kavramı”, Çev. Çiğdem Şahin, içinde Kasım, Kamer, Zerrin, A. Bakan (Der), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Ankara: ASAM, ss. 1-36.
- Baumann, Rainer, Volker, Rittberger and Wolfgang, Wagner, (1998), “Power and Power Politics: Neorealist Foreign Policy Theory and Expectations about German Foreign Policy since Unification”, Eberhard-Karls-Universität, 30a, Tübingen.
- Bilgin, Pınar, (2005), “11 Eylül Öncesinde ve Sonrasında Küreselleşen Güvenliği Anlamak”, içinde, Cem Karadeli (Ed.), *Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme*, Ankara: Siyasal Yayınları, ss. 59-80.
- Bilgin, Pınar, (2008), “Critical Theory”, içinde, Paul Williams (Ed.), *Security Studies: An Introduction*, London: Routledge, pp. 71-77.
- Biscop, Sven (2003), “Opening up the ESDP to the South: A Comprehensive and Cooperative Approach to Euro-Mediterranean Security”, *Security Dialogue*, Vol. 34, No. 2, pp. 183-197.
- Booth, Ken, (1979), *Strategy and Ethnocentrism*, London: Croom Helm.
- Booth, Ken (Ed.), (1991), *New Thinking About Strategy and International Security*, London: Harper Collins Academic.

Booth, Ken, (1991), "Security and Emancipation", *Review of International Studies*, Vol. 17/4, pp. 313-326.

Bozkurt, Enver ve diğerkleri, (2006), *Avrupa Birliğı Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayınları.

Brodie, Bernard, (1949), "Strategy as a Science", *World Politics*, No. 1, 7, pp. 467-488.

Buchsbaum, M. Thomas, (2002), "OSCE's Comprehensive Security: Integrating the Three Dimensions. Challenges Faced by the OSCE During 2001", *PSIO Occasional Paper*, Number 2.

Burgess, J. Peter, (2007), "What is new and what is old in NATO's strategic concept?", *Prepared for the Preparatory seminar for NATO's summit in Oslo The Norwegian Atlantic Committee & NorPeace*, Oslo: International Peace Research Institute.

Buzan, Barry, (1991), *People, States and Fear*, 2. Baskı, Colorado: Lynne Rienner Publication.

Buzan, Barry, (1998), "Security and State, the New World Order and Beyond", içinde, Lipschutz, Ronnie (Ed.), *On Security*, New York: Columbia University Pres, pp. 187-211.

Buzan, Barry ve diğerkleri, (1998), *Security: A New Framework for Analysis*, London: Lynne Rienner Publication.

Buzan, Barry and Eric, Herring, (1998), *The Arms Dynamic in World Politics*, London: Lynne Rienner Publication.

Callan, Theresa, (1999), "Word-Games and War-Games: The OSCE and its Quest for Comprehensive Security".

<http://www.essex.c.uk/ecpr/events/jointsession/paperarchive/mannheim/w18/callan.pdf>

Carr, H. Edward, [1981]-2001, *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Hampshire, U.K.: Palgrave Macmillan.

Caşın, M. Hakkı, (2008), *Uluslararası Terörizm*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Ciută, Felix, (2002), “The End(s) of NATO: Security, Strategic Action and Narrative Transformation”, *Contemporary Security Policy*, 23: 1, pp. 35-62.

Cohen, S. Edward, (2001), “Globalization and the Boundaries of the State: A Framework for Analyzing the Changing Practice of Sovereignty”, *Governance*, Vol. 14, No. 1, pp. 75-97.

Cooper, Robert, (2002), *The Postmodern State and The World Order*, London: Demos Publishing.

Cooper, Robert, (2002), “The New Liberal Imperialism”, *Sunday April 7*.
www.observer.co.uk.

Cooper, Robert, (2003), *The Breaking of Nations Order and Chaos in the Twenty-first Century*, London: Atlantic Books.

CSCE, (1992), *The Challenges Of Change*, Helsinki Document.

Çakmak, Haydar, (2003), *Avrupa Güvenliği*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Dağı, İhsan, (2002), “Human Rights and International Security: The Challenge for NATO in the Mediterranean”, *Mediterranean Quarterly: Journal of Global Issues*, Vol. 13, No. 2.

Dedeoğlu, Beril, (2003), *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Derin Yayınları.

- Der Derian, James, (1998), "The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche and Baudrillard", içinde, Lipschutz, Ronnie (ed), *On Security*, New York: Columbia University Press, pp. 24-45.
- Deutsch, Karl, (1953), "The Growth of Nations: Some Recurrent Patterns of Political and Social Entegration", *World Politics*, Vol. 5, No. 2, pp. 168-195.
- Deutsch, Karl, (1957), *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton: Princeton University Press.
- Deutsch, Karl, (1968), *The Analysis of International Relations*, 3. Baskı, New Jersey: Prentice Hall College.
- Dillon, Michael, (1996), *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, London: Routledge.
- Dipankar, Banerjee, (1999), "Towards a Comprehensive and Cooperative Security in South Asia", *South Asian Survey*, 99; 6, pp. 305-318.
- Doug, Bereuter and Lis, John, (2004), "Broadening the Transatlantic Relationship", *The Washington Quarterly*, Winter 2003-2004, pp. 147-162.
- Dörfer, Ingemar, (2006), *Old and New Security Threats to Europe*, Swedish Defence Research Agency, Paper.
- Dunay, Pål, (2006), "The OSCE in Crisis", *Chaillot Paper*, No. 88.
- Ehrhart, Hans Georg, (2002), "What Model for CFSP", *ISS Chaillot Papers*, No 55.
- Emerson, Michael, (2001), "On the Forming and Reforming of Stability Pacts, From the Balkans to the Caucasus", *CEPS Policy Brief*, No: 4.

European Parliament Directorate General for Research, (1998), “The Mediterranean Policy After the Conference of Barcelona”, *Working Paper Political Series*, POLI 103 EN.

European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World, (2003), European Commission, Brussels.

Evans, Graham and Jeffrey, Newnham, (1998), *The Penguin Dictionary of International Relations*, London: Penguin Books.

Evers, Frank, Martin, Kahl and Wolfgang, Zellner, (2005), “The Culture of Dialogue”, *The OSCE Acquis 30 Years after Helsinki 1975-2005*, Hamburg, Centre for OSCE Research & IFSH.

Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation, Paris, 27 May 1997.

<http://www.nato.int/docu/basic/txt/fndact-a.htm>

Forde, Steve, (1995), “International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machivelli and Neorealism”, *International Studies Quarterly*, Vol. 39, No. 2, pp. 141-161.

Gärtner, Heinz, (1998), “European security, NATO and the transatlantic link: Crisis management”, *European Security*, 7: 3, pp. 1-13.

Goldfischer, David, (2002), “Prospects for a New World Order”, Draft, Paper for Conference on Globalization and Security, Ankara, 15-16 Temmuz.

Guiraudon, Virginie and Gallya, Lahav, (2000), “A Reappraisal of the State Sovereignty Debate: The Case of Migration Control”, *Comparative Political Studies*, Vol. 33, No. 2, pp. 163-195.

Glnur, Aybet, (1999), “NATO’s Developing Role in Collective Security”, *SAM Papers*, No. 4/99, Ankara: MFA Center for Strategic Research.

Gney, Ateşoğlu Nurşin, (2006), *Batı’nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Gürkaynak, Muharrem, (2004), *Avrupa’da Savunma ve Güvenlik*, Ankara: Asil Yayınları.

Heraclides, Alexis (1993), *Security and Cooperationin Europe: the Human Dimention, 1972-1992*, London: Frank Cass Publishing.

Herz, John, (1950), “Political Realism and Political Idealism”, *A Study in Theories and Realities*, Chicago & London: The University of Chicago Press.

Herz, John, (1962), *International Politics in the Atomic Age*, New York: Columbia University Press.

History of WEU, <http://www.weu.int/History.htm#1>, 12 Mart 2008.

Honig, Jan Willem, (2001), “New Conflicts: Risks and Challenges”, içinde, Gartner, Heinz ve diğerleri, *Europe’s New Security Challenges*, London: Lynne Rienner, pp. 91-110.

Hsiung, James, (2001), *Twenty First Century World Order and the Asia Pacific*, New York: Palgrave.

Hsiung, James, (2004), “Comprehensive Security: Challange For Pacific Asia”.
www.nyu.edu/gsas/dept/politics/faculty/hsiung/comp_sec.pdf

Hyde-Price, Adrian, (2004), “European Security, Strategic Culture, and Use of Force”, *European Security*, 13: 4, pp. 323-343.

International Conference on the relationship between disarmament and development: final document, UN, New York, 1987.

İstanbul Summit Communiqué, <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>.

İzci, Rana, (1998), “Uluslararası Güvenlik ve Çevre”, Sönmezoğlu, Faruk (Der), *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, İstanbul: Der Yayınları, ss. 403-424.

John, Chapman ve diğerleri, (1983), *Japan's Quest for Comprehensive Security*, London: Frances Pinter.

John, E. Endicott, (2001), “Comprehensive Security: Politico-military Aspects for a New Century”, A paper Presented to the Symposium: Towards Comprehensive Security in Asia Tsukuba Advanced Research Alliance.

John, E. Endicott, (2003), “The Topicality of Comprehensive Security”, Background Paper for a Conference on Humanitarian Assistance & Comprehensive Security, The Netherlands: University of Groningen.

John, J. Mearsheimer, (1990), “Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War”, *International Security*, Vol. 15, No. 1, pp. 5-56.

Jones, Wyn Richard, (1999), *Security, Strategy and Critical Theory*, Boulder, London: Lynne Rienner.

Joxe, Alain, (2003), *Kaos İmparatorluğu*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları.

Karaosmanoğlu, Fatih, (2000), *OSCE Human Rights Process, Law and Foreign Policy*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Karaosmanoğlu, Fatih, (2002), “Türkiye’nin Demokratikleşmesi: Yaşam Hakkı ve Polis”, içinde, Çevik, H. Hasan ve Göksu, Turgut (Der.), *Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karaosmanoğlu, Fatih, (2008), *Tarihin Başlangıcı: Uluslararası İlişkiler, Haklar ve Güvenlik*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kardaş, Tuncay, (2007), “Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?”, Dağı, Zeynep (Ed.), *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-devletten Küreselleşmeye*, İstanbul: Alfa Yayınları, ss. 125-152.
- Keegan, John, (1993), *A History of Warfare*, New York: Alfred A. Knopf.
- Keohane, Robert and Nye Joseph, (1981), *Realism and Complex Interdependence, Perspectives on World Politics*, London-Sydney: Croom Helm in association with the Open University Press.
- Kirchner, Emil, (2006), “The Challenge of European Union Security Governance”, *JCMS*, Vol. 44, No. 5, pp. 947-968.
- Kirchner, Emil and James, Sperling, (2002), “The New Security Threats in Europe: Theory and Evidence”, *European Foreign Affairs Review*, No: 7, pp. 423–452.
- Kissenger, Henry, (2006), *Diplomasi*, Çev. İbrahim Kurt, Çev. 5. Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Klaus, Knorr, (1976), “Threat Perception”, içinde, *Historical Dimentions of National Security Problems*, Kansas: University Press of Kansas.
- Klaus, Schilder and Tobias, Hauschild (Eds.), (2004), *Civilian Perspective or Security Strategy?, European Security Policy Confronting New Challanges in Foreign and Security Policy*, Berlin: Documentation, International Conference.

- Knutsen, Torbjon, (2006), *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Çev. Mehmet Özey, İstanbul: Açılım Yayınları.
- Koenders, Bert, (2006), *NATOPA Committee Reports*, Annual Session, 174 PC 06 E - Afghanistan and The Future of The Alliance, Netherlands.
<http://www.nato-pa.int>
- Liotta, P. H., (2002), “Boomerang Effect: The Convergence of National and Human Security”, *Security Dialogue*, Vol. 33, No. 4, pp.473-88.
- Lipschutz, Ronnie, (1989), *When Nations Clash*, Cambridge: Ballinger Publishing Co.
- Lipschutz, Ronnie (Ed.), (1998), *On Security*, New York: Columbia University Press.
- Malec, Mieczyslaw, (2003), *Security Perception: Within and Beyond the Traditional Approach*, US Navy Postgraduate School, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Malmberg, Mikaelaf and Bo, Strath, (2002), *The Meaning of Europe, Variety and Contention within and among Nations*, Oxford: Berg.
- Maull, W. Hanns, (2005), “Security Cooperation in Europe and Pasific Asia: A Comparative Analysis”, *The Journal of East Asian Affairs* (Korea), 19: 2, pp. 67-108.
- Maurice de Saint, Thomas, (2000), “The European Security and The Relationship Between The OSCE and NATO”, Brussels School of International Studies.
<http://tomdsm.multimania.com/analyses.htm>
- McSweeney, Bill, (1999), *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.

Mesjasz, Czeslaw, (2004), “Complexity Studies and Security in the Complex World: An Epistemological Framework of Analysis” (draft version), Cracow: Cracow University of Economics.

<http://necsi.org/events/iccs6/viewpaper.php?id=147>

Mesjasz, Czeslaw, (2004), “Security as an Analytical Concept” (draft version), 5th Pan-European conference on International Relations, Hague, 9-11 Eylül 2004’te sunulmuştur.

http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf

Mitrany, David, (1971), “The Functional Approach in Historical Perspective”, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), Vol 47, No 3, pp. 532-543.

Missiroli, Antonio (Ed.), (2002), “Enlargement and European Defence after 11 September”, *Chaillot Paper*, No: 53, Paris, EU-ISS.

Monten, Jonathan, (2006), “Thucydides and Modern Realism”, *International Studies Quarterly*, Vol. 50, pp. 3-26.

Moore, R. Rebecca, (2002), “European Security-NATO’s Mission for the New Millennium: A Value-Based Approach to Building Security”, *Contemporary Security Policy*, 23: 1, pp. 1-34.

Morgenthau, J. Hans, (1952), “Another Greate Debate: The National Interest of the United States”, *American Political Science Review*, 46/4, pp. 961-988.

Morgenthau, J. Hans and Kenneth, W. Thompson, (1985), *Politics Among Nations*, 6. Baskı, New York: Alfred A Knopf.

- Moss, H. Richard, (1992), "Environmental Security? The illogic of centralized state responses to environmental threats", içinde, Paul Painchaud (Ed.), *Geopolitical Perspectives on Environmental Security*, Quebec: University of Naval, pp 96-115.
- Munster, Rens Van, (2005), "Logics of Security Studies: The Copenhagen School, Risk Management and the War on Terror", *Political Science Publications*, 10/2005.
www.sam.sdu.dk/politics/publicationer/Renskrift10.pdf
- Neumann, B. Iver, (1996), "Self and Other in International Relations", *European Journal of International Relations*, Vol. 2/2, pp. 139-175.
- Niemtzow, Elisa, (1996), "The OSCE's Security Model: Conceptual Confusion and Competing Visions", *Helsinki Monitor*, Volume 7, No. 3, pp. 41-51.
- Nolan, J. Cathal, (1999), "The OSCE: Nonmilitary Dimensions of Cooperative Security in Europe", *Redefining European Security*, New York: Garland.
- Nye, Joseph, Robert, O. Keohane, (1971), "Transnational Relations and World Politics: An Introduction", *International Organization*, Vol. 25, No. 3, pp. 329-349.
- Nye, Joseph, (1988), "Neorealism and Neoliberalism (Review Article)", *World Politics*, Vol. 40, No. 2, pp. 159-183.
- Nye, Joseph and Sean, M. Lynn-Jones, (1988), "International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field", *International Security*, Vol. 12, No. 4, pp. 5-27.
- Nye, Joseph, (2005), *Yumuşak Güç*, Çev. Rayhan Aydın, Ankara: Elips Yayınları.
- OSCE, *Charter for European Security*, İstanbul, 1999.
- OSCE, *The Charter of Paris for a New Europe*, 1990.

Özcan, Mehmet, (2004), “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Yasadışı Göç”, içinde, Laçiner ve diğerleri, *Türkiyeli Avrupa*, Ankara: USAK Yayınları, ss. 131-202.

Özcan, Mehmet, (2004), “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”.

www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18

Paskins, Barrie, (1993), “Security in a New Age?”, içinde, Clarke, Michael (Ed.), *New Perspectives on Security*, UK: Brassey’s.

Paul, Cornish, (1996), “European Security: The End of Architecture and the New NATO”, *International Affairs*, Vol.72, No. 4, pp. 751-769.

Porter, Gareth, (1995), “Environmental Security Issues as a National Security”, *Current History*, Vol. 92, No. 92, pp. 218-222.

Proskurin, S. A., (1991), *Naçionalnıy Bezopastnost Stranı: Suşnost, Struktura*, Moskova: Puti Ukrepleniya.

Reiter, Dan, (2001), “Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy”, *International Security*, Vol. 25, No. 4, pp. 41-67.

Renêe, de Nevers, (2007), “NATO’s International Security Role in the Terrorist Era”, *International Security*, Vol. 31, No. 4, pp. 34–66.

Report of The Independent Commission on International Development Issues (Brandt Report) (1980), North South: A Programme for Survival, London: Pan Books.

Report of The Independent Commission on Disarmament and Security Issues (Palme Report) (1983), Common Security: A Programme for Diasarmament, London: Pan Books.

Report By The Chairman of The Contact Group For The Mediterranean Partners For Co-operation Contribution to The Security Model, REF. S/82/96/Rev. 1, 30 Kasım 1996.

Rieker, Pernille, (2006), “From Common Defence to Comprehensive Security: Towards the Europeanization of French Foreign and Security Policy?”, *Security Dialogue*, Vol. 37, pp. 509-528.

Rigo, Enrica, (2005), “Citizenship at Europe’s Borders: Some Reflections on the Post-colonial Condition of Europe in the Context of EU”, *Enlargement Citizenship Studies*, 9: 1, pp. 3-22.

Risk and Challenges to Security in the OSCE Area, REF. PC/418/95/Rev. 2

Rothschild, Emma, (1995), “What is Security?”, *Daedalus*, 124, 3.

Sapiro, Miriam, (1997), “The OSCE: an Essential Component of European Security”.
<http://www.asil.org/insights/insight8.htm>

Scheffer, Jaap de Hoop, (2007), “Speech 13th International Economic Forum of the Americas”, Montreal. <http://www.nato.int> (online library)

Schmidt, R. John, (2007), “Last Alliance Standing? NATO After 9/11”, *The Washington Quarterly*, 30: 1, pp. 93-106.

Schneier, Bruce, (2007), “The Psychology of Security”, draft.
www.schneier.com/essay-155.html.

Singer, David, (1958), “Threat Perception and the Armament Tension Dilemma”, *Journal of Conflict Resolution* 2, No. 1, pp. 90-105.

Stewart, Jessica, (2006), “The Interdependence of Security Studies and Perception”, *Journal of Security Sector Management*, Vol. 4, No: 3.

www.jofssm.org/issues/jofssm_0403_stewart.doc

Sorokin, Pitirim Aleksandroviç, (1998), *On the Practice of Sociology*, Chicago: The University of Chicago Press.

Sullivan, P. Michael, (1976), *International Relations Theories and Evidence*, New Jersey: Prentice Hall.

Sullivan, P. Michael, (1989), *Power In Contemporary International Politics*, Columbia: University of South Carolina Press.

Şahin, Çiğdem, (2004), “Sözcüklerin Gücü Adına...Güç Bush’ta Artık!”, Kasım, Kamer, Bakan, A. Zerrin (Der.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Ankara: ASAM, ss. 82-101.

Şiriyev, Zaur, (2008), *Avrupa Birliği’nin Bölgesel Çatışmalara Yönelik Politikaları Çerçevesinde Yukarı Karabağ ve Güney Osetya Sorunları*, Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tanrısever, F. Oktay, (2005), “Güvenlik”, içinde, Eralp Atilla (Der.), *Devlet ve Ötesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 53-71.

The Security Model Discussion 1995-1996, Report of the Chairman-in-Office to the Lisbon Summit, Lisbon, REF. S/82/96/Rev.1, EN, 30 Kasım 1996.

The Strategic Concept of the Alliance NATO Handbook, 1998.

Toplu, Esra, (2004), *The Euro-Mediterranean Partnership: Critical Assessment of the Security Aspects*, İsveç Linköping Üniversitesi, Linköping: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Türker, Haşim, (2007), *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Ullman, H. Richard, (1995), “Redefining Security”, içinde, Lynn-jones, M. Sean, E. Steven, Miller (Ed.), *Global Dangers Changing Dimensions of International Security*, Cambridge: MIT Press, pp. 162-177.
- Walker, R. B. J., (1997), “The Subject of Security”, içinde, Krause, Keith, Michael, C. Williams (Ed.), *Critical Security Studies*, University of Minnesota Press, Vol. 8, pp. 33-61.
- Walt, M. Stephen, (1991), “The Renaissance of Security Studies”, *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No: 2, pp. 211-239.
- Walt, M. Stephen, (1996), *Revolution and War*, Ithaca: Cornell University Press.
- Walt, M. Stephen, (1997), “The Progressive Power of Realism”, *American Political Science Review*, Vol. 91, No. 4, pp. 899-912.
- Waltz, N. Kenneth, (1979), *Theory of International Politics*, Reading, MA: Addison Wesley.
- Waltz, N. Kenneth, (2000), “Structural Realism After The Cold War”, *International Security*, Vol. 25, No. 1, pp. 5-41.
- Waterman, Harvey ve diğerleri, (2002), “Correspondence; NATO and Democracy”, *International Security*, Vol. 26, No: 3, pp. 41-67.
- Weaver, Ole, (1998), “Securitization and Desecuritization”, içinde, Lipschutz, Ronnie (Ed.), *On Security*, New York: Columbia University Press, pp. 46-86.

- Westing, H. Arthur, (1986), “Expanded Concept of International Security”, içinde Westing, A. H. (Ed.), *Global Resources and International Conflict: Environmental Factors in Strategic Policy and Action*, Oxford: Oxford University Press, pp. 221-249.
- Westing, H. Arthur, (1989), *Comprehensive Security for The Baltic: An Environmental Approach*, Oslo: Prio.
- Wijk, de Rob, (2004), “European Military Reform for a Global Partnership”, *The Washington Quarterly*, 27, pp. 197-210.
- William, T. Tow ve diğeri, (2000), *Asia Emerging Regional Order*, Tokyo and New York: United Nations University.
- Wolfers, Arnold, (1962), “National Security As An Ambiguous Symbol”, içinde, *Discord and Collaboration*, Baltimore: John Hopkins Press, pp. 147-165.
- World Commission on Environment and Development* (Brundtland Report) (1987), *Our Common Future*, Oxford, Oxford University Press.
- Yalvaç, Faruk, (2007), *Jean Jacques Rousseau ve Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Yılmaz, M. Ercan, (2006), *Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yılmaz, M. Ercan, (2007), *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yoshinobu, Yamamoto, (1995), “A Framework for a Comprehensive Co-operative Security System for the Asia-Pacific”, içinde, Jim, Rolfe (Ed.), *Unresolved Futures: Comprehensive Security in the Asia-Pacific*, Wellington: Centre for Strategic Studies.

Zoltan, Barany, (2004), “NATO’S Peaceful Advance”, *Journal of Democracy*, Volume 15, No. 1, pp. 63–76.

George W. Bush 20 Eylül 2001 konuşması

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>

Javier Solana, Speech, Friedrich Ebert, Stiftung, Bonn, 17 Ocak 1997.

<http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970117a.htm>

http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/stutg/conc_en.htm

_____, Resolution 319 on Terrorism Financing, NATOPA Policy Recommendations, 2002. <http://www.nato-pa.int>

MÜLAKATLAR

Prof. Dr. Mustafa Aydın, ETU Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı ve Uluslararası İlişkiler Konseyi Başkanı. Görüşme Tarihi: 28 Mayıs 2008.

Doç. Dr. Arif Köktaş, Polis Akademisi, Hukuk Bilimleri A.B.D. Bölüm Başkanı
Görüşme Tarihi: 16 Mayıs 2008.

Doç. Dr. İdris Bal, Polis Akademisi öğretim üyesi ve Ankara Global Araştırmalar Merkezi Yürütücüsü. Görüşme Tarihi: 17 Mayıs 2008.

Yrd. Doç. Dr. Bahar Hurmi, Atılım Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı.
03 Haziran 2008.

Dr. Alb. Hakan Keskin. Görüşme Tarihi: 20 Mayıs 2008.

EK: 1- Mülakat Soruları

A. Genel Sorular

1. Soğuk Savaş sonrası güvenliğin bölünmezliği ve karşılıklı bağımlılığı perspektifinde AB, NATO ve AGİT'in Akdeniz'e yönelik işbirliği ve diyalog merkezli politikaları (Akdeniz Boyutu, Akdeniz Açılımı, Akdeniz Ortaklık İşbirliği); bu örgütlerin, Avrupa güvenliğini sağlamak için, Dünya'nın diğer sorunlu bölgelerine yönelik ne tür politikalar geliştirmelerine kaynaklık edebilir?
2. Avrupa güvenlik sağlayıcılarının (AB, NATO, AGİT) genişletilmiş güvenlik anlayışları sonucunda, Balkanlara yönelik ortaya koydukları genişleme, komşuluk ve istikrarlaştırma politikaları, Avrupa güvenliğindeki politik rollerinde ne tür gelişmelere gebe dir?
3. Avrupa güvenlik sağlayıcılarının terörizmle mücadele politikalarında yer alan sivil unsurlar, yakın gelecekte, Avrupa'nın güvenliğini insani odaklı olarak sınırlarının dışında görmesini sağlayabilecek mi? (Avrupa'nın sınırlarının, diğer devletlerin güvenlikleri pahasına yükselmesini önleyebilecek mi?)

B. Örgüte Özel Sorular

AB

1. Soğuk Savaş sonrası güvenlik gündeminin değişimi ekseninden baktığımızda AB'nin Avrupa güvenliğine yönelik olarak AGSP'nin askeri araçlarını güçlendirmeye çalışması, yakın gelecekte AB'nin güvenlik politikasında salt askeri (sert gücün kullanıldığı) bir açılıma neden olabilir mi?
2. Kapsayıcı bir güvenlik gündeminin sonucu olarak ortaya çıkan Avrupa güvenliğinde örgütlerarası işbirliği (işbirlikçi güvenlik anlayışı) olgusuna karşın AB'nin Avrupa güvenliğini yalnızca Avrupalıların sağlaması gerektiği tezahürü Avrupa güvenliğini sağlamada AB'yi ne tür politik değişimlere itebilir?

NATO

1. NATO'nun kapsayıcı bir güvenlik gündemine sahip olduğunun kanıtlarından biri olarak sunulan; ordudan ziyade kriz yönetimi ve barışı korumayı içeren Anında Müdahale Gücü oluşturulması, geçmişteki coğrafi temellere dayanan savunma anlayışından uzaklaşarak NATO'nun askeri gücünün yeniden yapılandırılmasını sağlayacak bir çözüm olabilir mi?

2. Genişleyen güvenlik gündemi perspektifinde NATO'nun demokrasi ve kalkınmaya dayanan genişleme ve diyalog politikaları yakın gelecekte NATO'nun sivil güvenlik sağlama mekanizmalarından oluşan bir kurumsal yapıya dönüşmesine neden olabilir mi?

AGİT

1. Ortak güvenlik alanlarının yaratılması noktasında AB ve NATO'nun askeri araçlara önem veren bir çizgiye kayıyor olmaları AGİT'in Avrupa güvenliğine yönelik olarak politik kısıtlılık ve sınırlılığına neden olabilir mi?

2. Soğuk Savaş sonrası AGİT'in AKKA ile ortaya konan ve çok boyutlu bir güvenlik odağına sahip silahsızlanma politikalarının güvenli bir Avrupa yaratması için nasıl bir politik sürece girmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?